

Materiały pomocnicze dla nauczycieli rytmiki z kształceniem słuchu

Materiały pomocnicze dla nauczycieli rytmiki z kształceniem słuchu

Urszula Cebula
Małgorzata Fiszer-Szczepańska
Lucyna Kubicka
Mariusz Tokarski
Joanna Tomkowska

centrum
edukacji
artystycznej

Warszawa 2014

Redakcja merytoryczna
Ewelina Sroczyńska

Współpraca
Zofia Wawrzyńska

Korekta językowa
Sylwia Kozak-Śmiech

Grafika nutowa
Anna Pawelec

Projekt graficzny, ilustracje i skład
Danuta Czudek-Puchalska

Rysunek na okładce
Dorota Szczepańska

Redaktor prowadzący
Agnieszka Mroczek

© Centrum Edukacji Artystycznej
© Joanna Tomkowska
© Urszula Cebula
© Małgorzata Fiszer-Szczepańska
Warszawa 2014

Wydawnictwo Centrum Edukacji Artystycznej
ul. Mazowiecka 11, pok. 21; 00-058 Warszawa
tel./fax 22 826 15 80; wydawnictwo@cea.art.pl; www.cea.art.pl

ISBN 978-83-62156-09-2

Druk i oprawa: Drukarnia SOWA Sp z o.o.
ul. Hrubieszowska 6a, 01-209 Warszawa

Spis treści

1. Cel i sens nauczania przedmiotów ogólnomuzycznych w reformowanej szkole muzycznej I stopnia (Mariusz Tokarski)	7
2. Koncepcja nauczania przedmiotu rytmika z kształceniem słuchu (Lucyna Kubicka)	9
Założenia metodyczne i cele kształcenia	9
Odpowiedzialność za prawidłowy rozwój najmłodszych uczniów	10
Rozpoznawanie i rozwijanie uzdolnień	10
Predyspozycje nauczyciela	11
Motywowanie i ocenianie	12
Udział rodziców w procesie kształcenia	13
Przygotowanie szkoły do pracy z młodszymi dziećmi	14
3. Korelacja międzyprzedmiotowa w szkole muzycznej I stopnia	17
Formy współpracy nauczycieli przedmiotów ogólnomuzycznych z nauczycielami instrumentu (Lucyna Kubicka)	17
Korelacja międzyprzedmiotowa – przykłady praktyczne (Urszula Cebula)	18
4. Wybrane zagadnienia z metodyki nauczania rytmiki z kształceniem słuchu	23
Słuchanie muzyki i postrzeganie jej elementów (Joanna Tomkowska)	23
Melodia	24
Rytm	32
Dynamika	45
Artykulacja	50
Agogika	53
Harmonika	55
Kolorystyka	59
Budowa utworu muzycznego	62

Postrzeganie i wyrażanie rytmu i metrum (Urszula Cebula)	68
Reakcja na puls	68
Reakcja na akcent	70
Metrum	71
Duże ruchy taktowania	73
Małe ruchy taktowania	75
Podstawowe wartości rytmiczne nut i pauz	78
Utrwalanie wartości rytmicznych	88
Takty ósemkowe	92
Synkopa	94
Postrzeganie i wyrażanie struktur melodycznych i harmonicznyc (Małgorzata	
Fischer-Szczepańska)	97
Dźwięki wyższe i niższe	98
Kierunek linii melodycznej	100
Pięciolinia	102
Wysokości dźwięków: sol–mi	103
Gama	105
Tetrachordy	108
Tonika	110
Półton i cały ton	112
Znaki chromatyczne	116
Gama a-moll naturalna i harmoniczna	118
Interwały	121
Trójdźwięk	128
Trójdźwięk durowy i molowy	130
Triada harmoniczna	131
Notki o autorach	135
Pomoce dydaktyczne	137

Cel i sens nauczania przedmiotów ogólnomuzycznych w reformowanej szkole muzycznej I stopnia

1

Mariusz Tokarski

Zmiany w zakresie przedmiotów ogólnomuzycznych skorelowane są ze zmianami całego systemu kształcenia w szkole muzycznej I stopnia i mają na celu wprowadzenie większej liczby zajęć praktycznych oraz lepsze dostosowanie formy przekazywanej wiedzy do wieku i etapu rozwojowego uczniów – szczególnie tych najmłodszych.

Sama istota zajęć ogólnomuzycznych nie ulegnie zmianie – mają one wspierać ucznia w nauce gry na instrumencie lub nauce śpiewu, dostarczając mu niezbędnej wiedzy i podstawowych umiejętności, między innymi z zakresu czytania nut, słuchowego rozpoznawania struktur muzycznych, zasad notacji muzycznej, analizy utworów muzycznych, instrumentoznawstwa i historii muzyki, oraz rozwijać jego wyobraźnię, kreatywność i wrażliwość.

Integracja treści przedmiotów ogólnomuzycznych: rytmiki z kształceniem słuchu oraz kształcenia słuchu z audycjami muzycznymi ma służyć skuteczniejszemu przekazywaniu wiedzy i umiejętności – bardziej skorelowanemu z doświadczeniem zdobywanym na zajęciach z instrumentu głównego – oraz możliwie wszechstronnemu rozwojowi muzycznemu ucznia. Zintegrowane nauczanie rytmiki i kształcenia słuchu pozwoli na rozwijanie umiejętności słuchowych najmłodszych uczniów w bardziej przyjaznej formie, natomiast połączenie kształcenia słuchu i audycji muzycznych umożliwi przekazywanie wiedzy teoretycznej i historycznej od strony doświadczenia słuchowego. Planowane zmniejszenie liczebności grup na zajęciach kształcenia słuchu i audycji muzycznych przełoży się z pewnością na większą aktywność uczniów, nauczycielom zaś pozwoli na bardziej indywidualne podejście do każdego z nich.

Warto pamiętać, że połączenie rytmiki z kształceniem słuchu i kształcenia słuchu z audycjami muzycznymi nie jest rozwiązaniem nowym. Łączną realizację

wyżej wymienionych przedmiotów wprowadzono już w latach siedemdziesiątych i pomimo że w latach osiemdziesiątych zajęcia te rozdzielono, to – jak wskazuje *Raport o stanie szkolnictwa muzycznego I stopnia* – wielu nauczycieli do dzisiaj prowadzi je w sposób zintegrowany.

Nowym elementem w podstawach programowych przedmiotów ogólnomuzycznych są treści bezpośrednio odnoszące się do kompetencji związanych z umiejętnością współpracy i działania w grupie. We współczesnym świecie osiągnięcie sukcesu artystycznego zależy bowiem nie tylko od umiejętności muzycznych, lecz także od zdolności współpracy w zespole.

Chociaż kształcenie przyszłych artystów jest i nadal pozostanie najważniejszym zadaniem szkoły muzycznej I stopnia, nie można zapominać o tym, że duży odsetek rodziców posyłających swoje dzieci do szkoły artystycznej nie wiąże ich przyszłości zawodowej z muzyką. Szczególną wartość mają dla nich uniwersalne kompetencje indywidualne i społeczne, które szkoła muzyczna kształtuje lepiej niż każda inna. Ponieważ za kształtowanie osobowości ucznia kończącego szkołę odpowiadają wszyscy nauczyciele, treści odnoszących się do owych kompetencji nie mogło zabraknąć także w podstawach programowych przedmiotów ogólnomuzycznych.

Koncepcja nauczania przedmiotu rytmika z kształceniem słuchu

Lucyna Kubicka

2

Założenia metodyczne i cele kształcenia

W myśl założeń nowego systemu edukacji w szkołach muzycznych I stopnia połączenie przedmiotów rytmika i kształcenie słuchu w klasach I–III ma służyć zwiększeniu liczby zajęć praktycznych i większej korelacji wiedzy i umiejętności nabywanych dotychczas na osobnych zajęciach. W kontekście obniżenia wieku szkolnego pozwoli to osiągnąć lepsze efekty kształcenia w zakresie obu przedmiotów. Należy pamiętać o tym, że ramowe plany nauczania stanowią tylko szkielet, który wypełnić trzeba treścią realizowaną w nowy sposób. Ponieważ połączone przedmioty prowadzone będą w mniejszym wymiarze czasowym niż dotychczas, istotną kwestią będzie zmiana podejścia nauczycieli do nauczania, a więc skupienie się na praktycznych aspektach przekazywanej wiedzy, zwłaszcza w początkowym etapie kształcenia. Nowo powstały przedmiot – stanowiący kwintesencję dwóch ważnych przedmiotów prowadzonych dotąd nierzadko przez dwóch różnych nauczycieli – będzie teraz nauczany przez jedną osobę.

W związku z obniżeniem wieku szkolnego i uczęszczaniem do klas pierwszych dzieci sześciolletnich, jeszcze większą uwagę niż dotychczas należy zwrócić na podstawową formę aktywności dziecka, jaką jest **ruch**. **Ekspresja muzyczno-ruchowa**, towarzysząca wszelkim działaniom dziecka na zajęciach rytmiki i umuzykalnienia w przedszkolu, stanowi również podstawowy element rytmiki w szkole muzycznej, rozwijany za pomocą szeregu zadań i ćwiczeń.

Zasadniczym materiałem muzycznym na zajęciach są **piosenki** oraz **utwory z literatury dziecięcej**, które – odpowiednio dobrane przez nauczyciela – powinny zabrzmieć na każdej lekcji w całości lub we fragmentach. Piosenki i utwory dziecięcej literatury muzycznej opracowywane są w różny sposób. Powtarzane, przypominane i wykorzystywane w późniejszym etapie nauczania, odgrywają kluczową rolę w pro-

cesie poznawania języka muzyki. Z uwagi na ograniczone możliwości percepcyjne dzieci w początkowej fazie nauki stosujemy **metodę beznutową**. Następnie stopniowo wprowadzamy nuty, korzystając coraz częściej z materiału nutowego o stopniu trudności dostosowanym do możliwości uczniów.

Powszechnie uznaną zasadą pracy z dziećmi jest **zasada pogłębowości**, polegająca na bezpośrednim, zmysłowym poznawaniu rzeczywistości, opartym na obserwacji rzeczy, zjawisk, procesów i wydarzeń. Poznawaniu zmysłowemu towarzyszyć musi kojarzenie tych elementów ze słowem, a to z kolei prowadzi do poznania istotnych pojęć.

Celem nauczania przedmiotu rytmika z kształceniem słuchu w klasach I–III jest przede wszystkim **rozwijanie wrażliwości muzycznej**, dzięki której muzyka odbierana będzie przez dziecko w sposób adekwatny do jego etapu rozwojowego. Odbytwa się to poprzez kształcenie wyobraźni, pamięci, uwagi, słuchu muzycznego i poczucia rytmu oraz ogólnej wrażliwości emocjonalnej. Dzięki różnorodnym formom aktywności na zajęciach, takim jak: śpiew, gra na instrumentach, różnego rodzaju improwizacje ruchowe, wokalne i instrumentalne, czy tworzenie, wykonywanie i słuchanie muzyki, następuje **rozwój umiejętności praktycznych**. Sprzyja to kształtowaniu **aktywnej i twórczej postawy** uczniów, która może zainspirować ich do dalszego rozwoju artystycznego, a w przyszłości do upowszechniania sztuki muzycznej w społeczeństwie. Zintegrowany przedmiot, którego istotą będzie korelacja zagadnień z dziedziny kształcenia słuchu i rytmiki, pozwoli w jeszcze większym stopniu **pobudzić myślenie i poszerzyć wiedzę** dziecka, a liczne działania w grupie wpłyną na **rozwój umiejętności współpracy i kształtowanie się postaw społecznych**. Ze względu na szeroki zakres działań muzyczno-ruchowych nauczyciel będzie w stanie dokonać miarodajnej oceny predyspozycji dziecka do dalszego kształcenia muzycznego.

Szkoły muzyczne stwarzają szansę na wykształcenie nie tylko zawodowych muzyków, lecz także szerokiego grona przyszłych odbiorców muzyki. Należy zatem pamiętać o rozwijaniu u uczniów pierwszego etapu edukacji muzycznej wszechstronnych kompetencji umożliwiających późniejsze uczestnictwo w kulturze muzycznej.

Odpowiedzialność za prawidłowy rozwój najmłodszych uczniów

Rozpoznawanie i rozwijanie uzdolnień

Szkoła muzyczna oznacza dla dziecka kilka godzin zajęć dodatkowych tygodniowo oraz znaczny przyrost obowiązków – tych szkolnych i domowych. Dlatego też nauka

powinna początkowo odbywać się przez zabawę, pozwalającą w atrakcyjny sposób wprowadzić małych uczniów w świat muzyki. Taką możliwość dają właśnie zajęcia ogólnomuzyczne. Dzięki połączeniu kształcenia słuchu z rytmiką dzieci nie muszą zbyt długo siedzieć w ławkach. W sytuacji gdy nauczyciel dysponuje odpowiednią przestrzenią do zabawy i do nauki jednocześnie, każde działanie teoretyczne może być poprzedzone działaniami praktycznymi; często będą to wyłącznie działania praktyczne z dużą ilością ruchu. Głównym zadaniem nauczyciela w początkowym etapie nauki jest przekazywanie wiedzy muzycznej w taki sposób, by realizacja zagadnień programowych odbywała się poprzez zabawę. Nie zawsze przekazywaniu treści i zagadnień muzycznych musi towarzyszyć ich nazywanie – wprowadzanie fachowych pojęć i terminów. Sposób podawania wiedzy musi być bowiem dostosowany do możliwości percepcyjnych dziecka.

Pracując z dzieckiem pięcio- i sześcioletnim w pierwszej klasie szkoły muzycznej, należy pamiętać o tym, że do niedawna było ono jeszcze w przedszkolu. Często jedyną formą zajęć muzycznych była dla niego rytmika przedszkolna, na której ćwiczyło rytmiczne poruszanie się do muzyki (marsz, bieg, podskoki), wyklaskiwało proste rytmy, tańczyło i śpiewało piosenki. Dlatego też w pierwszych latach nauki w szkole muzycznej warto skoncentrować się na rozwijaniu podstawowych zdolności i umiejętności muzycznych naszych uczniów, co pozwoli uczynić z nich wrażliwych i świadomych odbiorców muzyki.

Jak rozpoznać uzdolnienia muzyczne w tak wczesnym wieku? Z doświadczenia, statystyk i innych źródeł wiemy, że bardzo rzadko zdarza się uczeń wybitnie uzdolniony. Nawet u bardzo zdolnych dzieci w początkowym etapie nauki trudno czasem stwierdzić owe predyspozycje z uwagi na niedojrzałość aparatu wykonawczego, słabe struny głosowe oraz nie w pełni rozwinięte mięśnie i stawy. Zapowiedzią uzdolnień muzycznych u dziecka jest już samo zainteresowanie muzyką, radość z obcowania z nią oraz chęć jej wykonywania. Trudno jednak przewidzieć, jak będzie przebiegał jego muzyczny rozwój; okaże się to dopiero w procesie kształcenia.

Predyspozycje nauczyciela

Nauczyciel to dla małego dziecka największy autorytet. Często jest traktowany na równi z rodzicami, a bywa nawet ważniejszy od nich. W szkole muzycznej w początkowym etapie nauczania z uczniem pracuje zwykle kilku pedagogów. To, który z nich zostanie obdarzony największym zaufaniem dziecka, zależy od cech indywidualnych każdego z nich.

Nauczyciel, mając świadomość tego, że odgrywa w życiu dziecka ważną rolę, nie może w żadnym wypadku zawieść jego oczekiwań. Powinien zawsze dbać o przy-

jazną atmosferę na lekcji i atrakcyjną formę zajęć, z uwzględnieniem nowoczesnych pomocy dydaktycznych i multimediiów. Powinien być aktywny, twórczy, pomysłowy, pogodny, z poczuciem humoru, lecz jednocześnie wymagający, stanowczy, konkretny i zdecydowany. Osoba prowadząca zajęcia ogólnomuzyczne powinna też być sprawna fizycznie i chętna do demonstrowania omawianych zagadnień ruchem.

Niezbędna jest ponadto świadomość tego, że najlepsze efekty daje nauka przez zabawę, w której podstawowy materiał muzyczny stanowi piosenka lub utwór z dziecięcej literatury muzycznej, scalający różne elementy podstawy programowej. Szczególnie lubiane przez dzieci są proste melodie, wyliczanki, ćwiczenia inhibicyjno-incytacyjne i ćwiczenia dalcrozowskie. Realizacji celów lekcji sprzyja radosne i przyjazne dziecku podejście do omawianego zagadnienia, zaś rozbudzaniu zamiłowania do muzyki i zaciekawieniu grą na wybranym instrumencie – odpowiedni dobór repertuaru i ćwiczeń.

Motywowanie i ocenianie

Ocenianie powinno stanowić element zrozumiały dla dzieci. Małe dzieci nie rozumieją i nie akceptują porażek. Poprzez częste chwalenie, system nagród – większych i mniejszych – nikt nie pozostaje niezauważony. Naklejka, plusik czy uśmiechnięta buźka pozytywnie wpływają na budowanie poczucia własnej wartości ucznia, przez co wzrasta też jego motywacja do nauki. W razie porażki należy unikać strategii obwiniania; warto raczej porozmawiać z dzieckiem, tak by samo odpowiedziało sobie, dlaczego jest nieprzygotowane, rozkojarzone itp.

Na zajęciach rytmiki z kształceniem słuchu istotną kwestią jest współpraca i integracja całej grupy. Dzieci bardziej uzdolnione warto angażować do pomocy uczniom mniej zdolnym, pytając na przykład: „A jak ty byś to zrobił? W jaki sposób wykonałbyś to zadanie?”. Tradycyjne **ocenianie należy wprowadzać stopniowo**, przez zabawy z wykorzystaniem liczenia: punktów, różnego rodzaju rekwizytów, instrumentów perkusyjnych itp. Dzieci, które znają się ze sobą i dobrze czują się w swojej grupie, potrafią zmobilizować się do lepszego działania, gdy zabawie towarzyszy element rywalizacji. Szczególnie lubiane przez dzieci są zabawy z tzw. odpadaniem, którym towarzyszy niezwykła mobilizacja, a po odejściu z gry – dopingowanie tych, którzy zostali najdłużej. Zabawy tego typu dają możliwość dokonania samooceny oraz oceny innych.

W kontekście oceniania osiągnięć duże znaczenie ma wiek uczniów. Warto zatem zadbać o to, by poszczególne grupy były – w miarę możliwości – ujednolicone wiekowo. Jest to szczególnie ważne w początkowym etapie nauki, chociaż trudne organizacyjnie w szkołach popołudniowych bez pionu ogólnokształcącego.

Zadaniem nauczyciela jest zadbać o to, by nawet najmłodsi uczniowie czerpali prawdziwą radość z **obcowania z muzyką** podczas udziału w różnych formach edukacji w szkole muzycznej. Rodzice, posyłając dzieci do tego typu szkoły, powinni kierować się ich predyspozycjami i zainteresowaniami, nie zaś własnymi ambicjami i oczekiwaniami. W przypadku dziecka pięcio- czy sześcioletniego wykluczony jest jakikolwiek przymus, ponieważ reaguje ono spontanicznie i śmiało wyraża swoje zdanie, zarówno w sposób werbalny, jak i niewerbalny. W przypadku siedmio- czy ośmiolatka możemy spotkać się z wyrażaniem odczuć i myśli nie do końca własnych. Dzieci często próbują bowiem zaspokoić oczekiwania swoich rodziców, dorównać starszemu bratu, koledze, wskutek czego nawet drobne niepowodzenia mogą powodować zniechęcenie i frustrację. Dla nauczyciela spełniającego się w pracy z małymi dziećmi może być to kolejny powód i kolejna okazja do poznawania psychiki małych uczniów.

Udział rodziców w procesie kształcenia

W nauczaniu małych dzieci niezbędne są stały kontakt i ścisła współpraca z rodzicami. Dzieci rozwijają się bardzo różnie i często kontakt podczas lekcji nie wystarcza na dokładne poznanie i uwzględnienie zachowań i cech charakteru danego dziecka.

Rodzice stanowią główne i najważniejsze źródło informacji o uczniu oraz ogniwo pośredniczące w jego relacjach z nauczycielem. Oczekuje się od nich częstego kontaktu i rozmowy, a w przypadku zajęć indywidualnych – nawet uczestnictwa w lekcji. Częsty kontakt nauczyciela z rodzicem wskazany jest zwłaszcza na początkowym etapie edukacji muzycznej. Od rodziców małych dzieci oczekuje się wspólnego realizowania zadanego materiału, a nawet czynnego udziału w ćwiczeniu czy wykonywaniu pracy domowej. W kolejnych latach nauki częstotliwość wymiany informacji uwarunkowana jest już indywidualnym rozwojem każdego ucznia.

Rodzice, powierzając swoje dzieci wybranej szkole muzycznej, oczekują wykształconej kadry pedagogicznej posiadającej nie tylko wysokie kwalifikacje, lecz także odpowiednie podejście, stosowne do wieku dziecka. Nauczyciele natomiast oczekują od rodziców dobrej organizacji pracy dziecka w domu, po zajęciach szkolnych, oraz zapewnienia odpowiednich warunków. Warto uświadomić rodzicom, jak ważną rolę odgrywają właściwa higiena pracy oraz optymalny, dogodny plan dnia, uwzględniający czas i miejsca do ćwiczenia i nauki. Instrument powinien znajdować się w miejscu ustronnym i zaciśnym, a nie – jak to często bywa w przypadku pianina czy fortepianu – w najbardziej reprezentacyjnej, przechodniej części domu czy mieszkania.

Przygotowanie szkoły do pracy z młodszymi dziećmi

Dzieci pięcio- i sześciolatnie przebywały dotychczas w przedszkolu. Ich otoczenie wyglądało nieco inaczej niż sala w typowej szkole muzycznej. Należałoby zatem stworzyć warunki odpowiednie do przyjęcia małych dzieci, umożliwiające im prawidłowe funkcjonowanie, i postarać się o: odpowiedniej wielkości ławki, krzesła, instrumenty, podnóżki do fortepianu, tablice zawieszone na odpowiedniej wysokości, instrumentarium Orffa oraz **kolorowe i atrakcyjne pomoce dydaktyczne**. Warto zmienić wygląd sali lekcyjnej, wyposażając ją w choćby jeden element wspomagający rozwój pięcio- i sześciolatków. Poniżej zamieszczone zostały przykładowe linki do stron internetowych oferujących pomoce dydaktyczne, adresy internetowych księgarni muzycznych i stron z bezpłatnymi nutami mogące stanowić inspirację do wdrażania zmian w wyglądzie czy zaopatrzeniu sal do grupowych zajęć muzycznych.

1. Pomoce dydaktyczne dla dzieci:

- www.betzold.pl
- www.wehrfritz.pl
- instrumentarium Orffa:
<http://kobimpex.pl/category/instrumenty-instrumenty-perkusyjne-zestawy-orff>
- zestaw rytmiczny:
<http://www.kobimpex.pl/zestaw-rytmiczny-w-torbie-maly.html>
- kolorowe cymbałki na tubach:
<http://www.sklep.educarium.pl/educarium.php?section=2&sub=szukaj&szukanafraza=330-2740>
- kolorowe dzwonki na trzonku – trzy tonacje:
<http://www.sklep.educarium.pl/educarium.php?section=2&sub=szukaj&szukanafraza=330-3424>
- tuby diatoniczne:
<http://www.sklep.educarium.pl/educarium.php?section=1&kategoria=23&subkategoria=108&produkt=4663>
- chusta animacyjna:
<http://www.sklep.educarium.pl/educarium.php?section=1&kategoria=3599&subkategoria=4702&produkt=4708>
- tęczowa guma do skakania:
<http://www.sklep.educarium.pl/educarium.php?section=1&kategoria=3599&subkategoria=3815&produkt=12583>

- drążki:
<http://www.sklep.educarium.pl/educarium.php?section=1&kategoria=3599&subkategoria=3816&produkt=6683>
- kostki z nutami na pięciolinii:
<http://www.sklep.educarium.pl/educarium.php?section=2&sub=szukaj&szukanafraza=330-7901>
- kostki z nutami rytmicznymi:
<http://www.sklep.educarium.pl/educarium.php?section=2&sub=szukaj&szukanafraza=330-7902>
- loteryjka dźwiękowa – instrumenty muzyczne:
<http://www.sklep.educarium.pl/educarium.php?section=2&sub=szukaj&szukanafraza=330-7501>
- kij deszczowy:
<http://www.sklep.educarium.pl/educarium.php?section=2&kategoria=30&subkategoria=2174&produkt=7087>
- gry – nauka nut:
<http://czasdzieci.pl/gry-dla-dzieci/gra,4037f2-nauka%20nut.html>

2. Internetowe księgarnie muzyczne:

- <http://www.sheetmusicplus.com/>
- <http://www.fullermusic.co.uk/>
- <http://www.musicroom.com/>
- <http://www.forsyths.co.uk/sheet-music/>
- <http://www.notenbuch.de/>
- <http://www.sheetmusicwarehouse.co.uk/>

3. Strony internetowe z darmowymi nutami:

- http://imslp.org/wiki/Main_Page
- <http://bachmusic.narod.ru/notes1.html>
- <http://kreusch-sheet-music.net/eng/>
- <http://www.free-scores.com/>
- <http://www.pianofiles.com/>
- <http://www.freesheetmusicarchive.net/Classical.html>
- <http://www.freesheetmusicplus.com/>
- <http://www.notationmachine.com/>
- <http://www.cantorian.org/>

- <http://www.nlib.narod.ru/>
- <http://icking-music-archive.org/index.php>
- http://www1.cpd1.org/wiki/index.php/Main_Page

Korelacja międzyprzedmiotowa w szkole muzycznej I stopnia

Lucyna Kubicka
Urszula Cebula

3

Formy współpracy nauczycieli przedmiotów ogólnomuzycznych z nauczycielami instrumentu

Lucyna Kubicka

Czy w szkole muzycznej możliwa jest korelacja treści przekazywanych na zajęciach indywidualnych z treściami przekazywanymi na zajęciach grupowych? Podstawowym warunkiem realizacji tego trudnego celu wydaje się być regularna współpraca nauczyciela instrumentu z nauczycielem przedmiotów ogólnomuzycznych: w miarę możliwości wspólne ustalenie kolejności wprowadzania nowych zagadnień, ujednolicenie kroków metodycznych w zakresie wprowadzania tych samych pojęć oraz omawianie na bieżąco napotkanych trudności i sposobów radzenia sobie z nimi. Wskazana byłaby też modyfikacja sposobu nauczania, polegająca na zwiększeniu świadomości dzieci w zakresie odnoszenia zagadnień poznanych na zajęciach ogólnomuzycznych do gry na instrumencie i odwrotnie.

Ze względu na specyfikę nauki gry na różnych instrumentach, materiał muzyczny wykorzystywany na lekcjach indywidualnych nie zawsze pokrywa się z materiałem przerabianym na zajęciach z teorii. Zdarza się też, że dzieci rozpoczynają naukę w szkole muzycznej z pewną umiejętnością gry na wybranym instrumencie, na ogół fortepianie, rzadko natomiast bywają przygotowane do zajęć ogólnomuzycznych. Zadaniem nauczycieli instrumentu głównego i rytmiki z kształceniem słuchu jest oszacowanie wstępnego poziomu wiedzy i umiejętności ucznia, a następnie opracowanie wspólnego „planu działania”, dzięki któremu zagadnienia wprowadzane i utrwalane na zajęciach indywidualnych i grupowych będą się wzajemnie przenikały i uzupełniały. Przykładem takiej współpracy mogą być: różnego rodzaju konsultacje, ustalenie sposobów i kolejności wprowadzania dźwięków i wartości rytmicz-

nych, ograniczanie długotrwałego siedzenia lub stania na zajęciach z instrumentu poprzez wykonywanie ćwiczeń ruchowych (np. pokazywanie ruchem charakteru czy nastroju wykonywanego utworu, kołysanie się w jego rytm itp.), pozwalających zmniejszyć napięcia mięśniowe, często utrudniające prawidłową grę na instrumencie.

Niezwykle atrakcyjne i motywujące będzie dla dzieci przedstawienie bądź wykorzystanie na zajęciach rytmiki z kształceniem słuchu instrumentów, na których grają. Prosta melodia zagrana przez dziecko może posłużyć za dyktando melodyczne, rytmiczne, uzupełniankę czy ćwiczenie solfeżowe. Kolejnym pomysłem jest wykorzystanie na lekcji utworu prezentowanego na żywo przez jednego z uczniów szkoły (niekoniecznie z klasy najmłodszej) do ćwiczeń ruchowych i słuchowych. Na zajęciach rytmiki z kształceniem słuchu lub na zespole rytmicznym można ponadto stosować różnego rodzaju instrumentację, ostinata rytmiczne, akompaniamenty instrumentalne i wokalne oraz interpretacje ruchowo-przestrzenne wybranych utworów muzycznych bądź ich fragmentów. W tworzenie wspólnego „dzieła” warto zaangażować uczniów i nauczycieli różnych sekcji, zapraszając ich do wykonania utworu podczas szkolnego koncertu.

Korelacja międzyprzedmiotowa – przykłady praktyczne

Urszula Cebula

Obserwując różne sposoby nauczania, uwzględniając specyfikę gry na poszczególnych instrumentach i możliwość różnorodnej realizacji założeń programowych oraz obserwując realia pracy, zwłaszcza w dużych szkołach, wydaje się, że wypracowanie korelacji międzyprzedmiotowej w szkole muzycznej I stopnia jest organizacyjnie dość trudne. Korelacja ta może jednak przebiegać na wielu poziomach i w różnych zakresach.

Na samym początku nauki nauczyciele instrumentu ustawiają aparat gry, pracując na łatwych do wydobywania dźwiękach. Na lekcjach rytmiki z kształceniem słuchu dzieje się to samo – w zabawach ruchowych i ćwiczeniach gimnastycznych ustawiamy aparat – całe ciało. Dbamy o postawę, wysokie unoszenie kolan, pracę stóp, lekki chód itp. Rozwijamy aparat mowy – uczymy wierszyków, piosenek, dbamy o emisję głosu i dykcję.

Przy wyborze przez nauczyciela-instrumentalistę metody beznutowej, w której uwaga ucznia skupiona jest na zapamiętywaniu i odwzorowaniu gry nauczyciela, słuchaniu wydobytego dźwięku, stosowaniu analogicznej dynamiki i artykulacji czy tworzeniu własnych melodii, korelacja nauki gry na instrumencie z zajęciami

rytmiki i kształcenia słuchu, zwłaszcza w pierwszych miesiącach edukacji artystycznej, będzie duża. Początkowo nauczyciel rytmiki uwrażliwia bowiem uczniów na zmiany w muzyce. Dzieci ruchem pokazują zmianę wysokości dźwięku, kierunku melodii, rytmu, tempa, dynamiki i barwy dźwięku. Reagują na przerwę w muzyce, akcent, umówiony sygnał, powtarzają ruch, improwizują ruchem i głosem. Nauczyciele obu przedmiotów korelują przekazywane treści już poprzez samo odwołanie się do doświadczeń wyniesionych z zajęć indywidualnych bądź grupowych.

Gamy, trójdźwięki, wprawki oparte na interwałach stanowią dla instrumentalistów ćwiczenia rozwijające sprawność techniczną. Na kształceniu słuchu analogiczne ćwiczenia mają inny sens – chcemy, by uczeń w przyszłości był świadomy struktury, którą wykonuje lub słyszy. Czemu ma służyć korelacja? Temu, by uczeń widział i rozumiał sens uczenia się poszczególnych przedmiotów. Temu, by zauważył, że i tu, i tam uczy się tego samego, ale w innym ujęciu. Idąc tym tropem, nie ma większego znaczenia, jaki rodzaj gamy wprowadzi beznutowo nauczyciel instrumentu. Z punktu widzenia nauczyciela kształcenia słuchu ważne jest to, że uczeń zna jej melodię i potrafi ją zanucić, że usłyszy ją (lub jej fragment) w prezentowanym utworze. Podobnie jest z interwałem i trójdźwiękiem.

W szkole, w której pracuję, pierwszą gamą wprowadzaną na lekcjach fortepianu, akordeonu, gitary, fletu, klarnetu i perkusji jest gama C-dur. W zakresie rytmu większość nauczycieli uczy najpierw ćwierćnut, potem ósemek, półnut, całych nut i szesnastek. Analogiczną kolejność stosuję na zajęciach rytmiki z kształceniem słuchu. Oczywiście specyfika każdego instrumentu czy przedmiotu oraz możliwości poznawcze każdego ucznia warunkują różny czas i tempo wprowadzania kolejnych zagadnień. I tak na przykład na rytmice ważne jest utrwalenie ćwierćnuty w zestawieniu z dwiema ósemkami. Taki schemat porównywania liczby słyszanych wartości do miary będzie stosowany przy wprowadzaniu kolejnych wartości. Zrozumienie i zapamiętanie tej zasady będzie rzutować na przyszłe słuchowe rozróżnianie rytmów.

W pierwszym roku nauki nauczyciele instrumentu wprowadzają podstawowe określenia artykulacyjne – *legato* i *portato*, oraz dynamiczne – *mezzo forte*, *forte* i *piano*. W pierwszej klasie wszyscy uczymy o takcie i metrum, stosujemy repetycję i volty. Tych samych elementów można uczyć równolegle na rytmice. Gdyby więc już na początku edukacji zwracać uczniom uwagę na to, że na każdym przedmiocie uczą się tego samego, mogłoby to zaowocować w przyszłości lepszym rozumieniem muzyki.

W przypadku wystąpienia na lekcji instrumentu problemów rytmicznych nauczyciel może poprosić ucznia o spontaniczną ruchową interpretację rytmu lub wykonanie go krokami z taktowaniem. Może też zwrócić się o pomoc do nauczyciela rytmiki, by poćwiczył z dzieckiem dany rytm. Oczywiście dotyczy to rytmów i war-

tości, które są uczniom znane z lekcji rytmiki i kształcenia słuchu. W celu utrwalenia rytmów trudniejszych, nieznanych jeszcze uczniowi od strony teoretycznej, można zaproponować mu zabawy ruchowe w oparciu o owe rytmy.

Na rytmice oraz na zespole rytmiki można wykorzystać prostą miniaturę instrumentalną przygotowaną i wykonaną przez jednego z uczniów. Rytmika daje wiele możliwości interpretacji takiego utworu: wykonanie samego rytmu ruchem swobodnym, stworzenie interpretacji ruchowej, śpiewanie głównej melodii, wykonanie utworu na instrumencie melodycznym, instrumentacja utworu, wykonanie go z ostinatem rytmicznym na instrumentach Orffa lub z ostinatem ruchowym, tworzenie słów do rytmu, tworzenie piosenek do melodii i rytmu utworu, wykorzystanie utworu jako ilustracji do wiersza, tekstu, nastroju itd.

W zakresie kształcenia słuchu można polecić uczniom, by zawsze zwracali uwagę na początkowy interwał w granych przez siebie utworach. Można też poprosić nauczycieli instrumentu, by wyszukali i zadali swoim podopiecznym utwór rozpoczynający się od interwału omawianego aktualnie na lekcjach rytmiki z kształceniem słuchu czy kształcenia słuchu z audycjami muzycznymi. Z doświadczenia wiem, że taki utwór staje się często niezawodnym odnośnikiem przy słuchowym rozpoznawaniu danej odległości muzycznej.

Przykłady

1. *Ćwierćnuty i ósemki w utworze instrumentalnym* jako wspólny temat lekcji instrumentu, rytmiki z kształceniem słuchu oraz zespołu rytmiki w klasie pierwszej cyklu sześcioletniego:
 - rytmika z kształceniem słuchu – wykonanie rytmu i melodii utworu, zabawy ruchowe;
 - instrument – gra utworu opartego w warstwie rytmicznej na ósemkach i ćwierćnutach;
 - zespół rytmiki – interpretacja ruchowa utworu granego przez wybranego ucznia.
2. *Seksta mała* jako wspólny temat lekcji instrumentu, zespołu, kształcenia słuchu i audycji muzycznych oraz chóru:
 - chór – śpiew utworu z sekstą małą w melodii;
 - kształcenie słuchu z audycjami muzycznymi – wysłuchanie utworu rozpoczynającego się od seksty małej, śpiewanie, budowanie, rozpoznawanie słuchowe seksty małej, próby komponowania utworu z interwałem seksty małej w melodii.

3. Koncert pod tytułem *Polskie tańce narodowe*:

- rytmika z kształceniem słuchu – nauka podstawowych figur i kroków polskich tańców narodowych, prosty układ choreograficzny do wybranego tańca;
- kształcenie słuchu z audycjami muzycznymi – prezentacja tańców w wykonaniu profesjonalnych i amatorskich zespołów tanecznych, omówienie strojów ludowych; wystukiwanie rytmów charakterystycznych dla poszczególnych tańców, próba stworzenia własnej kompozycji w oparciu o rytm wybranego tańca;
- chór – przygotowanie utworów w rytmie polskich tańców narodowych i wykonanie ich podczas koncertu;
- instrument – przygotowanie utworu w rytmie jednego z tańców narodowych i wykonanie go na wspólnym koncercie;
- koncert – występy solowe i zespołowe (chór, zespół rytmiki), nauka wiązania chusty na głowie, odtanieczenie poloneza wspólnie z widownią.

Ciekawym sposobem na wprowadzenie korelacji międzyprzedmiotowej jest opracowanie i wdrożenie tzw. ścieżek edukacyjnych, czyli tematów, które każdy nauczyciel realizowałby na swoich zajęciach zgodnie ze specyfiką nauczanego przez siebie przedmiotu – jednej lub dwóch w semestrze. Tematami takich ścieżek mogłyby być na przykład: muzyka rozrywkowa, dawna, ilustracyjna, francuska, ludowa, homofoniczna, polifoniczna itp. Ustalona ścieżka obowiązywałaby wszystkich uczniów i nauczycieli. Na przykład polifonię można przybliżyć uczniom poprzez: kanon ruchowy na rytmice z kształceniem słuchu i na zespole rytmiki (w klasach młodszych), wykonanie dowolnego utworu polifonicznego podczas lekcji instrumentu oraz na zespole instrumentalnym, wysłuchanie i analizę fugi na zajęciach kształcenia słuchu z audycjami muzycznymi (w klasach starszych). Zadaniem nauczyciela byłoby zaproponowanie w ramach „ścieżki” utworu o odpowiednim stopniu trudności, dostosowanym do możliwości dziecka.

Kolejną formą łączenia przedmiotów: instrument główny oraz rytmika z kształceniem słuchu, może być wykonanie na zespole rytmiki utworu, w którym każde dziecko grałoby na swoim instrumencie. Ta forma wymagałaby utworu zaaranżowanego na taki właśnie nietypowy skład. Partię instrumentalną dziecko przygotowałoby ze swoim nauczycielem instrumentu, natomiast ostatni szlif utworowi nadałby dyrygent – nauczyciel prowadzący zespół.

Inną formą korelacji międzyprzedmiotowej jest organizowanie koncertów, podczas których prezentują się nie tylko uczniowie, lecz także nauczyciele lub też sami nauczyciele. Mogą to być koncerty nie do końca poważne, takie „z przymrużeniem oka”, np. koncert karnawałowy, wiosenny lub koncert z okazji zakończenia roku szkolnego czy Dnia Dziecka. Nauczyciele instrumentu mogliby wówczas zagrać solo

lub w zespole, zaśpiewać coś na głosy (w aranżacji któregoś z nich), wykonać prosty układ choreograficzny zaproponowany przez nauczyciela rytmiki itp. Nauczyciel kształcenia słuchu z audycjami muzycznymi mógłby przygotować stosowną prezentację multimedialną. Dla uczniów taki koncert byłby informacją, że wspólnie z pedagogami tworzą szkołę, w której wszyscy ze sobą współpracują i w której wszyscy znaleźli się z jednego powodu – z powodu muzyki. Zobaczyliby też swoich „mistrzów” w sytuacji może niecodziennej, ale twórczej i skądinąd bardzo przecież naturalnej. Kto bowiem, jak nie nauczyciel, ma pokazać uczniowi, jak należy zaprezentować się na scenie? Możliwość obserwacji swojego nauczyciela podczas występu może wzbudzić w uczniu chęć podążania za nim i zwiększy z pewnością szacunek do jego pracy.

Całkowita korelacja nie jest możliwa, ale czy warto do niej dążyć? Każdy nauczyciel jest przecież inny i co innego uważa za ważne i warte przekazania. Różnorodność jest wielką zaletą i czyni życie bogatszym. Rozmawiając, konsultując się i współpracując ze sobą, osiągniemy z pewnością dużo więcej, niż działając w pojedynkę.

Wybrane zagadnienia z metodyki nauczania rytmiki z kształceniem słuchu

4

Joanna Tomkowska
Urszula Cebula
Małgorzata Fiszer-Szczepańska

Słuchanie muzyki i postrzeganie jej elementów

Joanna Tomkowska

W utworach muzycznych występują równocześnie różne elementy muzyki: melodia, rytm, dynamika, agogika, kolorystyka, harmonia i artykulacja. Na potrzeby niniejszej publikacji dopasowałam wybrane utwory muzyczne do jednego elementu. Nie ogranicza to jednak możliwości wyeksponowania w nich innych elementów muzyki. Każdy z wymienionych utworów muzycznych może być również wykorzystany na lekcjach zespołu rytmicznego. Dlatego oprócz ćwiczeń i zadań umieściłam propozycje prostych interpretacji przestrzenno-ruchowych oraz akompaniamenty perkusyjne. W pracy nad utworem muzycznym szczególną rolę odgrywa ekspresja muzyczna. Powinna ona towarzyszyć wszelkim działaniom związanym z ruchem oraz grą na instrumentach.

Opisanych poniżej zabaw i ćwiczeń nie powinno się wykorzystywać bez wcześniejszego przygotowania. W czasie zajęć należy bowiem koncentrować się tylko na uczniach i ich pracy, a nie na zaglądaniu do materiałów. Zanim zatem nauczyciel wykorzysta wybrany utwór na lekcji, musi sam doskonale go poznać i opanować zaproponowaną choreografię, tak by wiedział, co ma zrobić w każdym takcie. Poprzez swoje zaangażowanie z pewnością wzbudzi zainteresowanie uczniów i ułatwi im odkrywanie świata muzyki. Taka praca będzie dla niego źródłem prawdziwej satysfakcji.

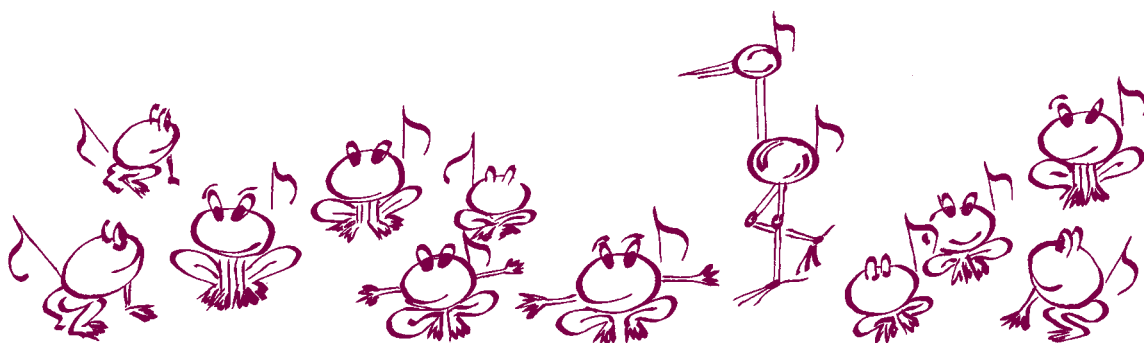
Melodia

1. Rejestry

Janina Garścia, *Żabki* ze zbioru *Ulubione nutki* [nuty]

Propozycja wprowadzenia:

- Wysłuchanie krótkiego opowiadania o żabkach i bocianie, np.:
Żabki skaczą sobie beztrąsko po łące, dopóki nie usłyszą nadchodzącego bociana. Wówczas zatrzymują się w bezruchu, aby – gdy tylko nadarzy się sposobność – uciec do stawu.
- Wysłuchanie utworu *Żabki* granego przez nauczyciela na fortepianie. Uczniowie zastanawiają się, w którym fragmencie słyszą skaczące żaby (takty 1–8), a w którym spacerującego bociana (takty 9–12).
- Taniec żab i bocianów.
Dzieci podzielone na dwie grupy (I – żabki, II – bociany):
— takty 1–8 – żabki wykonują 8 skoków na pierwszą miarę taktu,
— takty 9–12 – żabki zatrzymują się w bezruchu, a bociany spacerują po łące,
— takty 13–16 – żabki 4 skokami uciekają do stawu.
- Zabawa przy muzyce improwizowanej przez nauczyciela.
Jedno wybrane dziecko jest bocianem, a pozostałe dzieci to żabki. Przy muzyce improwizowanej przez nauczyciela na fortepianie żabki skaczą swobodnie po łące (sali). Gdy usłyszą zbliżającego się bociana (muzyka w niższym rejestrze), uciekają do stawu (wyznaczony obszar sali). Żabka, która nie zdąży, zostaje złapana przez bociana i odchodzi z zabawy.

2. Kierunek linii melodycznej

Wolfgang Amadeus Mozart, *Bułeczka z masłem* [CD]

Propozycja wprowadzenia:

■ Polowanie na *glissanda*.

Każde dziecko otrzymuje zwiewną apaszkę. Podczas słuchania utworu reaguje ruchem chustki na kierunek *glissanda*: *glissando* do góry – apaszka do góry, *glissando* w dół – apaszka w dół. We fragmentach, w których *glissando* nie występuje – swobodna improwizacja z apaszką.

■ Robienie kanapek – aktywne słuchanie muzyki.

Dzieci ruchem i gestem imitują robienie kanapek z masłem, pomidorem, majonezem, zieloną pietruszką i szczypiorkiem w następujący sposób:

- takty 1–3 – trzy ruchy smarowania masłem bułki przekrojonej na pół, w kierunku „od siebie”,
- takt 4 – jedno smarowanie w odwrotnym kierunku (zbieranie nadmiaru masła),
- takty 5–6 = 1–2,
- takty 7–8 – przyklepanie masła na kanapce nożem,
- takty 9–11 – obieranie pomidora: trzy ruchy w kierunku „do siebie”,
- takt 12 – ukrojenie dwóch plasterów pomidora,
- takty 13–16 = 9–12 (obieranie ogórka),
- takty 17–18 – nałożenie dwóch łyżeczek majonezu,
- takt 19 – posolenie kanapki,
- takt 20 – przyklepanie nożem,
- takty 21–24 = 17–20,
- takt 25 – siekanie natki pietruszki,
- takt 26 – zgarnięcie pietruszki na kupkę,
- takty 27–28 = 25–26,
- takty 29–30 = 25–26,
- takty 31–32 – posypanie kanapki pietruszką,
- takty 30–40 = 25–32 (zamiast pietruszki można siekać szczypiorek),
- takty 41–48 – powtórzenie taktów 1–8 – smarowanie masłem drugiej połówki bułki; na końcu dwie połówki można złożyć razem.

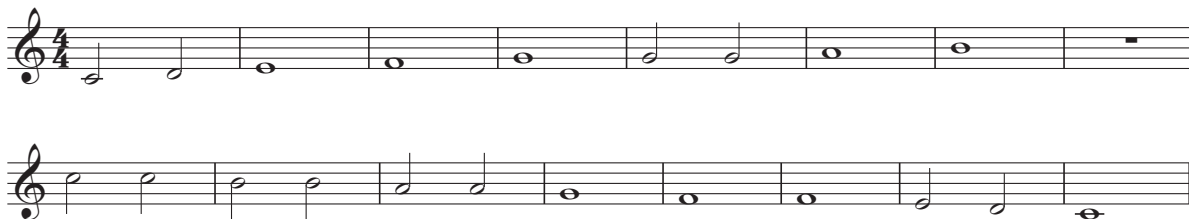
Wskazówki metodyczne:

W utworze tym występują na zmianę dwa akordy: tonika i dominanta, można więc przeprowadzić zabawę w ich słuchowe rozpoznawanie (np. reagowanie dwoma ustalonymi gestami na poszczególne akordy).

3. Gama C-dur. Interwał oktawy

Melodia dokomponowana do utworu muzycznego Jana A.P. Kaczmarka *The Park On Piano* ze ścieżki dźwiękowej do filmu *Marzyciel* [CD]

Budowa utworu: A B A B A B A B A B

Propozycja wprowadzenia:

- Zaśpiewanie melodii solmizacją.
- Granie melodii na dzwonekch diatonicznych.
- Granie melodii na dzwonekch z jednoczesnym słuchaniem utworu *The Park On Piano* Jana A.P. Kaczmarka. Podczas drugiej części improwizacja na dźwiękach c^1 i c^2 .
- Zastąpienie dzwonekch diatonicznych głosem – śpiewanie melodii solmizacją na tle muzyki. Improwizacja wybranego dziecka na dźwiękach c^1 i c^2 .

Wskazówki metodyczne:

Aktywne słuchanie utworu poprzez jednoczesną jego realizację powoduje wzmocnienie zaangażowania ucznia. Włączenie dodatkowej melodii niewystępującej w utworze pozytywnie wpływa na rozwój słuchu harmonicznego, a improwizacja pobudza inwencję twórczą.

Podczas kolejnych części A dzieci mogą grać lub śpiewać razem, w małych grupach lub solo. Granie solowe polecane jest zwłaszcza przy czwartym i piątym powtórzeniu części A, ponieważ tempo melodii ulega wtedy zmianom.

4. Temat melodyczny

Melodia występująca w utworze Arturo Benamina *Jamaican Rumba* [CD]

Budowa utworu: wstęp A A B C A A' B C zakończenie

Takt: 4/4

Melodia części A i B:

Propozycja wprowadzenia:

- Czytanie nut części A głosem (takty 1–8).
Śpiewanie melodii z równoczesnym wyklaskaniem synkop w miejscach, w których one występują.
- Omówienie przedtaktu występującego w melodii.
- Śpiewanie melodii części A z ruchem:
 - takt 1 – 2 kroki odstawno-dostawne do boku,
 - takt 2 – machanie w górze prawą dłoń,
 - takt 3 – machanie w górze lewą dłoń,
 - takt 4 – machanie w górze prawą dłoń,
 - takt 5 – 2 kroki odstawno-dostawne do boku,
 - takt 6 – machanie w górze jednocześnie prawą i lewą dłoń,
 - takty 7–8 – obrót wokół własnej osi.

- Wysłuchanie utworu *Jamaican Rumba* w aktywny sposób. Uczniowie ustawieni w kole słuchają utworu, a część A realizują ruchem (jw.).
- Wesoły taniec żabek lub ptaszków.

Wstęp

- 4 takty – lekkie uginanie kolan
- łapki pomału unoszą się do góry, a następnie opadają w dół
- uginanie kolan

Część A

- jw.

Część B

- przemieszczanie się krokami po obwodzie koła

Część C

- wejście do środka koła, powrót do tyłu

Część A'

- 2 kroki odstawno-dostawne, granie na nosie prawą ręką
- 2 kroki odstawno-dostawne, granie na nosie lewą ręką
- 4 kroki odstawno-dostawne, granie na uszach jednocześnie prawą i lewą ręką

Zakończenie

- machanie łapkami lub skrzydełkami, powolne obniżanie się aż do kucnięcia

W części A można machać łapką, skrzydełkiem itp.

Wskazówki metodyczne:

Warto zwrócić uwagę na rytm tematu, zwłaszcza na synkopy, oraz na przedtakt. Utwór ten jest ciekawy również pod względem kolorystyki. Występują w nim interesujące brzmienia i zestawienia instrumentów, a instrumentem solowym jest harmonijka ustna. W klasach wyższych można też dołączyć ostinata rytmiczne i stworzyć orkiestrę rytmiczną. Proponowane poniżej rytmy wymagają jednak większego doświadczenia muzycznego, ponieważ partia bębenków utrzymana jest właściwie w takcie 8/8 (grupowanie ósemek: 3+3+2), podczas gdy partie marakasów, klawesów i dzwonka krowiego utrzymane są w takcie 4/4 (grupowanie ósemek: 2+2+2+2).

Ostinata rytmiczne:

Bębenek $\frac{4}{4}$
 Klawesy $\frac{4}{4}$
 Marakasy $\frac{4}{4}$
 Dzwonek krowi $\frac{4}{4}$

5. Trójdźwięk durowy

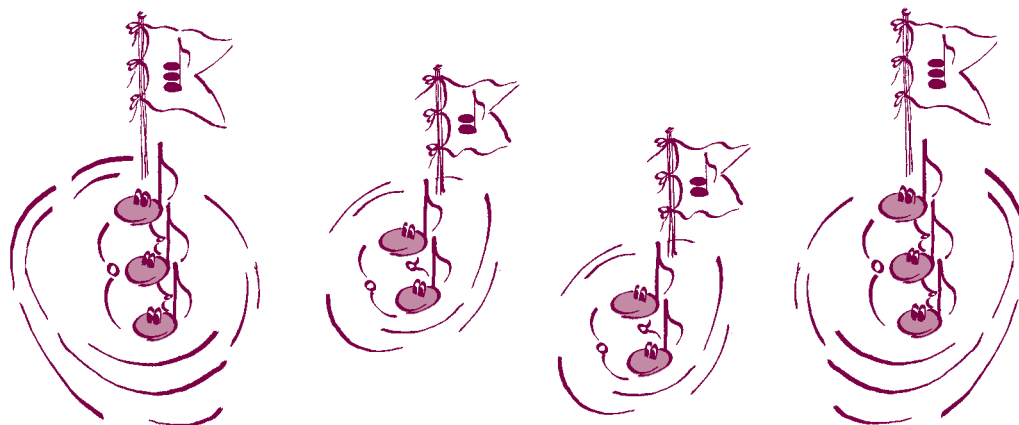
Melodia utworu z literatury dziecięcej: Antoni Cofalik, *Szewczyk* ze zbioru *Skrzypcowe ABC*¹ [nuty]

Propozycja wprowadzenia:

- Wysłuchanie utworu zagrane przez nauczyciela.
- Śpiewanie melodii solmizacją z taktowaniem.
- Zaznaczenie w nutach wszystkich trójdźwięków występujących w utworze.
- Śpiewanie melodii z równoczesnym zaznaczaniem trójdźwięków klaskaniem (można pokazać dłońmi kierunek linii melodycznej trójdźwięku).
- Utworzenie przez uczniów w grupach prostych ościnat rytmicznych granych na instrumentach perkusyjnych; zapisanie powstałych rytmów na kartkach lub na tablicy.
- Równoczesne granie utworu przez nauczyciela oraz ościnat rytmicznych przez uczniów.

Wskazówki metodyczne:

Oryginalnej wersji utworu (w tonacji D-dur) warto wysłuchać „na żywo”, w wykonaniu jednego z uczniów. Występ można wzbogacić przygotowaną przez dzieci orkiestrą ościnatową.

¹ Na potrzeby lekcji utwór został przetransponowany z tonacji D-dur do C-dur.

Szewczyk

Wesoło

Czeska melodia ludowa

Głos

Fortepian

mf

simile

9

15

sf

p

sf

Rytm

1. Puls rytmiczny

Julius Fučík, *Wejście gladiatorów* [CD]

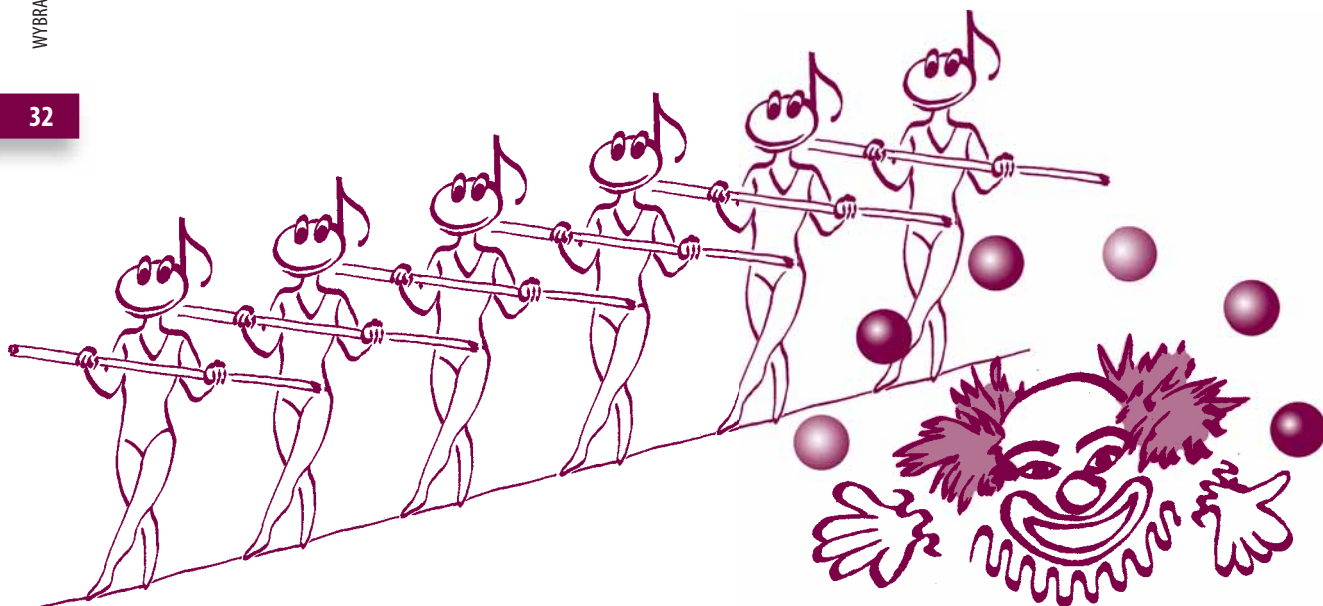
Propozycja wprowadzenia:

- Cyrk – marsz za osobą prowadzącą z zachowaniem pulsu, naśladowanie jej ruchów; następnie zmiana prowadzącego.
- Cyrkowa orkiestra rytmiczna – podział na cztery grupy instrumentów i dyrygenta.

Dyrygent – nauczyciel lub wybrany uczeń – wskazuje, która grupa ma grać. Każda z grup stara się utrzymać stały puls.

Wskazówki metodyczne:

Zabawa ta jest lubianą przez dzieci formą swobodnej wypowiedzi pozwalającej na naśladowanie innych, rozwijanie inwencji twórczej, przewodzenie oraz integrację grupy, zwłaszcza na początku nauki w szkole muzycznej.

2. Utrwalenie wartości rytmicznych: ćwierćnut, ósemek i półnut Zabawy rytmiczne przy muzyce Antonia Vivaldiego, *Zima*, cz. II *Largo* [CD]

Propozycja wprowadzenia:

■ Zabawa w dyrygenta.

Uczniowie podzieleni są na trzy grupy. Każda grupa otrzymuje inny rodzaj instrumentu i realizuje określone wartości rytmiczne:

- I grupa – bębny = ćwierćnuty,
- II grupa – małe talerzyki lub trójkąty = półnuty,
- III grupa – klawesy = ósemki.

Nauczyciel-dyrygent pokazuje, która grupa ma grać. Stara się dopasować akompaniament do słuchanego jednocześnie utworu.

Wskazówki metodyczne:

Utwór ten można wykorzystać do wykonania prostej interpretacji ruchowej. Poprzez zastosowanie pomocniczego tekstu, który pomaga wyczuć długość nierównych fraz, dzieci łatwiej zapamiętują melodię i kolejne czynności. Nie należy jednak śpiewać w czasie wykonywania interpretacji, żeby nie zagłuszyć piękna muzyki. Można natomiast urozmaicić choreografię poprzez wykorzystanie rekwizytów, np. pomponów zrobionych z białej bibuły.

■ Prosta interpretacja ruchowa.

Dzieci ustawione w czterech kółkach wiązanych, w czterech rogach sali: I i II z przodu, III i IV z tyłu.

*Śnieg biały pada i pada
lecą z nieba białe płatki.
Bielutko jest wszędzie,
cichutko jest wszędzie,
mięciutko jest wszędzie,
puszyście, srebrzyście jest wszędzie
Bo pada śnieg, bo pada śnieg
bo pada śnieg, bo pada, pada.
Bo gwiazdki tańczą i wirują – pada śnieg*

- wszystkie koła krążą na palcach
- dodatkowy ruch dłoni z góry na dół
- dzieci z I koła kucają
- II koło kuca
- III koło kuca
- IV koło kuca
- wstają kolejno IV i III koło
- wstają kolejno II i I koło
- wszystkie dzieci kręcą się wokół własnej osi, ręce w górze

*Śnieg biały pada i pada,
lecą z nieba białe płatki,
lecą z nieba białe płatki.
Bielutko jest wszędzie,
cichutko jest wszędzie,
puszyście, srebrzyście jest wszędzie.
A śnieg pada, pada, pada, pada, pada
A śnieg pada, pada, pada, pada, pada
pada, pada, pada, pada śnieg.*

- wszystkie koła krążą
- dodatkowy ruch dłoni z góry na dół
- dodatkowy ruch dłoni z góry na dół
- I koło kuca
- II koło kuca
- koła III i IV kucają jednocześnie
- wstają równocześnie IV i III koło
- wstają równocześnie II i I koło
- wszystkie dzieci wirują, a na koniec kucają

3. Utrwalenie wartości rytmicznych

a) ćwierćnuta z kropką i ósemka, ósemka z kropką i szesnastka

Johann Heinrich Buttstedt, *Air*, część: *Allegretto* ze zbioru *Dawne tańce i melodie III* [nuty]

Propozycja wprowadzenia:

- Wysłuchanie pierwszej części utworu – *Allegretto*.
- Czytanie nut głosem – takty 1–4 z przedtakterem (z taktowaniem).

- Wyklaskanie rytmu.
- Wykonanie rytmu krokami z taktowaniem.
- Zapis rytmu na tablicy.
- Orkiestra rytmiczna.

Uczniowie podzieleni są na pięć grup. Każda grupa otrzymuje inny rodzaj instrumentów i realizuje inną wartość lub grupę rytmiczną:

- I grupa – bębny = ćwierćnuta,
- II grupa – tamburyny = ćwierćnuta z kropką i ósemka,
- III grupa – marakasy = ósemki,
- IV grupa – klawesy = ósemka z kropką i szesnastka,
- V grupa – małe talerzyki = półnuta.

Wykonanie rytmu przez orkiestrę rytmiczną. Każda grupa realizuje jedynie te fragmenty, w których występuje jej wartość lub grupa rytmiczna. Zamiana grup.

- Zabawa taneczna.

Budowa części *Allegretto*: A A B A'

Ustawienie: pary rozstawione po całej sali, partnerzy naprzeciw siebie

Część A

- przedtakt – dwa kroki do tyłu, od siebie
- pierwsza połowa taktu 1 – ukłon do partnera
- druga połowa taktu 1 oraz pierwsza połowa taktu 2 – zamiana miejsc w parze 4 krokami

- druga połowa taktu 2 – 2 kroki do tyłu
- pierwsza połowa taktu 3 – ukłon
- druga połowa taktu 3 – 1 krok w stronę partnera, następnie podskok na jednej nodze
- takt 4 – ukłon nr 2 (dziewczynka – dygnięcie, chłopiec – skiniecie głową)

Część B

- takty 5–12 – każdy z gracją przemieszcza się po całej sali, na końcu znajduje nowego partnera
- takty 13–16 = 1–4

Wskazówki metodyczne:

Podczas pracy nad tym utworem można powtórzyć grę F-dur. Warto też zwrócić uwagę na dynamikę i budowę utworu.

b) triola ósemkowa

Johann Heinrich Buttstedt, *Air, Double* ze zbioru *Dawne tańce i melodie III*
[nuty]

Propozycja wprowadzenia:

- Wysłuchanie fragmentu utworu (takty 1–4):
 - policzenie triol ósemkowych występujących w omawianym fragmencie,
 - reagowanie na triolę ósemkową naprzemiennym klepaniem dłońmi o klatkę piersiową,
 - reagowanie klaskaniem na ósemki.

- Gestodźwięki – zawody.

Dzieci podzielone są na dwie grupy. Realizują rytm w następujący sposób: I grupa wykonuje gestodźwiękami partię ósemek, II grupa – partię triol. Grupę szesnastkową i półnutę wykonują razem. Zamiana. Za każdy błąd drużyna przeciwna otrzymuje punkt. Wygrywa ta drużyna, która zdobędzie więcej punktów.

- Indywidualne wykonanie rytmu gestodźwiękami.

- Tworzenie w grupach.

Dzieci podzielone są na grupy 3–5-osobowe. Każda grupa tworzy układ ruchowy do omawianego tematu melodycznego przy pomocy nauczyciela. Można wykorzystać rekwizyty, np. bębny, kolorowe chusteczki itp.

- Prezentacje poszczególnych grup.

- Zawody.

Uczniowie siedzą w kole; każdy otrzymuje dowolny instrument. Następnie uczniowie kolejno wykonują jedną grupę rytmiczną tematu. Kto się pomyli, odchodzi. Utrudnieniem może być zmiana kierunku na sygnał nauczyciela.

4. Temat rytmiczny

Swobodna realizacja partii rytmicznej utworu Jean-Philippe'a Rameau *Tambourin* z suity *Castor et Pollux* [CD]

Propozycja wprowadzenia:

W celu łatwiejszego zapamiętania do rytmu został dołączony tekst pomocniczy:

Bębenki I
Bębenki II

Jest kró - le - stwo da - le - ko stąd, "Hop - sa - sa - sa", ta - ki ład. Jest kró - le - stwo

6
B. I
B. II

da - le - ko stąd, "Hop - sa - sa - sa", ta - ki ład. Król Bęc rzą - dzi tam. Król Bęc rzą - dzi tam.

11
B. I
B. II

Ma - gicz - nych słów nie ro - zu - mie on. Ma - gicz - nych słów nie ro - zu - mie on.

- Powtarzanie każdego z wersów rytmizowanego wierszyka przez uczniów:

Nauczyciel: *Jest królestwo daleko stąd, „Hopsasasa”, taki ład.*

Uczniowie: *Jest królestwo daleko stąd, „Hopsasasa”, taki ład.*

Nauczyciel: *Król Bęc rządzi tam.*

Uczniowie: *Król Bęc rządzi tam.*

Nauczyciel: *Magicznych słów*

Uczniowie: *Magicznych słów*

Nauczyciel: *nie rozumie on!*

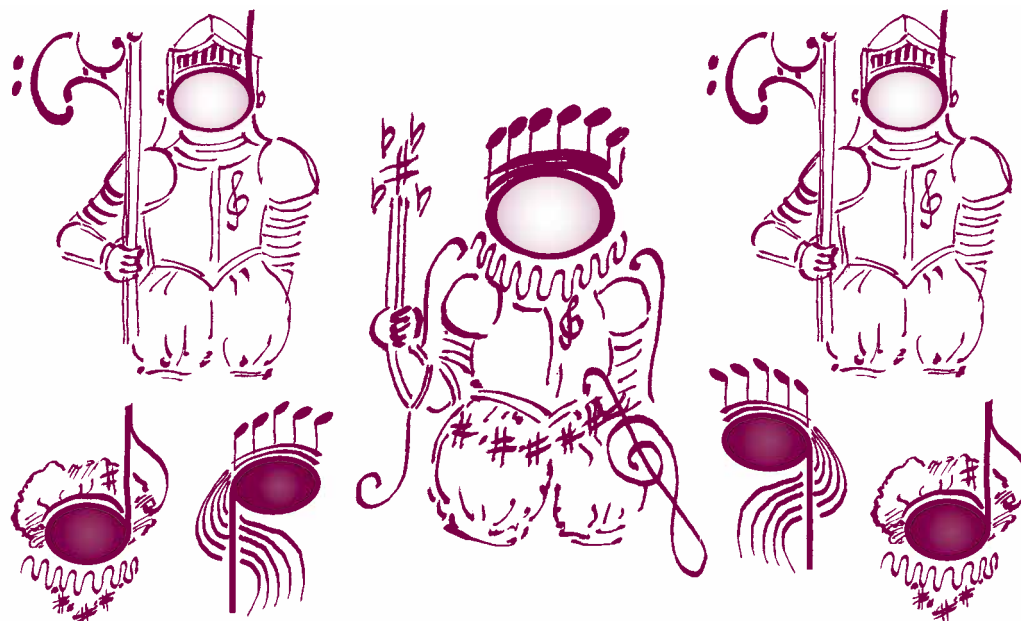
Uczniowie: *nie rozumie on!*

- Analiza i zapis powstałego rytmu.
- Granie rytmu na bębenkach z podziałem na dwie grupy: grupa I realizuje rytm zapisany laseczkami do góry, grupa II – do dołu.
- Wykonanie rytmu przez dwie grupy z jednoczesnym słuchaniem utworu *Tambourin*. Całość powtarza się dwa razy, a na końcu zostają jeszcze powtórzone takty 9–16.

Wskazówki metodyczne:

Trzy magiczne słowa to: proszę, dziękuję, przepraszam. Można porozmawiać z dziećmi na temat dobrych manier, zaśpiewać piosenkę *Grzeczne słówka* (A. Galica, T. Pabisiak), opowiedzieć bajkę o królu Bęcu Małgorzaty Strzałkowskiej lub wykonać improwizację ruchową do wesołej dwuczęściowej muzyki, np. *Pash, pash* [CD]:

Jedno dziecko – król, siedzi na tronie i wydaje rozkazy – pokazuje cztery rodzaje czynności, które poddani zebrani wokół niego muszą naśladować. W części II wszyscy tańczą dookoła króla, a on wybiera swojego następcę.

5. Utrwalenie grup szesnastkowych: dwie szesnastki i ósemka oraz ósemka i dwie szesnastki

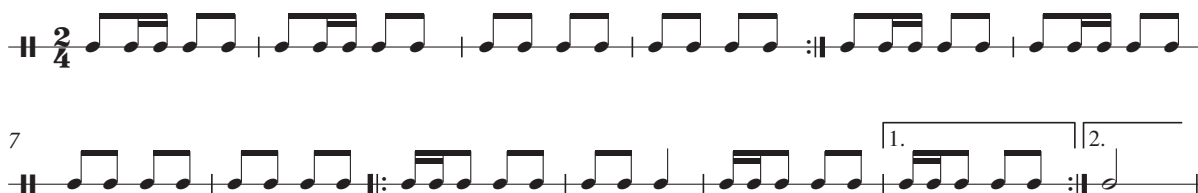
Realizacja rytmu tematu utworu Johanna Straussa syna *Procession of masks – Polka francuska* op. 240 [CD]

Budowa: A B B C (c c + d d + c) A + koda

Takt: 2/4

Propozycja wprowadzenia:

- Analiza rytmu tematu części A:

- Wyświetlanie utworu – część A.
- Liczenie grup szesnastkowych.
- Wyklaskanie grup szesnastkowych podczas słuchania utworu.
- Wykonanie grup szesnastkowych przez dwie grupy instrumentów:
 - I – bębny = ósemka i dwie szesnastki,
 - II – klawesy = dwie szesnastki i ósemka.

- Granie tematu rytmicznego z nut przez wszystkich razem.
- Układ taneczny z wykorzystaniem kroków polki.

Część A

Ustawienie: parami w kole, trzymanie jak w tańcach towarzyskich; dziewczynka na zewnątrz, chłopiec zwrócony plecami do środka koła

- wstęp (4 takty) – przeczekać
- takty 1–2 – pięta, palce, pięta, palce
- takty 3–4 – 4 kroki odstawno-dostawne do boku
- takty 5–8 = 1–4
- takty 9–12 = 1–4
- takty 13–14 – pół obrotu w parze 4 krokami
- takty 15–16 – 3 klepnięcia o uda, 3 kłaśnięcia w rytmie: dwie ósemki, ćwierćnuta
- takty 17–18 – pół obrotu w parze
- takty 19–20 – 3 klepnięcia o dłonie pary w rytmie ćwierćnut

Część B

Ustawienie: koło wiązane

- takty 1–2 – 4 kroki do środka koła w rytmie ćwierćnut
- takty 3–4 – 4 kroki do tyłu
- takty 5–8 – 7 kroków odstawno-dostawnych do boku, na końcu zeskok

Część C

c

Ustawienie: parami, trzymanie jak w *Siała baba mak*

- takty 1–6 – 2 podskoki, 3 przytupy /3×
- takty 7–8 – pięta z przodu, palce z tyłu, 3 przytupy ze zwrotem w drugą stronę
- takty 9–16 = 1–8

d

- takty 17–20 – krok zmienny polki (prawa, prawa, lewa, lewa)
- takty 21–24 – bieg drobnymi krokami w parze, w małym kółeczku

Koda

według własnej inwencji

6. Grupy rytmiczne w taktach ósemkowych

Fryderyk Chopin, *Mazurek D-dur* op. 33 nr 3 w aranżacji Marii Pomianowskiej;
wykonanie – Zespół Polski [CD]

Propozycja wprowadzenia:

■ Rozsypanka rytmiczna.

Na podłodze leżą kartoniki z grupami rytmicznymi:

- dwie szesnastki, ósemka, dwie szesnastki,
- sześć szesnastek,
- ósemka, cztery szesnastki,
- ćwierćnuta z kropką.

Uczniowie wyklaskują grupy rytmiczne wskazywane przez nauczyciela lub wybranego ucznia.

■ Wysłuchanie utworu – ułożenie karteczek z grupami rytmicznymi w odpowiedniej kolejności.

■ Wykonanie rytmu za pomocą gestodźwięków:

- szesnastki – klepanie na przemian dłońmi o uda,
- ósemki – klaskanie,
- ćwierćnuta z kropką – tupnięcie.

■ Słuchanie rytmu z jednoczesnym wykonywaniem tematu za pomocą gestodźwięków w miejscach, w których ten temat występuje. Uwaga na szybkie tempo!

■ Układ ruchowy².

Ustawienie: parami w półkolu, para obok pary

Takt: 3/8

Tempo: żywe

Kroki: płaski drobny bieg i przytupy

Elementy układu:

Wstęp – 8 tupnięć na początek taktu

² Inspiracją do powstania tego układu była choreografia Jacka Tarczyńskiego.

- taniec w parach, w małych kółeczkach; po 7 taktach 2 przytupy i zwrot – powtórzenie tego samego w przeciwnym kierunku
- pętelki: półkole, trzymanie za ręce; dwie osoby stojące na brzegach półkola przeprowadzają 2 węże pod rękami osoby stojącej na środku półkola, robią tzw. pętelkę i za plecami osób w półkolu od tyłu wracają na miejsce (16 taktów)
- 4-osobowe kółeczka; sposób wykonania taki sam jak w parach

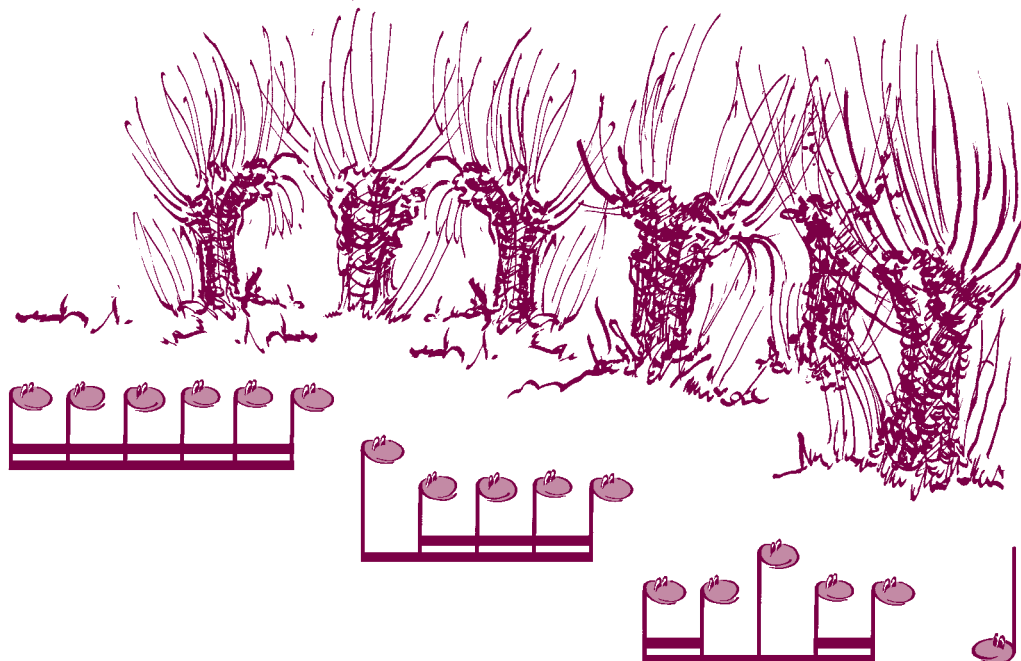
Łącznik – 4 tupnięcia, 4 kłaśnięcia (twarzą do środka kółeczka), 4 tupnięcia i 4 kłaśnięcia (plecami do środka)

- 4-osobowe kółeczka
- taniec w parach
- taniec w dużym kole

Zakończenie – wiatraki: każdy indywidualnie wiruje po całej sali; na końcu zwrot twarzą do publiczności i uniesienie rąk do góry

Wskazówki metodyczne:

Warto wysłuchać oryginalnej wersji *Mazurka D-dur* op. 33 nr 3 Fryderyka Chopina i omówić podobieństwa i różnice między obiema wersjami.

7. Metrum zmienne

Bruno Coulais, *The Blue Thread*, ścieżka dźwiękowa do filmu *Travelling birds* [CD]

Propozycja wprowadzenia:

Każda cyfra oznacza odpowiednie metrum: 2 = 2/4, 3 = 3/4, 4 = 4/4

Metrum zmienne występujące w utworze, wzór liczbowy:

333 222 4 33 4
333 222 4 222 4

- Przygotowanie wzoru liczbowego na dużej kartce lub na tablicy.
- Granie na bębnieku początku każdej cyfry według wzoru, *a cappella*.
- Granie na bębnieku początku każdej cyfry według wzoru, z muzyką.
- Taktowanie na trzy, dwa i cztery według wzoru.
- Zaznaczanie początku taktu kłaśnięciem, a pozostałych miar – uderzaniem dłońmi o kolana.
- Jak wyżej, ale w parach: na „raz” uderzenie we własne dłonie, na pozostałe miary – o dłonie partnera.
- Realizacja krokami długich wartości rytmicznych wypełniających kolejne takty (półnuta z kropką, półnuta, cała nuta) oraz klaskaniem uzupełnienia ćwierćnotowego tych wartości; na hasło: „Hop!” zamiana czynności (ręce klaszczą długie wartości, nogi realizują uzupełnienie).

Wskazówki metodyczne:

Powyższe zadania można realizować z muzyką oraz bez muzyki. Analizowanie utworów o zmiennym metrum przeprowadzane w formie zabawy rozwija umiejętność uważnego słuchania i rozumienia muzyki.

Dynamika

1. *Piano*

Léo Delibes, *Notturmo* z baletu *Coppelia*, fragment [CD]

Budowa: A B A

Propozycja wprowadzenia:

■ Piórkowy masaż.

- a) Każdy uczestnik zabawy otrzyma po dwa piórka, które trzyma w obydwu dłoniach. Głaszcze swoje ciało w rytm muzyki w następujący sposób:

Część A

- takt 1 – prawe piórko głaszcze lewą rękę
- takt 2 – lewe piórko głaszcze prawą rękę
- takty 3–4 = 1–2
- takty 5–7 – delikatne dotykanie twarzy dwoma piórkami jednocześnie
- takt 8 – pogłaskanie szyi z dwóch stron w kierunku od tyłu do przodu
- powtórzenie wszystkiego od początku; w takcie 8 – jedno dotknięcie nosa piórkami

Część B

- takty 1–2 – naprzemienne dotykanie twarzy raz jednym, raz drugim piórkiem
- takt 3 – pogłaskanie twarzy dwoma piórkami z góry na dół
- takt 4 – pogłaskanie twarzy z dołu do góry

- b) Realizacja „piórkowego masażu” w parach; muzyka – jak wyżej; ruchy piórka – te same, ale jedna osoba głaszcze piórkami dłonie, twarz i szyję osoby z pary.

Wskazówki metodyczne:

Piórkowy masaż to bardzo przyjemne doświadczenie odbioru muzyki poprzez zmysł dotyku. Masaż piórkiem zintegrowany z melodią i rytmem utworu zwiększa siłę jego odbioru. Masaż wykonywany przez drugą osobę potęguje ten odbiór jeszcze bardziej, zwłaszcza gdy osoba „masowana” zamknie oczy.

2. *Forte*

Sergiusz Prokofiew, *Taniec rycerzy z baletu Romeo i Julia* [CD]

Propozycja wprowadzenia:

Dwie drużyny rycerskie stoją naprzeciw siebie po dwóch stronach sali. Każda osoba, rycerz, trzyma w dłoni miecz – bum bum rurkę³. Takt 4/4; wstęp – przeczekać.

Temat:

- takty 1–4 – dwóch rycerzy z przeciwnych drużyn wychodzi wolno w ciężkiej zbroi i 8 krokami zbliża się do siebie
- takty 5–6 – obaj wykonują obrót i unoszą miecz do góry
- takty 7–8 – obaj wykonują obrót i unoszą miecz do góry, zbliżając się do siebie jeszcze bardziej
- takty 9–10 – obaj wykonują 4 machnięcia mieczem (imitacja walki) i odchodzą

Przy powtórce tematu wchodzi druga para. Na końcu rycerze imitują tylko jedno uderzenie mieczem zamiast czterech i odchodzą.

Dwaj dowódcy przejeżdżają przez środek pola bitwy (sali) z chorągwiami.

Ponowne ukazanie tematu – dwie przeciwne drużyny wchodzi 4 wolnymi krokami (zamiast 8), na końcu każdy wykonuje 1 zamach mieczem (zamiast 4).

Obie drużyny ustawiają się w dwóch kołach po dwóch stronach sali, maszerują 16 kroków, trzymając miecz w górze (naradzają się). Potem mieszają się z rycerzami z przeciwnej drużyny 12 krokami (walczą), po czym wracają do pierwszego ustawienia.

Powrót tematu – rycerze z dwóch drużyn zbliżają się do przeciwników, jak na początku. Na ostatni dźwięk odkładają broń – następuje rozejm.

Wskazówki metodyczne:

Uczniowie młodszych klas bardzo lubią konkretne tematy wzięte z codziennego życia, zabaw, bajek lub opowieści. Warto wykorzystać atrakcyjne dla nich treści, rozbudzać ich zainteresowanie i w ten sposób pomagać w przyswajaniu konkretnej wiedzy muzycznej.

³ Bum bum rurki to instrumenty o określonej wysokości dźwięku – można je wykorzystać do grania melodii, ostatek melodycznych oraz akordów.

3. *Forte i piano*

Wolfgang Amadeus Mozart, Uwertura do opery *Urowadzenie z Seraju* [CD]

Grupa I

Grupa II

p

f

7

mf

f

14

p

f

p

21

mf

p

28

f

34

mp

40

f

mp

44

f

Propozycja wprowadzenia:

- Przeczytanie rytmu z zapisu nutowego przez dwie grupy uczniów: I grupa – nuty z laseczkami do góry, II grupa – nuty z laseczkami do dołu. Można wykorzystać niekonwencjonalne instrumenty, np. kubeczki po jogurcie (granie pałeczką na denku) oraz kartki papieru (uderzane palcami).
- Dodanie dynamiki, przyspieszenie tempa.
- Połączenie orkiestry z równoczesnym słuchaniem utworu.

Wskazówki metodyczne:

Celem tego zadania jest granie rytmu z równoczesnym aktywnym słuchaniem utworu. Takie słuchanie jest atrakcyjne, a utwór staje się łatwy do zapamiętania. Nie zawsze ćwiczony rytm musi idealnie zgadzać się z rytmem występującym w utworze, nie powinien jednak zakłócać charakteru utworu oraz występujących w nim akcentów.

4. *Crescendo, diminuendo*

Robert Schumann, *Kwintet fortepianowy Es-dur op. 44, cz. III Scherzo. Molto vivace*, fragment [CD]

Propozycja wprowadzenia:

- Uczniowie słuchają utworu – ilustrują zmiany dynamiki ruchem ręki: *crescendo* – podniesienie ręki, *diminuendo* – opuszczenie ręki.
- Uczniowie podzieleni są na dwie grupy: I grupa otrzymuje tamburyny, II grupa otrzymuje grzechotki. I grupa ilustruje *crescendo*, II grupa *diminuendo*. Ponieważ w taktach 10, 12 i 14–19 występują jednocześnie *crescendo* i *diminuendo*, wskazane jest, aby grającymi grupami dyrygował nauczyciel.
- Ustawienie – cztery koła wiązane w czterech rogach sali. Każde koło tworzy jedną komórkę, która ilustruje ruchem zmiany dynamiki: *crescendo* – koło się podnosi, *diminuendo* – koło opada (uczniowie kucają).
 - takt 1 – podnosi się koło I
 - takt 2 – podnosi się koło II
 - takt 3 – podnosi się koło III
 - takt 4 – podnosi się koło IV
 - takt 5 – koła I + III zniżają się
 - takt 6 – koła I + III wykonują ruch pulsujący na dole przy podłodze
 - takt 7 – koła II + IV zniżają się
 - takt 8 – koła II + IV wykonują ruch pulsujący na dole przy podłodze
 - takty 1–8 powtarzają się; na końcu wszystkie grupy kucają
 - takt 9 – koła I + III unoszą się do góry
 - takt 10 – koło II unosi się do góry, a koła I + III zniżają się
 - takt 11 – koła I + III unoszą się do góry
 - takt 12 – koło IV unosi się do góry, a koła I + III zniżają się; na końcu wszystkie grupy kucają
 - takt 13 – koło I wstaje
 - takt 14 – koło II wstaje, a I kuca
 - takt 15 – koło III wstaje, a II kuca
 - takt 16 – koło IV wstaje, a III kuca
 - takt 17 – koło IV kuca, a I + III wstają
 - takt 18 – koła II + IV wstają, a I + III kucają
 - takt 19 – koła I + III wstają, a II + IV kucają
 - takty 9–19 powtarzają się

Wskazówki metodyczne:

W tym utworze *crescendo* występuje zawsze w miejscu, w którym melodia wznosi się, a *diminuendo* tam, gdzie melodia opada. Dlatego też reagowanie uczniów na zmiany dynamiki można zastąpić reagowaniem na kierunek linii melodycznej.

Artykulacja

1. *Legato*

Feliks Rybicki, *Na łódce* ze zbioru *Zaczynam grać* [nuty]

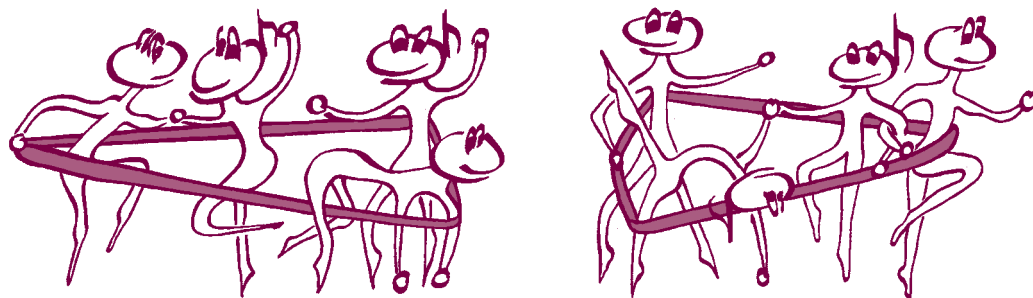
Propozycja wprowadzenia:

- Zabawa z gumą do grania.

Uczniowie ustawieni są w czteroosobowych grupach – każda grupa otrzymuje jedną gumę do grania. W czasie trwania pierwszej frazy (4 takty) pierwsza osoba, nie puszczać gumy, zmienia swoje miejsce. W czasie drugiej frazy porusza się druga osoba, w czasie trzeciej – trzecia, a czwartej – czwarta. Uczniowie starają się wykonywać ruch *legato*, który trwa aż do końca frazy.

Wskazówki metodyczne:

Warto zachęcać uczniów, aby tworzyli zróżnicowane, oryginalne „rzeźby” i w ten sposób rozwijali własną kreatywność. Można też tworzyć większe grupy, np. ośmioosobowe, w których na każdą frazę przemieszczają się dwie osoby równocześnie.

2. Staccato

Feliks Rybicki, *Skakanka* ze zbioru *Zaczynam grać* [nuty]

Propozycja wprowadzenia:

■ Zabawa ze skakanką.

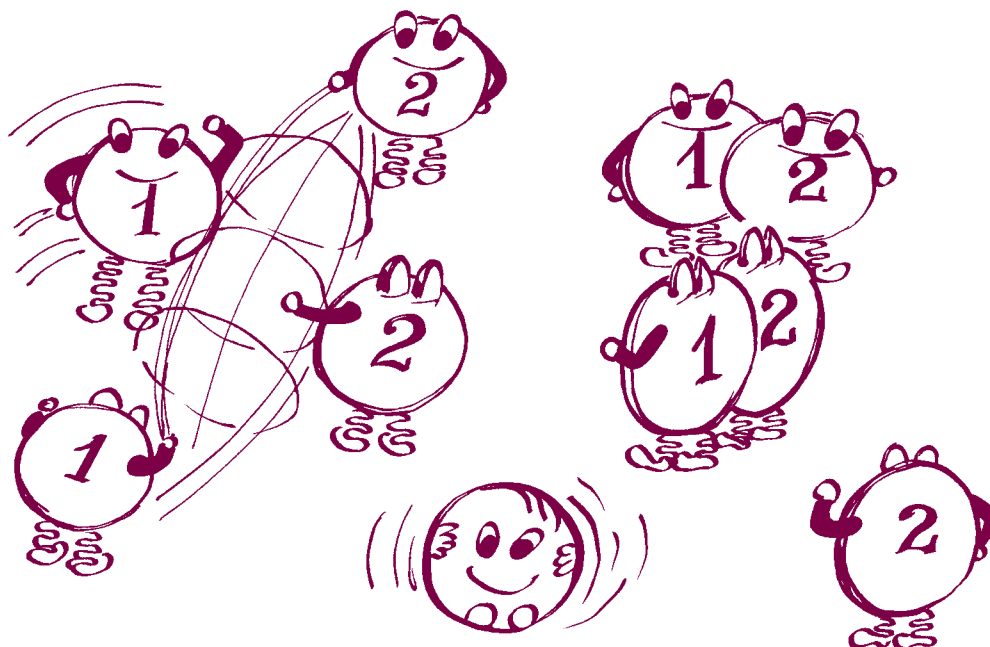
Uczniowie przeskakują przez skakankę:

- takt 1 – na „raz”,
- takt 2 – na „raz”,
- takt 3 – na „raz” i „dwa”,
- takt 4 – na „raz”.

W taktach 5–8, 9–12 i 13–16 ruch się powtarza.

■ Zabawa w parach.

Uczniowie w parze podzieleni na „Jedynki” i „Dwójki” realizują dokładny rytm utworu: w takcie 1 porusza się tylko „Jedynka”, która odbiega 4 krokami, w takcie 2 – „Dwójka” dobiega do „Jedynki”, a w taktach 3 i 4 – „Jedynka” i „Dwójka” poruszają się razem. W kolejnych taktach następuje zamiana ról: „Dwójka” odbiega, „Jedynka” dobiega.

3. *Legato i staccato*

Piotr Czajkowski, *Taniec chiński* z baletu *Dziadek do orzechów* [CD]

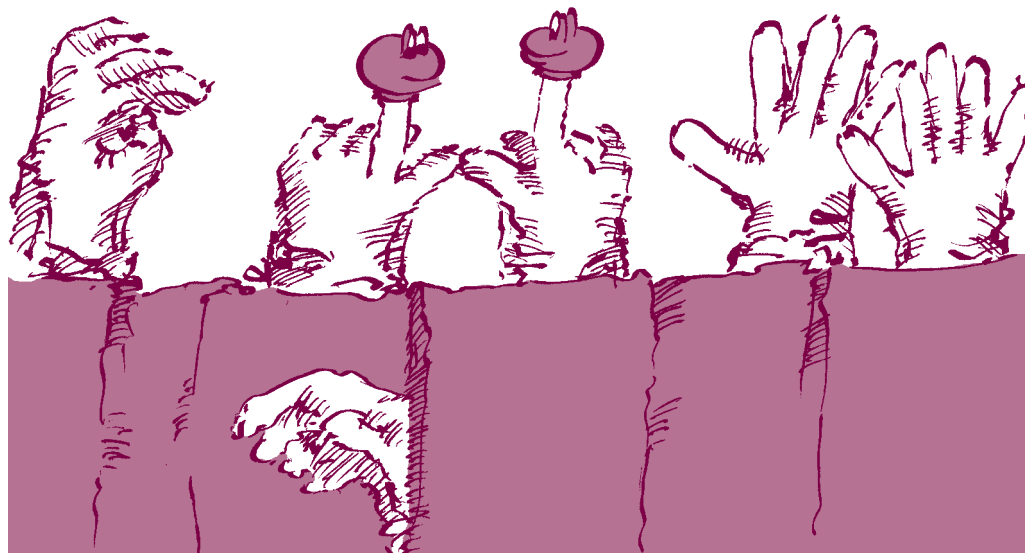
Propozycja wprowadzenia:

Uczniowie zakładają jednolite rękawiczki – na prawej ręce mają rękawiczki w jednym kolorze, na lewej w drugim kolorze.

- Improwizacja. W czasie dwutaktowych odcinków granych *legato* (flet) prawe dłonie improwizują płynne ruchy, a w czasie fragmentów granych *staccato* (*pizzicato* smyczków) lewe dłonie wykonują ostre ruchy. W sześciu ostatnich taktach *legato* i *staccato* występują równocześnie.
- Taniec rękawiczek – improwizacja ruchowa z wykorzystaniem rękawiczek w kilkusobowych grupach, z pomocą nauczyciela.
- Prezentacja pomysłów grup.

Wskazówki metodyczne:

Ciekawie wygląda taniec rękawiczek w postaci teatrzyku kukielkowego. Scenę tworzą krzesła ustawione jedno przy drugim, za którymi schowani są uczniowie. W czasie występu widoczne są jedynie tańczące rękawiczki.

Agogika

1. Tempo wolne: *Adagio*

Peter Heidrich, *Wariacje na temat „Happy birthday”*, Temat [CD]

Propozycja wprowadzenia:

Ustawienie: pary ustawione na linii koła, jedna osoba w środku, druga na zewnątrz.

Podczas 1, 2, 3 i 4 frazy osoby stojące na zewnątrz przechodzą do kolejnych osób stojących w kole środkowym i kłaniają się im. Podczas 3 frazy dodatkowo wykonują jeden obrót z napotkaną osobą.

Można też realizować wymienione kroki z towarzyszeniem śpiewu i wykonywać je tak długo, aż osoby przemieszczające się w kole zewnętrznym wrócą do swojej pary.

2. Tempo żywe: *Allegro*

Peter Heidrich, *Wariacje na temat „Happy birthday”*, Wariacja w stylu polki [CD]

Realizacja opisanego wyżej ruchu w szybszym tempie.

3. Tempo umiarkowane: *Moderato*

Peter Heidrich, *Wariacje na temat „Happy birthday”*, Wariacja w stylu W.A. Mozarta [CD]

Propozycja wprowadzenia:

- Rytmiczne wypowiadanie słów: „Happy birthday!” równocześnie z odpowiednim motywem skrzypiec, a następnie wiolonczeli.
- Dialog ruchowy w parach. Jedna osoba z pary wykonuje improwizowany ruch na dźwięki melodii *Happy birthday* grane przez skrzypce, a druga – przez wiolonczelę. Starają się prowadzić ruchowy dialog.
- Rozmowa instrumentów. Uczniowie podzieleni są na dwie grupy. Jedna grupa wykonuje rytm *Happy birthday* równocześnie ze skrzypcami, druga – z wiolonczelą.

4. Zmiany tempa

Peter Heidrich, *Wariacje na temat „Happy birthday”*, Wariacja w stylu czardasza [CD]

Propozycja wprowadzenia:

- Wybierz mnie.

Uczestnicy zabawy ustawieni są w kole:

- wstęp – wszyscy wykonują jednocześnie trzy dowolne pozy;
- w czasie pierwszej frazy jedna osoba przechodzi przez środek koła i dochodzi do wybranej osoby 6 krokami, po czym staje na jej miejscu. Następnie wybrana osoba przemieszcza się 6 krokami do innej. Sytuacja powtarza się coraz szybciej aż do ostatniej kadencji. Na końcu wszyscy razem wykonują kolejno 3 dowolne pozy.

- Ministerstwo dziwnych kroków.

Zabawa podobna do powyższej. Dodatkowym zadaniem jest wymyślanie jak najdziwniejszych kroków.

5. *Accelerando*

Witold Rudziński, *Ciągutki i etiudki* [nuty]

Propozycja wprowadzenia:

- Improwizacja ruchowa.

- Na kolejne motywy grane coraz szybciej przez nauczyciela uczniowie wymyślają nowe sekwencje ruchów, które powtarzają coraz szybciej. W miejscu fermaty następuje zatrzymanie ruchu w dowolnej pozie.
- Pierwszy motyw jest improwizowany i powtarzany przez jednego lub dwóch uczniów, którzy w miejscu fermaty zatrzymują się w określonej pozie i trwają w niej aż do końca utworu. Kolejny motyw realizuje kolejny uczeń itd.

Harmonika

1. Funkcyjność: tonika, subdominanta, dominanta Joseph Haydn, *Serenada na kwartet smyczkowy* [CD]

Propozycja wprowadzenia:

- Śpiewanie melodii akompaniamentu pokazywanej na stopniach gamy C-dur.
- Śpiewanie melodii akompaniamentu solmizacją z taktowaniem (tam, gdzie występuje dwugłos, można śpiewać tylko głos górny lub dolny).
- Uczniowie podzieleni są na sześć grup – każda to jeden dźwięk od c^1 do a^1 . Każda grupa śpiewa tylko swój dźwięk w odpowiednim momencie. Dźwięki taktów 15–18 śpiewa sam nauczyciel – tylko w tym miejscu występują dźwięki h^1 i c^2 .
- Orkiestra:
 - melodia z laseczkami do góry – dzwonki diatoniczne,
 - melodia z laseczkami do dołu – dźwięki na sztabkach,
 - akordy – bum bum rurki – uderzanie w rytmie ćwierćnut o podłogę lub inną powierzchnię.
- Połączenie orkiestry i partii skrzypiec (melodia główna) wykonanej przez starszego ucznia lub zaprezentowanej z płyty CD.
- Układ ruchowy.
Ustawienie: parami po całej sali, twarzą do siebie, bokiem do publiczności
 - takt 1 – ukłon wykonują „Jedynki”
 - takt 2 – ukłon wykonują „Dwójki”
 - takty 3–4 – obrót w parze
 - takty 5–6 – obrót wokół własnej osi
 - takt 1 (powtórka) – „Jedynki” wykonują ukłon do publiczności
 - takt 2 – „Dwójki” wykonują ukłon do publiczności
 - takty 3–6 – bez zmian
 - takty 7–8 – „Jedynka” obchodzi „Dwójkę”
 - takty 9–10 – „Dwójka” obchodzi „Jedynkę”
 - takt 11 – „Jedynka” wykonuje 3 kroki do tyłu
 - takt 12 – „Dwójka” wykonuje 3 kroki do tyłu
 - takt 13 – każdy obraca się wokół własnej osi
 - takt 14 – „Jedynki” i „Dwójki” zwracają się z ukłonem do publiczności

Kwartet smyczkowy op. 3 nr 5 - cz. II Serenada (fragment)

Andante cantabile

J. Haydn

Violin I
(zapis o oktawę niżej)

42

46

51

56

61

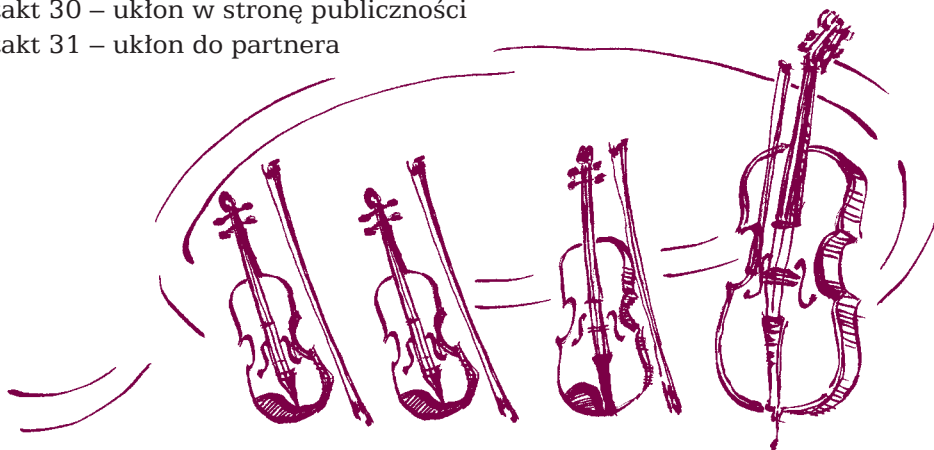
66

70

Melodia dodatkowa do akompaniamentu:

- takt 15 – zwrócenie się z dygnięciem do swojej pary
- takty 16–17 – podejście 3 wolnymi krokami do swojej pary
- takty 18–19 – 8 kroków para za parą po linii koła
- takty 20–21 – „Dwójka” oprowadza „Jedynkę” wokół siebie
- takty 22–25 = 18–21 – na końcu zwrot twarzą do publiczności
- takty 26–27 – 4 wolne kroki do przodu
- takty 28–29 – 4 wolne kroki do tyłu
- takt 30 – ukłon w stronę publiczności
- takt 31 – ukłon do partnera

2. Harmonia rozszerzona o dźwięki alterowane

Béla Bartók, *Kinderlied* ze zbioru *Gyermekeknek* [nuty]

Propozycja wprowadzenia:

- Śpiewanie tematu *a cappella*.
- Uczniowie śpiewają temat – górną partię utworu, nauczyciel gra pozostałe dźwięki.
- Wybrane dziecko śpiewa temat – górną partię utworu, nauczyciel gra pozostałe dźwięki.

Wskazówki metodyczne:

Ta prosta melodia nie jest łatwa do śpiewania z akompaniamentem ze względu na dysonansowe współbrzmienia. Warto jednak stosować takie zadania, ponieważ pomagają one w ćwiczeniu intonacji. Uczniowie je lubią, ponieważ są one dla nich sprawdzianem czystego śpiewania.

Kolorystyka

1. Barwa instrumentów perkusyjnych

Bajka o Słoniu zamienionym w Motyla, parafraza bajki ze zbioru Bajki na dłuższą metę Eugena Klueva

Propozycja wprowadzenia:

Wszyscy uczniowie, podzieleni na grupy, otrzymują instrumenty perkusyjne: grupa I – grzechotki, grupa II – bębienki lub tamburyny. Wybrane osoby otrzymują: talerz, duży bęben i trójkąt.

■ Aktywne słuchanie bajki.

Podczas opowiadania tej bajki uczestnicy reagują graniem na określone słowa:

- *ani mru-mru* – gra grupa cicho brzmiących instrumentów, np. grzechotki;
- *ho, ho, ho, ho* – grają głośno brzmiące instrumenty, np. bębienki, tamburyny;
- *Nowa Miotła* – wybrana osoba gra na talerzu;
- *Słoń* – wybrana osoba gra na dużym bębnie;
- *Motylek* – wybrana osoba gra na trójkącie.

W zoo wszystkie zwierzęta były ho, ho, ho, ho! Jednak pewnego razu do pracy została przyjęta Nowa Miotła:

- *Od dzisiaj ja tu będę dbać o porządek i ani mru-mru!*

Wszyscy zrobili się tak pokorni, że już nie byli ho, ho, ho, ho, lecz ani mru-mru. Potwornie Smutny Wielbłąd, Nieznośnie Markotny Koń, Szalenie Stary Lew – najpierw byli ho, ho, ho, ho, a teraz są ani mru-mru. Nowa Miotła krzyczała:

- *Co to za bałagan!?! Dzisiaj posprzątam, ale jutro ani mru-mru!*

A do Słonia Nowa Miotła powiedziała:

- *Dość już bycia Słoniem! Zwalniam pana z tej posady.*
- *To kim mam być?*
- *Motylkiem!*

Słoń, który do tej pory był ho, ho, ho, ho, teraz stał się ani mru-mru.

Motylek machnął niezgrabnie uszami, z trudem przefrunął przez ogrodzenie i zawisł nad klombem kwiatowym.

- *Na co pan czeka, Motylku? – zapytała Nowa Miotła. – Musi pan siadać na kwiatach.*

I Motylek wylądował na kwiatach. Buch! Po kwiatkach pozostały tylko wspomnienia. Motylek gorzko zapłakał, bo pamiętał, jak bardzo lubił kwiaty, gdy jeszcze był Słoniem. Nagle usłyszał głos Bożej Krówki:

- *Przepraszam, dlaczego pan płacze, panie Słoniu?!*
- *Kazano mi być Motylkiem – powiedział przez łzy – a dla mnie to takie trudne.*
- *Jak to: kazano? Kto może rozkazać Słoniowi stać się Motylkiem?*
- *Nowa Miotła!*
- *Bzdura! Kim są pana rodzice?*
- *Mój tata jest Słoniem i mama też jest Słoniem.*
- *I pańscy rodzice dużo wcześniej rozkazali panu, że jest pan Słoniem, a nie Motylkiem. Tak jak ja jestem Bożą Krówką, a nie krową.*
- *A jeśli ktoś rozkaże pani dawać mleko?*
- *Wtedy mu odpowiem: „Kim pan jest, żeby mi rozkazywać?”. Odwrócę się od niego i tyle.*
- *Słonio-Motylek pofrunął ciężko do Nowej Miotły.*
- *Kim pani jest, Nowa Miotło, że rozkazuje mi pani być Motylkiem?! Ja jestem Słoniem, Słoniem, Słoniem! I ani mru-mru!*
- *Nie wiadomo dlaczego Nowa Miotła, która do tej pory była ho, ho, ho, ho, nagle stała się ani mru-mru. A wszystkie zwierzęta przestały być ani mru-mru i stały się ho, ho, ho, ho!*

■ **Taniec słonia zamienionego w motyla.**

Ryszard Siwy, *Groteska na fagot*, wyk. Grająca Tabakiera [CD]

Budowa utworu: A B A'

Improwizacja ruchowa do utworu – nawiązanie do bajki:

- w części A, w której instrumentem wiodącym jest fagot – ruch ciężki („jak słoń”),
- w części B, w której instrumentem wiodącym jest flet – ruch lekki („jak motyl”).

Wskazówki metodyczne:

Zadania muzyczne warto łączyć z innymi dziedzinami sztuki. Oprócz plastyki można czasem wykorzystać wartościową literaturę. Konkretnie postacie i ciekawa fabuła bardzo pomagają w rozwijaniu wyobraźni dziecka. Warto zwrócić uwagę na różne barwy instrumentów zarówno melodycznych, jak i perkusyjnych. Każdy instrument posiada swoją własną, niepowtarzalną barwę. Można też uświadomić uczniom morał bajki: każdy powinien być sobą.

2. Barwa jasna i ciemna

Georg Friedrich Händel, *Muzyka na wodzie*, Suita nr 2 D-dur, *Allegro* [CD]

Trąbki – barwa jasna

Rogi – barwa ciemna

W tym utworze rogi powtarzają dokładnie motywy, frazy lub zdania muzyczne grane przez trąbki.

Propozycja wprowadzenia:

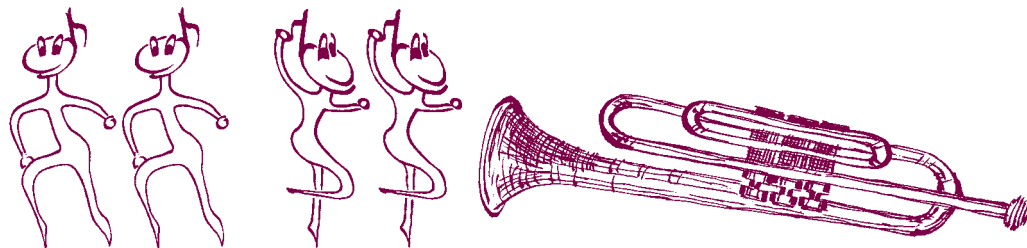
■ Echo.

Uczniowie ustawieni są w rozsympce, naprzeciw nauczyciela. Nauczyciel realizuje w ruchu partię trąbek, uczniowie dokładnie powtarzają te ruchy w odbiciu lustrzanym.

- takt 1 – nauczyciel wykonuje 1 krok do przodu, dostawienie drugiej nogi i zgięcie kolan
- takt 2 = takt 1
- takt 3 = takt 1
- takt 4 – obrót wokół własnej osi
- takty 5–8 = takty 1–4 – w wykonaniu uczniów
- takt 9 – nauczyciel wykonuje 2 określone gesty, uczniowie je naśladują
- takt 10 = takt 9
- takty 11–12 – nauczyciel cofa się 6 krokami do tyłu
- takty 13–14 = takty 11–12 – w wykonaniu uczniów
- takty 15–18 – nauczyciel wykonuje przed sobą koło, następnie 2 przeskoki z nogi na nogę na zmianę do jednego i drugiego boku, a na końcu obrót wokół własnej osi
- takty 19–22 = takty 15–18 – w wykonaniu uczniów
- takt 23 – 2 kroki odstawno-dostawne w prawą stronę
- takt 24 = 23 – w wykonaniu uczniów
- takty 25–26 – 2 kroki odstawno-dostawne w lewą stronę, 2 kroki odstawno-dostawne w prawą stronę
- takty 27–28 = 25–26 – w wykonaniu uczniów
- takty 29–32 – nauczyciel dochodzi do ustawienia w dużym kole
- takty 33–36 – uczniowie dochodzą do wspólnego ustawienia w dużym kole razem z nauczycielem
- takty 37–44 – wspólny prosty taniec chodzony w dużym kole
- takty 45–46 – cztery ustalone pozy

Wskazówki metodyczne:

Partie trąbek nie muszą być przygotowaną sekwencją ruchów – mogą być improwizacją ruchową, przedstawianą przez wybraną osobę. Uczniowie mogą też być podzieleni na pary, w których „Jedynka” proponuje ruch, a „Dwójka” go naśladuje.

Budowa utworu muzycznego**1. Fraza muzyczna**

Antonín Dvořák, *Sekstet skrzypcowy A-dur op. 48, cz. II Dumka* [CD]

Takt 2/4

Propozycja wprowadzenia:

- Zabawa przy muzyce nawiązująca do staropolskiej zabawy dziecięcej *Mam chusteczkę haftowaną*.

Uczestnicy zabawy ustawieni są w kole. Porusza się tylko osoba, która w obydwu dłoniach trzyma dwie chustki:

- takt 1 – machnięcie na akcent jedną chustką (tzn. *Ciebie nie wybieram!*),
- takt 2 – machnięcie na akcent drugą chustką (tzn. *Ciebie nie wybieram!*),
- takty 3–5 – uczeń przechodzi 5 krokami do wybranej osoby, której na końcu frazy przekazuje obie chusteczki (tzn. *Wybieram ciebie!*), kłania się i staje obok.

Całość powtarza się 7 razy, a po chwili jeszcze 2 razy. Potem następuje przemieszczanie się po całej sali, a przy wyciszeniu – ponowne utworzenie koła. Na końcu można wykorzystać dojście do środka koła, powrót na linię koła z jednocześnie ruchem kołysania dłońmi i długi dowolny ruch zakończony pozą.

Wskazówki metodyczne:

W utworze tym występują rzadko spotykane pięciotaktowe zdania muzyczne.

2. Imitacja

George Gershwin, *The Man I Love* [CD]

Propozycja wprowadzenia:

■ Malowanie muzyki.

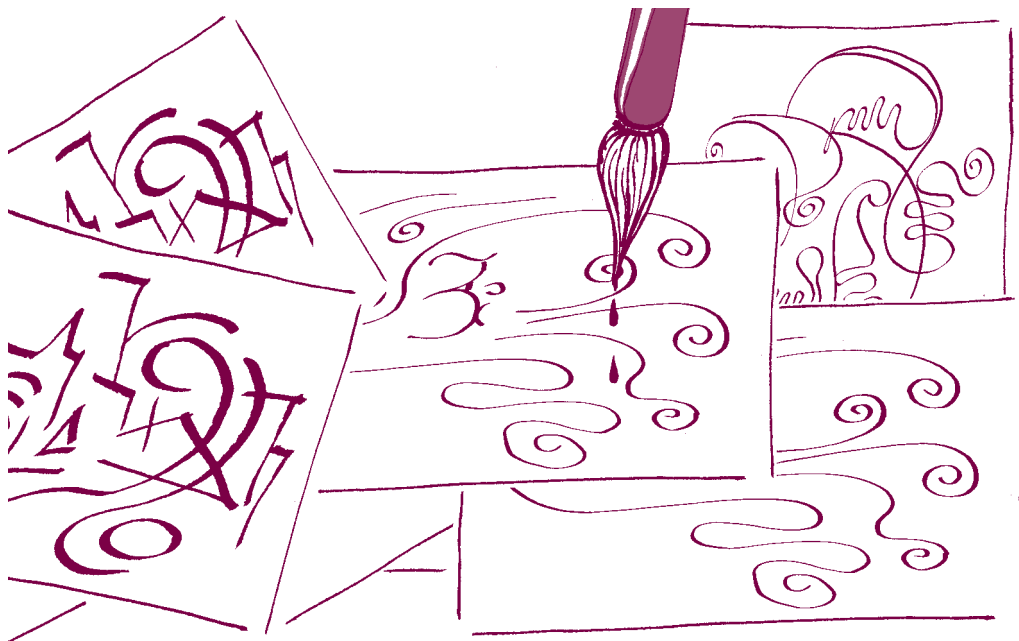
W utworze tym można łatwo usłyszeć kolejne frazy. Na każdą nieparzystą frazę prowadzący „maluje” dłonią w powietrzu linię o dowolnym kształcie; w czasie frazy parzystej uczestnicy zabawy kopiują tę linię w powietrzu.

■ Malowanie muzyki na kartkach papieru.

Odwzorowanie linii w parach za pomocą pędzelka i farby lub kredek. Osoba prowadząca maluje na kartce dowolne linie, a druga imituje ten sam wzór. W części B można uzupełnić prace o własne pomysły, a przy powtórzeniu części A zamienić się rolami. Na końcu można pokazać swoje prace innym.

Wskazówki metodyczne:

Kiedy prace wyschną, można je wszystkie pomieszać i rozdać uczniom, a na umówiony sygnał ponownie połączyć w pary.

3. Okres muzyczny

Fryderyk Chopin, *Preludium A-dur* op. 28 nr 7 [CD]

Takt 3/4

Propozycja wprowadzenia:

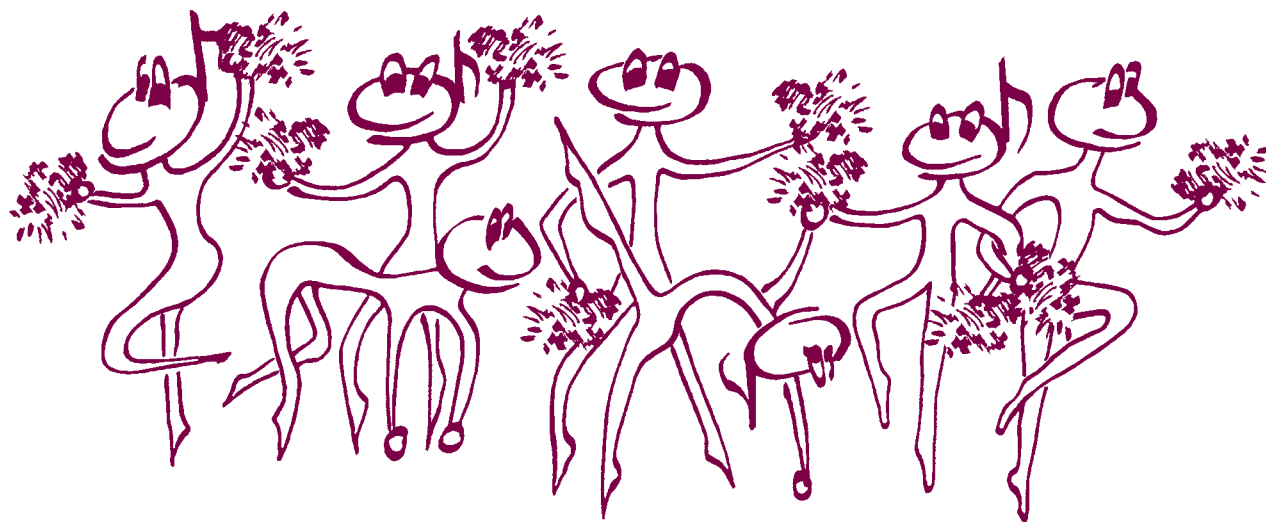
- Wszyscy poruszają się swobodnie, a na koniec frazy zastygają w dowolnej pozie.
- Żywe rzeźby.

Uczniowie tworzą czteroosobowe grupy:

- takty 1–8 to kolejne 4 frazy – 2 zdania muzyczne tworzące okres muzyczny. Każda osoba z grupy dokomponowuje się kolejno ruchem i gestem do poprzedniej; powstaje w ten sposób „żywa rzeźba”;
- takty 9–16 – tworzenie drugiej „rzeźby” w nowym miejscu.

Wskazówki metodyczne:

Można utworzyć jedną wspólną rzeźbę: na pierwszą frazę spotykają się wszystkie „Jedynki”, na drugą dołączają „Dwójki”, na trzecią „Trójki”, a na czwartą „Czwórki”. Uczniowie mogą trzymać w dłoniach kwiaty w czterech kolorach, wówczas rzeźby wyglądają jeszcze ładniej. Ważne, żeby ruch każdego ucznia trwał tak długo, jak długo słychać dźwięk.

4. Forma ABA

Dymitr Kabalewski, *Galop* ze zbioru *Łatwe utwory na fortepian* [nuty]

Propozycja wprowadzenia:

- Wysłuchanie części B.
- „Łapanie” ćwierćnut – klepanie o podłogę w miejscu ćwierćnut.
- „Łapanie” ósemek – klaskanie w miejscu ósemek.
- „Łapanie” szesnastek – uderzanie dłońmi na przemian o uda w miejscu szesnastek.
- „Łapanie” ćwierćnut, ósemek i szesnastek jednocześnie.
- Analiza rytmu części B:

- Wykonanie krokami z taktowaniem rytmu części B.
- Ułożenie rytmu za pomocą karteczek lub zapis.
- Podział na trzy grupy instrumentów:
 - I grupa wykonuje ćwierćnuty,
 - II grupa – ósemki,
 - III grupa – szesnastki.
- Wysłuchanie części A utworu.

- Granie ostinata rytmicznego przez wszystkie grupy jednocześnie.
- Akompaniament do utworu – połączenie wspólnego ostinata w części A z graniem wartości rytmicznych z podziałem na grupy w części B.
- Omówienie budowy utworu.

Wskazówki metodyczne:

Warto zwrócić uwagę na harmonię tego utworu. Tworzą ją kolejno akordy: C, d, e, F i G przesuwane równolegle. Można zbudować je przy pomocy sztabek dźwiękowych i grać „na żywo”.

5. Rondo muzyczne

Piotr Czajkowski, *Taniec dwórek i paziów* z baletu *Śpiąca Królewna* [CD]

Propozycja wprowadzenia:

- Układ ruchowy na osiem par.

Budowa: A A B A' C łącznik A'' A''

Takt: 4/4

Ustawienie: dwórki po jednej stronie sali, paziowie po drugiej; na środku tańczy Śpiąca Królewna

Krok podstawowy: 1 skok, 2 kłaśnięcia /2×
krok do boku, tupnąć, krok do boku, tupnąć, obrót

Wstęp

— przeczekać

Część A

— krok podstawowy; najpierw tańczą wróżka i Śpiąca Królewna /2×, potem wszyscy razem /2×

Część B

— takty 1–4 – paziowie 16 krokami marszu ustawiają się na linii koła
— takty 5–8 – dwórki oraz Śpiąca Królewna 16 podskokami dobiegają do swojej pary – pazia

Część A'

— wszyscy wykonują krok podstawowy w parach

Część C

— takty 1–2 – dwie pary z przeciwnych stron przechodzą krokiem dostawnym przez środek, mijają się i zamieniają miejscami
— takty 3–4 – kolejne dwie pary wykonują to samo
— takty 5–6 – jw.
— takty 7–8 – jw.
— łącznik – obroty wokół własnej osi

Część A''

— krok podstawowy w parach, ale wykonany w szybszym tempie, na końcu szybki obrót i energiczny wyrzut rąk do góry

Orkiestra złożona z czterech grup:

- grupa I – klawesy
- grupa II – bębni
- grupa III – trójkąty
- grupa IV – tamburyny

Część A

- podstawowy rytm wykonują kolejno grupy: I, II, III i IV

Część B

- każda grupa wykonuje kolejno po 8 ćwierćnut

Część A'

- podstawowy rytm wykonują: grupy III i IV razem, a następnie I i II razem

Część C

- wszystkie grupy grają tylko na akcent (cztery razy)

Część A''

- rytm podstawowy wykonują: grupa I, następnie I + II, potem I + II + III i na końcu I + II + III + IV

Wskazówki metodyczne:

W zależności od potrzeb można wykorzystać układ choreograficzny lub orkiestrę. Można też połączyć dwie grupy uczniów, z których jedna tańczy, a druga gra. W czasie pauzy ćwierćnutowej grający mogą podnosić swój instrument do góry – ruch ten ułatwia wytrzymanie pauzy.

Postrzeganie i wyrażanie rytmu i metrum

Urszula Cebula

Niniejsza publikacja stanowi próbę syntetycznego ujęcia zagadnień metrrytmicznych realizowanych w kolejnych klasach trzyletniego cyklu nauczania rytmiki z kształceniem słuchu. Niektóre propozycje zabaw i ćwiczeń – przewidziane dla uczniów zdolniejszych – wybiegają poza podstawę programową tego przedmiotu i nie będą możliwe do zrealizowania przez wszystkie dzieci. Ze względu na charakter publikacji kolejność ćwiczeń nie zawsze pokrywa się z kolejnością wprowadzania poszczególnych zagadnień na lekcjach rytmiki z kształceniem słuchu.

W każdej zabawie należy pamiętać o elemencie ekspresji w ruchu i w śpiewie, a także o twórczości własnej dzieci, w tym o elementach improwizacji. Wszelkie próby improwizacji na zadany temat (np. „Wymyśl i powiedz zrytmizowany tekst, a potem zaklaskz do niego uzupełnienie”) są polem do popisu dla dziecięcej wyobraźni.

Wszystkie zabawy i ćwiczenia mogą być wykorzystane do sprawdzenia stopnia opanowania danego zagadnienia. Gdy ćwiczy cała grupa, łatwo zauważyć, kto wykonuje zadanie poprawnie. Dotyczy to zwłaszcza ćwiczeń inhibicyjno-incytacyjnych, polegających na szybkiej reakcji ruchowej na usłyszany sygnał.

Przedstawione propozycje mają inspirować nauczycieli do wykorzystywania na lekcjach swoich własnych ćwiczeń i zabaw, dostosowanych do potrzeb i umiejętności konkretnej grupy uczniów.

Reakcja na puls

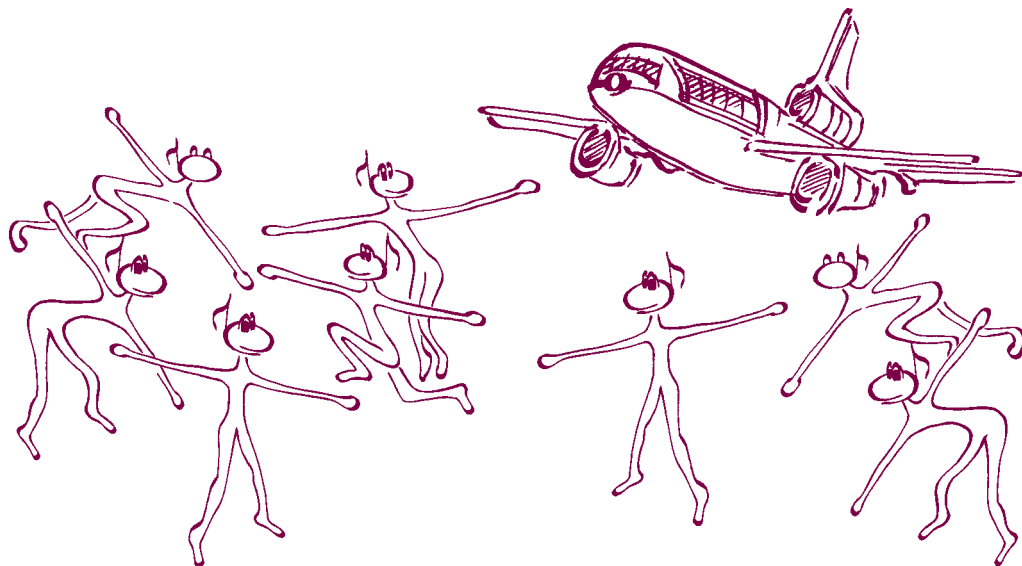
Postrzeganie rytmu należy zacząć od nauczania dzieci reagowania na puls. Uczniowie zazwyczaj nie mają problemu z poruszaniem się w pulsie, równo ze słyszaną muzyką. Do chodzenia „tak jak mówi muzyka” należy ich przyzwyczajać tak długo, aż ruch będzie precyzyjny w każdym tempie – wolnym, umiarkowanym (marsz) i szybkim (bieg). W trakcie roku szkolnego ćwiczymy stopniowe przyspieszenie ruchu i jego stopniowe zwolnienie, co zwykle sprawia dzieciom duże trudności.

■ Zabawa *Samoloty*

Ćwiczenie poruszania się w pulsie, ze stopniowym przyspieszeniem i zwolnieniem, aż do całkowitego zatrzymania. Zabawa ta lubiana jest zwłaszcza przez chłopców.

Dzieci zamieniają się w samoloty, które stoją w hangarze. Gdy słyszą wolną muzykę graną w rejestrze niskim, włączają silniki i powoli wyjeżdżają z hangaru na pas

startowy. Następnie, przy coraz szybszej muzyce i wznoszącej melodii, wzbijają się w niebo i latają tak długo, aż usłyszą opadającą melodię graną w coraz wolniejszym tempie. Na koniec samoloty lądują i wjeżdżają do hangaru, gdzie zatrzymują się i odpoczywają.

■ Zabawy inhibicyjno-incytacyjne

Zabawy te mają na celu zapoczątkowanie ruchu i jego zatrzymanie przy utrzymaniu stałego pulsu. Kształcą pamięć i refleks.

Dzieci chodzą w kole.

- a) Na hasło „Hop!” skaczą cztery razy obunóż, na „Już!” robią cztery kroki w tył. Po wykonaniu skoków lub kroków w tył dzieci kontynuują chodzenie w kole. Nauczyciel zmienia tempo akompaniamentu: przyspiesza puls – wtedy czynności są wykonywane szybciej, następnie zwalnia – wtedy czynności są wykonywane wolno.
- b) Na hasło „Raz!” zatrzymują się do czterech miar, stając na jednej nodze, na „Dwa!” uderzają cztery razy dłońmi o podłogę, na „Trzy!” podbiegają do kolegi, opierają się o niego plecami i stoją tak przez cztery miary.

Nauczyciel musi odpowiednio wcześniej dać komendę, by dzieci zdążyły przypomnieć sobie, co mają zrobić, i wykonać polecenie.

Reakcja na akcent

■ Zabawa *Pokaż ruchem akcent*

Dzieci siedzą w rozсыпce i słuchają akompaniamentu nauczyciela. Gdy usłyszą akcent, wyrzucają rękę w dowolnym kierunku.

Wariant:

Uczniowie zwracają uwagę na rejestr: gdy słyszą akcent w górnym rejestrze, wyrzucają rękę w górę, gdy w niskim – do boku lub do przodu, gdy w średnim – w górę po skosie.

■ Zabawa *Zakłęte pomniki*

Dzieci stoją w rozсыпce, nie poruszając się. Są pomnikami. Gdy usłyszą akcent – grany nieregularnie – zmieniają figurę.

■ Zabawa *Podaj piłkę*

- a) Dzieci siedzą w kole i na akcent podają piłkę siedzącemu obok koledze. Początkowo nauczyciel gra akcenty nieregularne, a dzieci muszą słuchać, kiedy wypadnie ich ruch.

Utrudnienie 1: w kole podawanych jest kilka piłek równocześnie.

Utrudnienie 2: na hasło (np. „Już!”) następuje zmiana kierunku podawania piłek.

- b) Dzieci stoją w kole, boki do środka, na rozstawionych nogach. Odległości między ćwiczącymi muszą być na tyle duże, żeby dzieci mogły się swobodnie schylić, i na tyle małe, żeby mogły podać piłkę bez rzucania. Podają piłkę koledze nad głową, gdy usłyszą akcent w górnym rejestrze, lub między nogami, gdy akcent pojawi się w rejestrze dolnym. Dla urozmaicenia można wprowadzić zasadę: kto się pomyli, odpada z gry.

Utrudnienie 1: w kole podawanych jest kilka piłek równocześnie.

Utrudnienie 2: na hasło (np. „Już!”) następuje zmiana kierunku podawania piłek.

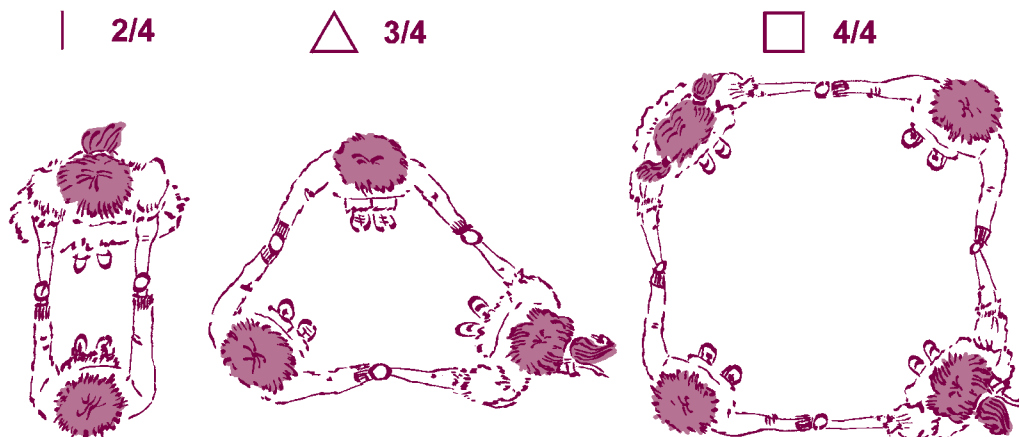

Metrum

Gdy dzieci zauważą, że akcenty regularnie się powtarzają, mówimy im o takcie, metrum, akcencie metrycznym, mocnych i słabych częściach taktu. W poniższych zabawach dzieci słuchają różnych rodzajów taktów, licząc za każdym razem, ile miar się w nich mieści.

■ Zabawa *Figury geometryczne*

- a) Uczniowie siedzą w kole. Przed każdym leżą wycięte z papieru: kreska, trójkąt i kwadrat. Dzieci słuchają gry nauczyciela i podnoszą:
 - kreskę, gdy słyszą takt $2/4$,
 - trójkąt, gdy słyszą takt $3/4$,
 - kwadrat, gdy słyszą takt $4/4$.
- b) Po usłyszeniu wyraźnych akcentów metrycznych dzieci rysują w powietrzu figury:
 - kreskę (w dół i w górę), gdy słyszą takt $2/4$,
 - trójkąt, gdy słyszą takt $3/4$,
 - kwadrat, gdy słyszą takt $4/4$.
- c) Dzieci tworzą z siebie figurę – kreskę, trójkąt lub kwadrat:
 - każdy sam,
 - wszystkie razem: jedną linię, jeden trójkąt, jeden kwadrat, np. leżąc lub siedząc na podłodze.

■ Zabawa *Imiona*

Dzieci siedzą w kole. Liczą sylaby w swoich imionach, np. Ol-ga, Ma-tyl-da, Ka-ro-li-na, A-po-li-na-ry itd. Na muzykę graną w metrum dwu-, trzy-, cztero- lub pięciomiarowym dzieci, których imiona mają liczbę sylab zgodną z metrum granej muzyki, wstają i zamieniają się miejscami w kole. Następnie uczniowie poruszają się zgodnie z pulsem muzyki.

| 2/4

Ol-ga
To-mek
A-nia
Ku-ba
Ne-la
Krzy-siek
Zo-sia

△ 3/4

Ma-tyl-da
Ma-te-usz
A-ga-ta
Be-ne-dykt
Mo-ni-ka
Fran-ci-szek
Mar-ty-na

□ 4/4

Ka-ro-li-na
A-po-lo-niusz
We-ro-ni-ka
A-lek-san-der
Ka-ta-rzy-na
Ma-ksy-mi-lian
Do-mi-ni-ka

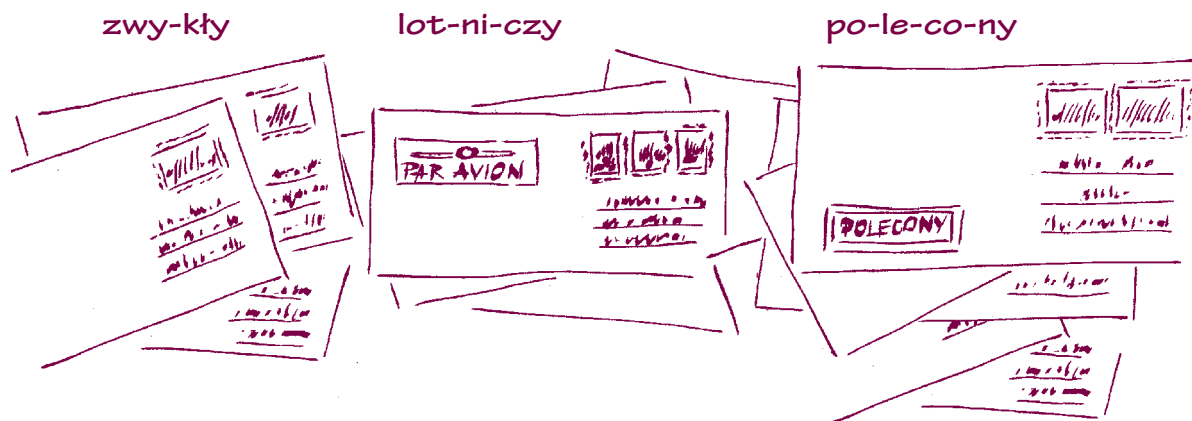
■ Zabawa *Jakie metrum, takie kółko*

Dzieci chodzą po sali. Nauczyciel gra, nie zaznaczając akcentów metrycznych. Po wprowadzeniu wyraźnych akcentów dzieci liczą, co ile one wypadają, i łączą się w kółka po tyle osób, ile jednostek metrycznych mieści się w takcie. Na powrót muzyki bez akcentów rozwiązują kółka i znów chodzą osobno po sali.

■ Zabawa *Poczta*

Kolejni uczniowie podchodzą do „pani w okienku” – uczennicy – i mówią, ile i jakie listy chcieliby wysłać – zwykłe, lotnicze czy polecane. Pani przyjmuje zlecenie i przybija na wyobrażonym liście stempel, na przykład przy zamówieniu: „Dwa listy polecane!” przybija stempel dwukrotnie, licząc do czterech i mówiąc jednocześnie „po-le-co-ny” (takt 4/4). Gdy ma wysłać cztery listy zwykłe, przybija pieczętkę czterokrotnie, licząc do dwóch i mówiąc: „zwy-kły” (takt 2/4) itd. Pieczętka jest przybijana tylko na akcent metryczny. Pozostałe, słabe części taktu są już tylko mówione. Uczniowie mogą wysyłać następujące listy:

- po-le-co-ny (takt 4/4),
- lot-ni-czy (takt 3/4),
- zwy-kły (takt 2/4).

Duże ruchy taktowania

Wprowadzając w ciągu roku szkolnego kolejne takty, uczymy dzieci dużych ruchów taktowania. Regulują one puls i pomagają uczniom rozróżnić rytmy poprzez określenie liczby dźwięków przypadających na kolejne miary. Pierwszym taktem, który wprowadzamy, jest takt czteromiarowy – najwygodniejszy do wykonania ze względu na naprzemienne napinanie i rozluźnianie rąk. Wprowadzenie kolejnych taktów – $3/4$ i $2/4$ – będzie polegało na odrzuceniu niektórych ruchów, czyli miar.

■ Zabawa *Pociągi*

Ćwiczenie polega na chodzeniu w rytmie ćwierćnut z taktowaniem. Dzieci razem z nauczycielem liczą sylaby w nazwach miast: Gdynia, Warszawa, Częstochowa. Sprawdzają, w jakim znanym metrum będzie można mówić te nazwy. Następnie zostają podzielone na trzy grupy – pociągi, które jadą do:

- Gdyni – chodzą i taktują na dwa,
- Warszawy – chodzą i taktują na trzy,
- Częstochowy – chodzą i taktują na cztery.

Pociągi (dzieci ustawione w trzech rzędach, jedno za drugim) stoją na stacji. Troje dzieci gra na trzech różnych instrumentach perkusyjnych. Każdy instrument jest przyporządkowany konkretnemu taktowi i miastu, np. marakasy – $4/4$, Częstochowa; klawesy – $3/4$, Warszawa; trójkąt – $2/4$, Gdynia. Nauczyciel jest dyrygentem i pokazuje, który instrument ma grać, czyli który pociąg ma odjechać ze stacji. Na zmianę metrum jadący pociąg zatrzymuje się, a rusza kolejny.

Utrudnienie:

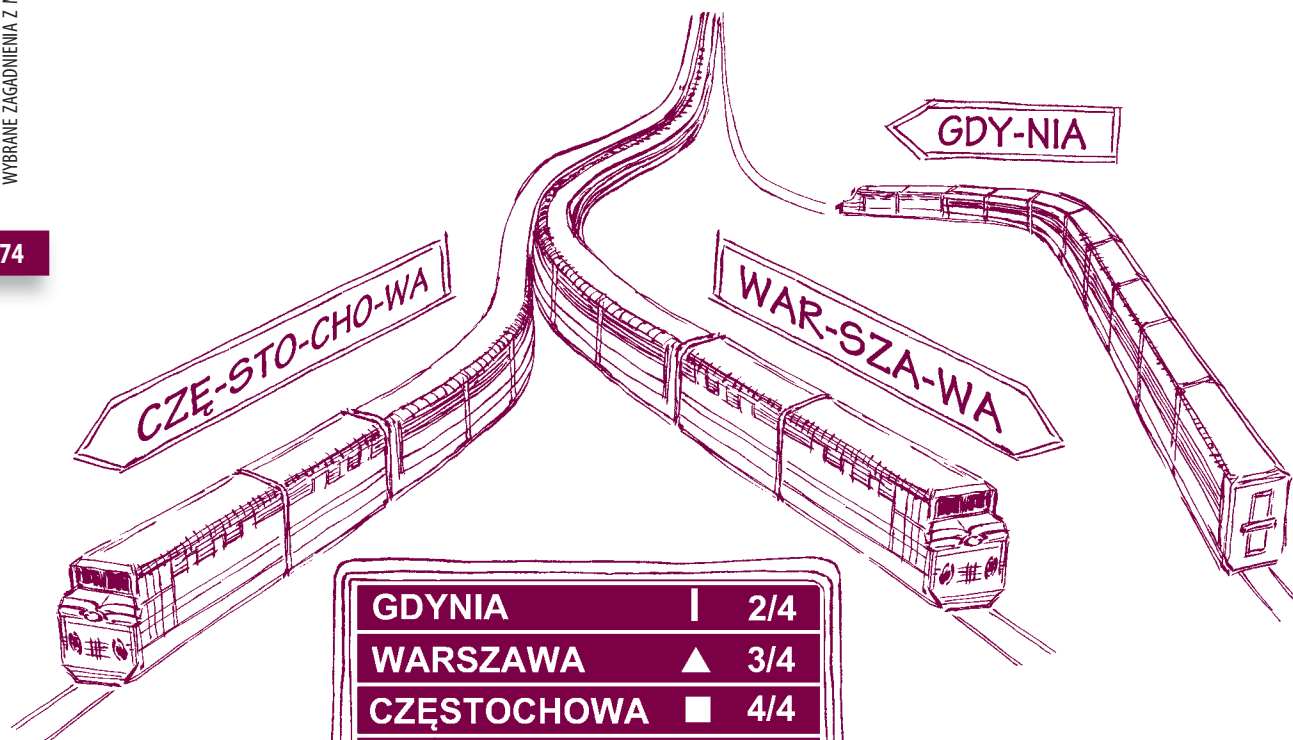
Nauczyciel-zawiadowca „ogłasza” grę, np. na trójkacie, który pociąg ma odjechać ze stacji. Uderza mocniej każde „raz” i delikatniej pozostałe miary taktu. Pociąg rusza po usłyszeniu swojego metrum. Na zmianę metrum pociąg jadący zatrzymuje się, a rusza kolejny. Potem zawiadowcą może zostać uczeń.

Wariant 1:

Zawiadowca może ogłaszać odjazd danego pociągu odpowiednimi ruchami taktowania.

Wariant 2:

W trakcie ustalania, który pociąg dokąd będzie jechał, jedno dziecko stoi tyłem do grupy. Jest wagonikiem, który ma jechać np. do Gdyni. Odwraca się i ma poznać, który pociąg jest jego (tzn. która grupa taktuje na dwa), i dołączyć do niego jako ostatni wagonik. W tej wersji zabawy wszystkie pociągi jadą równocześnie. Ćwiczenie to sprawdza znajomość ruchów taktowania.

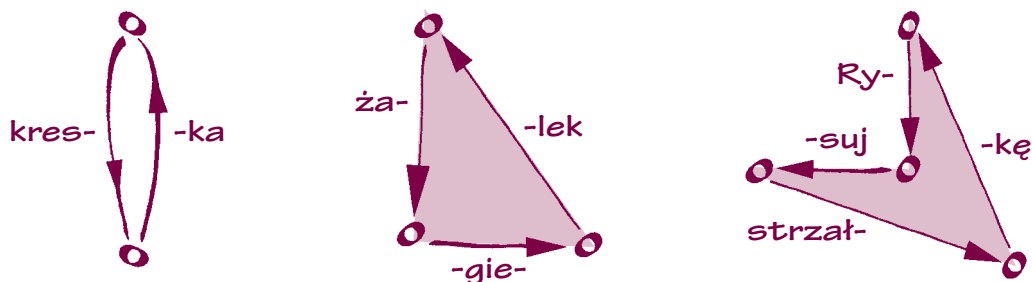

Małe ruchy taktowania

Według mnie warto uczyć dzieci zarówno dużych, jak i małych ruchów taktowania. Realizacja ćwiczeń głosowych czy rytmicznych z równoczesnym taktowaniem jest początkowo dość trudna, ale daje dobre efekty w późniejszej edukacji. Aby przybliżyć dzieciom małe ruchy, wychodzimy od porównania ich z dużymi i zwracamy uwagę na to, że małe ruchy są tylko mniejszą wersją dużych. Każdy ruch na „raz” to ruch w dół, zaś ostatni ruch to powrót do góry.

■ Zabawa *Rysowanie taktowania*

Gdy dzieci słyszą metrum dwumiarowe, rysują w powietrzu pionową kreskę, mówiąc: „kres-ka”, gdy metrum trójmiarowe – rysują żagiel i mówią: „ża-gie-lek”, a gdy cztermiarowe – rysują strzałkę i mówią: „Ry-suj strzał-kę”.

■ Zabawa *Powitania*

Uczniowie chodzą po całej sali i słuchają gry nauczyciela. Mają za zadanie rozpoznać metrum. Gdy wiedzą już, na ile gra nauczyciel, podchodzą do kolegi i podając rękę na „raz”, mówią głośno odpowiednie powitanie:

- Wi-taj! – w takcie 2/4,
- Dzień do-bry! – w takcie 3/4,
- O! Już je-steś! – w takcie 4/4.

Z każdą osobą witają się czterokrotnie, a potem podchodzą do kolejnej.

■ *Na zabawie – piosenka ze zmiennym metrum*

W klasach zdolnych można zasygnalizować problem zmiennego metrum.

1. Zwrócenie uwagi uczniów na oznaczenie metryczne.
2. Omówienie przedtaktu.

3. Omówienie rytmu.
4. Wykonanie rytmu odcinków utrzymanych w jednakowym takcie.
5. Przypomnienie taktowania na dwa i na trzy.
6. Podział na dwie grupy: tataizującą rytm i taktującą.
7. Wykonanie rytmu przez jedno dziecko z równoczesnym taktowaniem.
8. Nauka melodii.
W zależności od potrzeb i umiejętności dzieci można uczyć melodii metodami: ze słuchu, przy pomocy nut lub z nut.
9. Nauka tekstu.
Zwrócenie uwagi na pojawiające się w tekście nazwy tańców.
10. Gra na instrumentach perkusyjnych.
Dzieci podzielone są na cztery grupy. Każda grupa gra na innym instrumencie perkusyjnym:
 - Wszyscy zaznaczają na swoich instrumentach akcent metryczny.
 - Kolejne grupy, przyporządkowane do odcinków mówiących o kolejnych tańcach (polka – marakasy, t. 1–8, 13–16; walc – trójkąty, t. 9–12; polonez – klawesy, t. 17–20; krakowiak – janczary, t. 21–30), grają akcent metryczny.
 - Wszystkie akcenty metryczne realizowane są przez trójkąty, natomiast pozostałe instrumenty wykonują swój rytm. Rytm grany wcześniej przez trójkąty grają teraz klawesy.
 - Instrumentacja:
 - polka – marakasy, rytm: dwie ósemki, ćwierćnuta;
 - walc – trójkąty, rytm: półnuta z kropką;
 - polonez – klawesy, rytm: ósemka dwie szesnastki, cztery ósemki; dzwonki, rytm: półnuta z kropką, dźwięki: a, g, f, e;
 - krakowiak – janczary, rytm: synkopa ósemkowa.
11. Zabawa ruchowa do rytmu lub metrum piosenki.
12. Wprowadzenie elementów tanecznych:
 - polka – krok polki w przód lub podskoki,
 - walc – kołysanie na boki lub krok w bok na „raz”, na „dwa” dostawienie drugiej nogi,
 - polonez – chodzenie,
 - krakowiak – cwał krakowski.

Na zabawie

Urszula Cebula

Na za - ba - wie pta-siej by - ło tak: chciał z ku - kuł - ką tań - czyć pol - kę

8 szpak. A - le ku - kuł - ka ma - ła tań - czyć wal - ca wo - la - ła, więc o pol - ce

15 ma - rzyć mu - si szpak. Po - tem przez go - dzi - nę ca - łą po - lo - ne - za ład - nie gra - no,

22 a za chwi - lę kra - ko - wia - ka, więc wy - ni - kła z te - go dra - ka.

26 Szpak za - tań - czyć chce z ku - kuł - ką, a tu in - ne tań - ce w kół - ko!

■ Polimetryczne taktowanie

Ćwiczenie na koordynację ruchów obu rąk, rozwijające podzielność uwagi. Jedną ręką taktuje dużym lub małym ruchem na dwa, a drugą na trzy lub jedna na trzy, a druga na cztery.

Podstawowe wartości rytmiczne nut i pauz

Wprowadzanie wartości rytmicznych

A. Ćwierćnuta

Gdy dzieci potrafią taktować dużymi ruchami, chodząc równocześnie w rytmie ruchów taktowania, można wprowadzić ćwierćnuty. Należy zaznaczyć, że ruchy taktowania pokazują kolejne miary taktu. Gdy chodzi się równo z taktowaniem, to wykonuje się miary. Jeden dźwięk przypadający na jedną miarę to ćwierćnuta.

B. Ósemka

Jako drugie wprowadzamy ósemki. Podobnie jak w przypadku wszystkich innych zagadnień ich wprowadzenie należy poprzedzić wieloma przygotowawczymi ćwiczeniami ruchowymi.

■ Chodzenie naprzemiennie w rytmie ćwierćnut i ósemek

Uczniowie chodzą w rytmie ćwierćnut. Na hasło „Hop!” chodzą dwa razy szybciej, zaś na „Już!” wracają do chodzenia ćwierćnut.

■ Zabawa *Dzień dobry, do widzenia*

Chodzenie ćwierćnut i ósemek w podziale na dwie ćwiczące równocześnie grupy.

Dzieci chodzą w parach, trzymając się za rękę – jedno jest „dorosłym”, drugie „dzieckiem”. „Dorosły” chodzi w rytmie ćwierćnut, „dziecko” dwa razy szybciej. Na sygnał – np. trójdźwięk durowy zagrany melodycznie w górę – „dzieci” zatrzymują się i mówią koledze z pary: „Do widzenia”. „Dorośli” czekają, a „dzieci” przechodzą do kolejnej osoby „dorosłej”. Gdy podejda, mówią: „Dzień dobry” i w nowej parze zabawa przebiega od początku.

Utrudnienie:

Reakcja na sygnał zagrany w rejestrze wysokim lub niskim. Zabawa przebiega jak wyżej, z tą tylko różnicą, że na sygnał – trójdźwięk zagrany w rejestrze wysokim – „dorośli” się zatrzymują, a „dzieci” zmieniają parę, zaś na trójdźwięk zagrany w rejestrze niskim zatrzymują się „dzieci”, a parę zmieniają „dorośli”.

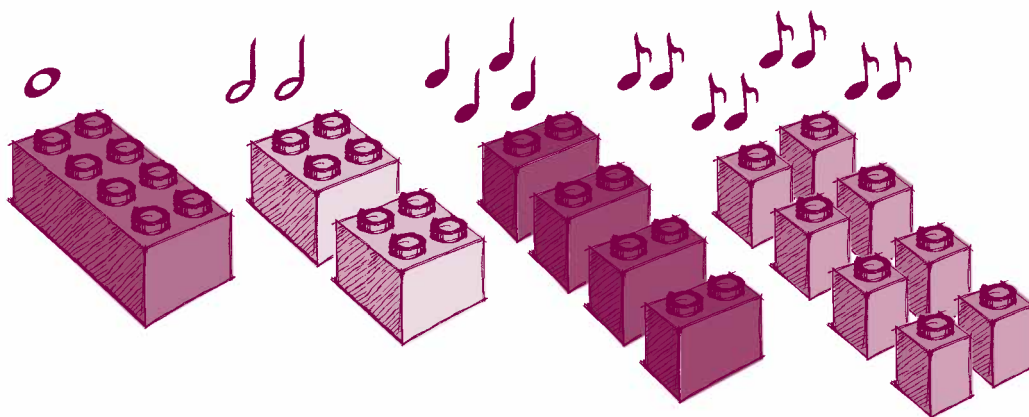
■ Realizacja polirytмии krokami i klaskaniem

Dzieci chodzą w rytmie ćwierćnut, klaszcząc równocześnie ósemki. Na hasło „Hop!” następuje zamiana czynności.

■ Wprowadzenie teoretyczne

Mówimy uczniom, że gdy słyhać dwie równe wartości na jedną miarę, to są to ósemki. „Chodzą” one po dwie, żeby było widać, że zajmują jedną miarę.

Jeśli dzieci w pierwszej klasie nie potrafią jeszcze pisać, nauczyciel może przygotować kartoniki z wartościami do wklejenia do zeszytu. Można też użyć klocków o różnej wielkości i kolorystyce (symbolizujących poszczególne wartości rytmiczne) lub nut przyczepianych do specjalnej tablicy za pomocą rzepów. Takie pomoce dydaktyczne umożliwią zapamiętanie małym dzieciom obrazu graficznego wartości.

■ Utrwalanie

Realizacja rytmów złożonych z ósemek i ćwierćnut w zabawach, interpretacjach ruchowych tematów rytmicznych, piosenek, utworów z literatury dziecięcej, w grze na instrumentach perkusyjnych, w improwizacjach ruchowych i głosowych.

■ Zabawa *Zrób to, co ja*

Zabawa sprawdzająca umiejętność rozpoznawania ósemek i ćwierćnut oraz rozwijająca umiejętność zapamiętywania i odwzorowywania ruchu.

Nauczyciel porusza się w sposób swobodny w rytmie złożonym z ćwierćnut i ósemek. Dziecko ma powtórzyć ruch, a potem omówić kolejne miary.

C. Pauza ćwierćnotowa

Pauzę wprowadzamy poprzez zabawy z przerwą w muzyce. Najpierw przerwa jest długa, trwa np. cztery miary, potem systematycznie ją skracamy aż do jednej miary. Kolejnym etapem jest wstawianie pauzy jako przerwy w określonych miejscach taktu czteromiarowego. Najprostsza do wykonania jest przerwa na ostatnią miarę, najtrudniejsza – na pierwszą.

■ Ćwiczenie

Dzieci chodzą w rytmie ćwierćnut w takcie 4/4. Na hasło „Raz!” zatrzymują się na pierwszą miarę, na „Dwa!” tylko na drugą itd.

Utrudnienie:

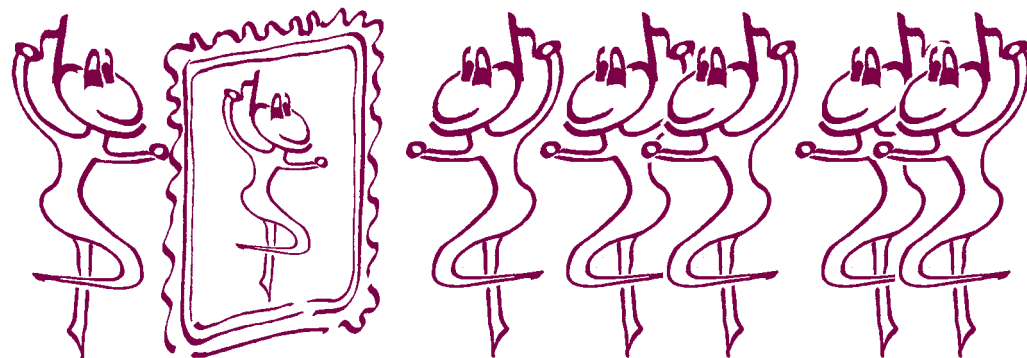
Dzieci chodzą w rytmie ósemek. Ciąg dalszy ćwiczenia – jak wyżej.

D. Półnuta

Początkowo, gdy nauczyciel gra półnuty, dzieci mogą myśleć, że chodzi o ćwierćnutę i pauzę. Należy więc zwrócić ich uwagę na długość trwania dźwięku: czy dźwięk trwa, czy – jak przy pauzie – nie ma go.

■ Zabawa *Moje lustrzane odbicie*

Nauczyciel stoi przed grupą. Wykonuje różne ruchy w rytmie półnut, a dzieci je naśladują. Ruchy mogą być proste, ale i bardziej skomplikowane. Dzieci mają zwracać uwagę na kierunek ruchu oraz na to, czy porusza się prawa ręka, czy lewa. W dalszej części zabawy rolę nauczyciela może przejąć uczeń.

■ Taniec z chustami

Do realizacji pólut nadają się powiewne chusty. Dzieci mogą wykonywać ruchy chustą indywidualnie (każde ze swoją chustą) albo w parach (jedna chusta na dwie osoby), poszukując przy tym własnych ciekawych rozwiązań. Można zaproponować im ułożenie układu ruchowego do ośmiu pólut. Potem każda para lub pojedyncze osoby prezentują przed klasą swoje pomysły. Z kolejnych propozycji można stworzyć kompozycję ruchową, która zostanie publicznie wykonana na koncercie szkolnym.

■ Opracowanie ruchowe utworu Feliksa Rybickiego *Skakanka*⁴

a) Wersja prostsza – *Skakanka* jako utwór, w którym dzieci skaczą

Dzieci stoją w trzech szeregach po cztery osoby (łącznie 12 osób) i trzymają w prawej ręce kolorową wstążkę:

- takty 1–2, głos górny (cztery ósemki, póluta) – dzieci stojące jako pierwsze od lewej wykonują skoki w bok – w lewo na lewą nogę, w prawo na prawą nogę, jeszcze raz w lewo i w prawo – machając przy tym wstążką nad głową w kierunku skoku. Następnie zataczają wstążką koło (przed sobą w płaszczyźnie czołowej, w swoją prawą stronę), zaczynając od góry, dołem, do góry i znów w dół, dostawiając jednocześnie nogę lewą do prawej;
- takt 2, głos dolny (cztery ósemki) – dzieci stojące jako drugie od lewej skaczą na boki i machają wstążką (jak wyżej); na pierwszą ćwierćnutę w takcie 3 dostawiają nogę lewą do prawej i opuszczają rękę;
- takty 3–4 (dwie ćwierćnuty, póluta) – na pierwszą ćwierćnutę w takcie 3 dzieci stojące jako trzecie od lewej skaczą obunóż w górę i machają jeden raz wstążką przed sobą w pionie; na drugą ćwierćnutę to samo robią dzieci stojące jako czwarte. Na pólutę w takcie 4 wszyscy uczniowie zataczają przed sobą koło wstążkami.

W celu zwiększenia zakresu ruchu podczas wykonywania pólut dzieci uginają i prostują kolana. Całość powtarzana jest czterokrotnie.

b) Wersja trudniejsza – dla dzieci potrafiących dobrze skakać na skakance

Utwór może być wykonywany przez czworo dzieci lub w podziale na czwórki – w zależności od wielkości sali. Każde dziecko ma skakankę. Dzieci stoją w czteroosobowych szeregach i kolejno wykonują wartości:

⁴ Utwór pochodzi ze zbioru: Feliks Rybicki, *Zaczynam grać* na fortepian op. 20, PWM, Kraków 2005.

Skakanka

Andantino

Feliks Rybicki

- pierwsze dziecko wykonuje cztery ósemki w takcie 1, skacząc z nogi na nogę i przerysując przy tym dwa razy skakankę z tyłu na przód; skakanka zostaje z przodu, a dziecko kuca na półnutę w takcie 2;
- drugie dziecko wykonuje cztery ósemki w takcie 2 (głos dolny) w taki sam sposób jak pierwsze dziecko, po czym zatrzymuje się ze skakanką z przodu;
- trzecie dziecko wykonuje pierwszą ćwierćnutę w takcie 3, skacząc jeden raz obunóż przez skakankę, i zatrzymuje się ze skakanką z przodu;
- czwarte dziecko wykonuje drugą ćwierćnutę w takcie 3, skacząc jak trzecie.

Na półnutę w takcie 4 wszystkie dzieci przekładają skakanke nad głowami od przodu do tyłu, a dziecko pierwsze dodatkowo wstaje.

Całość powtarza się trzykrotnie, lecz za każdym razem dzieci skaczą w innej kolejności, na przykład: czwarte, trzecie, drugie, pierwsze; pierwsze, trzecie, czwarte, drugie i drugie, pierwsze, czwarte, trzecie.

Na ostatnią półnutę utworu zamiast przełożenia skakanek można wykonać ukłon.

Uwaga:

Mała liczba ćwiczących podyktowana jest tym, że dzieci muszą być dla bezpieczeństwa oddalone od siebie, zaś ustawienie w szeregu minimalizuje ryzyko uderzenia skakanką koleżanki lub kolegi.

Utrwalanie wartości rytmicznych

■ Rytmizacja wiersza *Idzie orkiestra*

– utrwalenie wartości rytmicznych: ósemka, ćwierćnuta i półnuta

Urszula Cebula

Idzie orkiestra

*Idzie orkiestra, sły-chać ją z oddali,
pan perkusista głośno w bęben wali.
Gra tubista: du..., trębacz: tru-tu-tu,
a flecista: firli-firli, klarnecista: mirli-mirli.
Puzonista: a... Każdy pięknie gra!*

Idzie orkiestra

Urszula Cebula

The musical score is written in 4/4 time and consists of eight staves. The first staff is for Recytacja (Recitation), and the following seven are for Ostinato I through Ostinato VII. Each staff has a key signature of one sharp (F#) and a time signature of 4/4. The lyrics are written below the notes.

Recytacja
I - dzie or - kie - stra, sły-chać ją z od-da - li. Pan per - ku - si - sta

Ostinato I
Co to, co to, co to, o - jej! Co to, co to,

Ostinato II
Tru - tu - tu! Tru - tu - tu! Tru - tu - tu!

Ostinato III
Bum, bum. Bum, bum. Bum, bum.

Ostinato IV
Du, du. Du, du. Du, du.

Ostinato V
Fir - li, fir - li. Fir - li, fir - li.

Ostinato VI
Mir - li, mir - li.

Ostinato VII
A... A... A...

4

R. moc-no w bę-ben wa - li. Gra tu - bi - sta: du..., trę - bacz: tru - tu - tu,

O.I co to, o - jej! Co to, co to, co to, o - jej!

O.II Tru - tu - tu! Tru - tu - tu! Tru - tu - tu!

O.III Bum, bum. Bum, bum. Bum, bum.

O.IV Du, du. Du, du. Du, du.

O.V Fir - li, fir - li.

O.VI Mir - li, mir - li. Mir - li, mir - li.

O.VII A... A... A...

7

R. a fle-ci-sta: fir - li fir - li, klar-ne-ci-sta: mir - li mir - li. Pu-zo-ni-sta: a... Każ-dy pięk-nie gra!

O.I Co to, co to, co to, o - jej! Co to, co to, co to, o - jej!

O.II Tru - tu - tu! Tru - tu - tu! Tru - tu - tu! Tru - tu - tu!

O.III Bum, bum. Bum, bum. Bum, bum. Bum, bum.

O.IV Du, du. Du, du. Du, du. Du, du.

O.V Fir - li, fir - li. Fir - li, fir - li. Fir - li, fir - li.

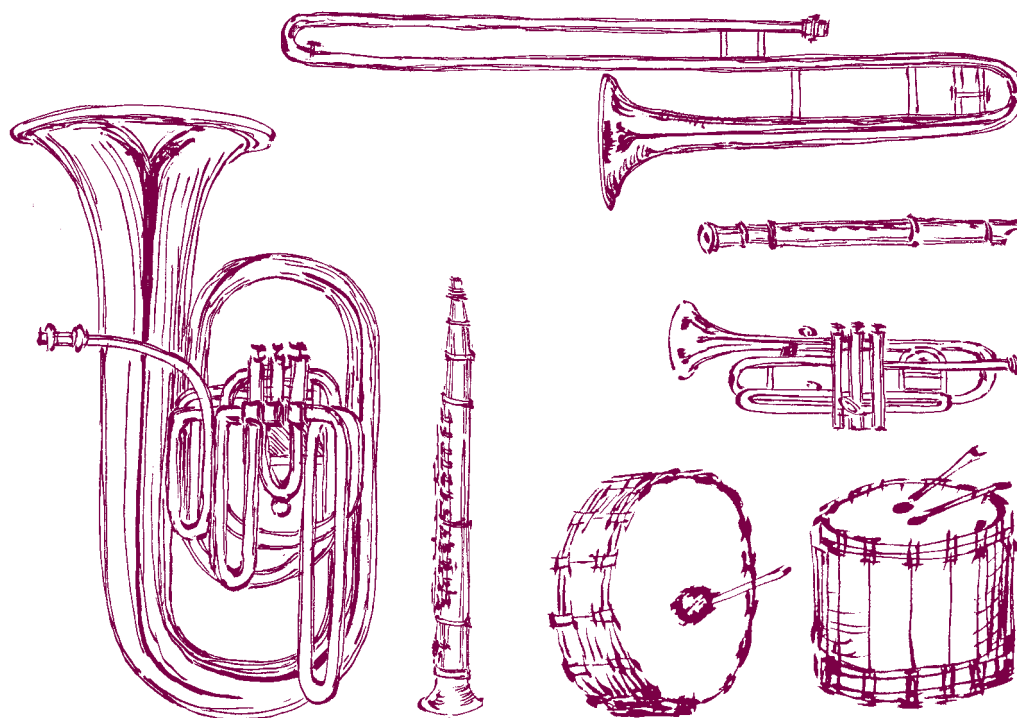
O.VI Mir - li, mir - li. Mir - li, mir - li. Mir - li, mir - li.

O.VII A... A... A... A...

Ostinata:

- I. *Co to, co to, co to, ojej?*
- II. *Tru-tu-tu!*
- III. *Bum, bum.*
- IV. *Du, du.*
- V. *Firli, firli.*
- VI. *Mirli, mirli.*
- VII. *A...*

Dzieci uczą się tekstu wierszyka na pamięć ze słuchu lub z nut. Następnie do grupy dzieci mówiącej wierszyk dołączają kolejno dzieci naśladowące głosem grę na instrumentach. Rytmizację można wykonywać w dowolny sposób: zaczynając od wierszyka, od kolejnych instrumentów lub wprowadzając wszystkie głosy równocześnie – według uznania nauczyciela. Do recytacji można zaproponować prosty ruch, imitujący grę na instrumentach, o których mowa w wierszu.

■ Wiersz *Pan Wartościak*

– utrwalanie wartości rytmicznych: ćwierćnuta, ósemka, półnuta, cała nuta, szesnastka, oraz pauz: ósemkowej, ćwierćnutowej i półnutowej

Urszula Cebula

Pan Wartościak

Pan Wartościak stroi miny, wciąż nie może dojść przyczyny,
czemu chłopcy i dziewczyny myślą wciąż wartości...
Bardzo go to złości. Nie kryje żalości.
Brwi unosi zadziwiony z chorągiewek ósemkowych,
ósemkowym okiem kłapie, ledwo oddech buzią łapie
z całej nuty zbudowaną. Jakże może być nieznaną
jego kapelusza wartość, co przykrywa głowę ciasno?
Hit sezonu wszak to przecież, ładniejszego nie znajdziecie,
z pięknej półnutowej pauzy, do dwóch miar – to widzi każdy.
Bujne włosy szesnastkowe Wartościaka zdobią głowę.
Nos z ćwierćnuty – nawet zgrabny, wąsik z pauzy – także ładny.
Szał na szyję zarzucony z pięciolinii upleciony.
Tułów – krągły z całej nuty, z całej nuty także buty.
Do tułowia doczepione ręce z pauzy ósemkowej
oraz nogi z pauz ćwierciowych.
Więc gdy znasz już Wartościaka, nie myl nosa i buziaka,
nie myl uszu półnutowych z szesnastkami z czubka głowy,
bo Wartościak się zasmuci, gdzieś się schowa i nie wróci.

Sprawdzanie znajomości wartości rytmicznych

■ Zabawa *Wybierz takt*

Uczeń słucha jednotaktowego rytmu wykonywanego przez nauczyciela i wybiera spośród czterech propozycji adekwatny zapis nutowy:

- rytmy mają różną liczbę wartości, tak że pasuje tylko jedna opcja (wersja prostsza),
- do wyboru jest kilka rytmów o tej samej liczbie wartości (wersja trudniejsza),
- rytm podany jest na kilkakrotnie powtórzonej łatwej do zapamiętania melodii,
- rytm podany jest na zmiennej melodii,
- rytm wykonywany jest z akompaniamentem-pulsem,
- rytm zagrany jest z akompaniamentem tworzącym drugi głos,
- rytm zagrany jest na jednym instrumencie, a towarzyszy mu drugi instrument.

■ Zabawa *Skreśl niepotrzebne wartości rytmiczne*

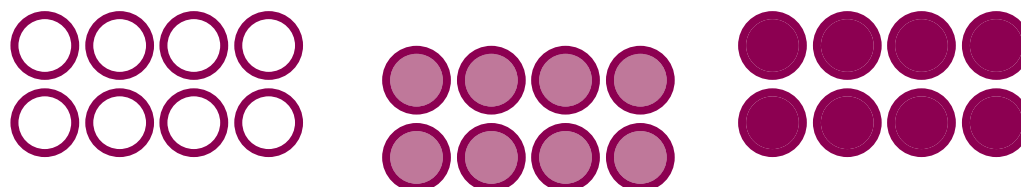
Uczniowie mają zapisany jednotaktowy rytm w określonym metrum. Jest w nim jednak o kilka wartości za dużo:

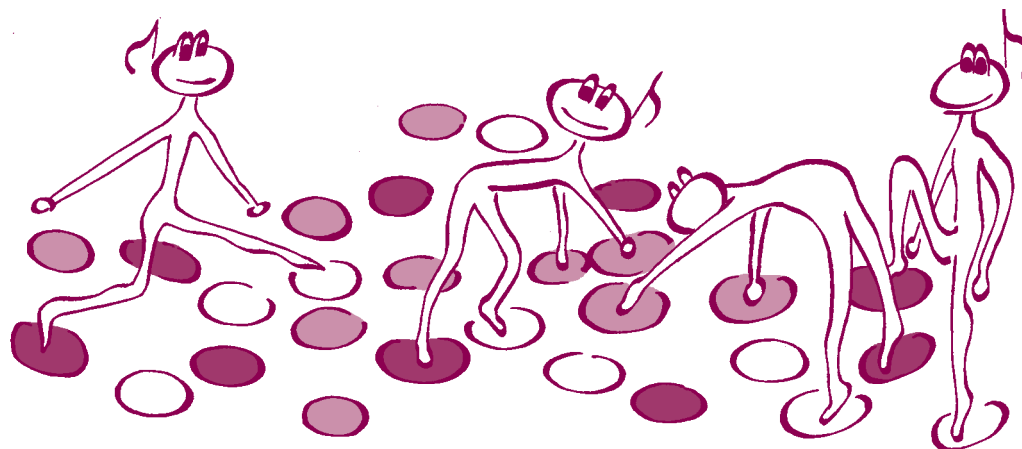
- uczniowie liczą miary w takcie i mówią, które wartości są niepotrzebne,
- uczniowie po usłyszeniu rytmu skreślają niepotrzebne wartości.

■ Zabawa *Twister rytmiczny*

Pomoce: kółka wycięte z papieru w trzech kolorach, np. po osiem w każdym kolorze.

Kółka układamy na podłodze w dowolnej kolejności niedaleko siebie. Zabawa polega na słuchaniu gry nauczyciela i stawianiu stopy lub dłoni na odpowiednim kółku. Uczeń przestawia stopę, gdy słyszy rytm z synkopą, zaś dłoń – gdy słyszy inny rytm. Wybór kółka uzależniony jest od rejestru, w którym gra nauczyciel, np. rejestr wysoki – kółko żółte, średni – fioletowe, niski – czarne.

Przykład:

Nauczyciel gra w wysokim rejestrze rytm z synkopą – wszyscy gracze ustawiają stopę na żółtym kółku. Potem nauczyciel gra w dolnym rejestrze rytm z synkopą – wszyscy szukają czarnego krążka i stawiają na nim stopę. Gdy stopa znajduje się np. na krążku fioletowym i znów słyhać rytm z synkopą w dolnym rejestrze, a wszystkie fioletowe kółka są zajęte, trzeba zmienić nogę na drugą. Gdy słyhać rytm bez synkopy, należy przesunąć dłoń na odpowiednie kółko.

Ćwiczenie przeznaczone jest dla około czterech osób. Pozostali uczniowie sprawdzają, kto wykonuje zadanie dobrze, a kto źle. Ten, kto się pomyli, odpada z gry.

Utrwalanie wartości rytmicznych

Jednym z ćwiczeń dalcrozowskich jest realizacja rytmu z jego uzupełnieniem. Ćwiczenia tego typu wyrabiają poczucie pulsu, a w przyszłości ułatwiają identyfikację i zapis rytmów punktowanych. Opisane poniżej zabawy polegają na realizacji rytmu z uzupełnieniem ćwierćnutowym i ósemkowym; mogą być jednak wykorzystane również do realizacji uzupełnienia szesnastkowego.

Według E. Jaques-Dalcroze'a każdy problem rytmiczny powinien być poprzedzony zabawami, w których jest spontanicznie realizowany. Dopiero gdy uczniowie opanują dane zagadnienie ruchowo, można je omówić teoretycznie.

Zabawy przygotowujące do wprowadzenia pojęcia uzupełnienia ćwierćnotowego

Na tym etapie nie używamy jeszcze terminu „uzupełnienie”. W ćwiczeniach polegających na realizacji długich wartości różnicujemy jedynie sposób zaznaczania mocnej i słabych części taktu.

■ Gra na instrumentach perkusyjnych

Dzieci podzielone są na dwie grupy: jedna gra na trójkątach, druga na klawesach. Na „raz” gra trójkąt, zaś słabe części taktu wykonują klawesy. Nauczyciel podaje oznaczenie taktowe lub pokazuje je taktowaniem, a dzieci grają na instrumentach.

■ Zabawa z piłką

Dzieci siedzą w parach. Jedna osoba z pary trzyma piłkę. Na „raz” turla piłkę do kolegi, na pozostałe miary klaszcze w ręce. Drugie dziecko ma złapać piłkę, najlepiej na końcu taktu, i poturlać ją z powrotem na kolejne „raz”.

■ Zabawa w parach z klaskaniem o ręce kolegi

Zaznaczanie mocnej części taktu i pozostałych miar oraz realizacja uzupełnienia ćwierćnotowego wartości wypełniających cały takt.

- a) Nauczyciel improwizuje na pianinie akompaniament w rytmie np. całych nut (w trudniejszej wersji co pewien czas zmienia wartości rytmiczne). Dzieci ćwiczą w parach. Jedno dziecko wykonuje ruch na każde „raz” w takcie – ustawia dłonie w dowolnej pozycji; drugie uderza w jego dłonie na pozostałe miary. Ułożenie dłoni zmienia się w każdym takcie.

- b) Nauczyciel improwizuje głosem melodię w długich wartościach rytmicznych. Dzieci stoją bez ruchu w półkolu. Jedno dziecko stoi twarzą do grupy. Stojący za nim nauczyciel wskazuje któreś dziecko z półkola, a to na „raz” „wystawia” dłonie i tworzy jakąś pozę. Ćwiczące dziecko szybko podbiega do tego, kto się poruszył, i uderza w jego dłonie, podkreślając kolejne miary taktu.

■ Zabawa z balonikami

Dzieci tworzą pary. Jedno dziecko podrzuca balon na „raz”, a na kolejne miary klaszcze w dłonie. Drugie podbija balon na następne „raz” i klaszcze w dłonie itd.

Realizacja ruchowa wartości jednorodnych z uzupełnieniem ćwierćnutowym

Uzupełnienie wprowadzamy na rytmie rozpoczynającym się od wartości, którymi będziemy uzupełniać, w tym przypadku od ćwierćnut. Ułatwi to uchwycenie i utrzymanie pulsu ćwierćnutowego.

- Nauczyciel wykonuje na pianinie rytm: dwie ćwierćnuty i półnuta (w takcie 4/4). Uczniowie klaszczą ćwierćnuty.
- Uczniowie rozpoznają rytm i zapisują go na tablicy.
- Pod rytmem nauczyciel podpisuje klaskane przez uczniów ćwierćnuty, z laseczkami skierowanymi w dół – jako drugi głos.
- Następnie nauczyciel skreśla ćwierćnuty, które pokrywają się z zapisanym powyżej rytmem.
- Dzieci klaszczą tylko ostatnią ćwierćnutę, która nie została skreślona.
- Nauczyciel zamienia skreślone wartości na pauzy ćwierćnutowe.
- Na koniec mówi uczniom, że górny rytm to temat, a dolny – jego uzupełnienie ćwierćnutowe.

■ Piosenka *Uzupełnienie*

Na przykładzie tej piosenki można poćwiczyć uzupełnianie całej nuty, półnut oraz półnuty z kropką. Można też utrwalić zasadę uzupełniania wartości dłuższych od ćwierćnuty i nieuzupełniania ćwierćnut oraz pauz.

Uzupełnienie

Urszula Cebula

The musical score is written in 4/4 time. It consists of four systems of music, each with a vocal line and a piano accompaniment line. Chords are indicated above the vocal line.

System 1: Chords: C, F, G, C. Lyrics: U - zu - peł - nij nu - tę ca - łą,

System 2: Chords: F, G, C, F, C. Lyrics: kil - ka pół - nut, gdy ci ma - ło. Ćwierć - nut nie wy - peł - niaj,

System 3: Chords: Dm, G, C, G, C, F, G. Lyrics: pauz też nie da się. Za to war - to do trzech war - tość.

System 4: Chords: Am, Dm, G, F, Fm, C. Lyrics: Jak wy - peł - nić rytm już każ - dy wie.

Takty ósemkowe

■ Grupowanie wartości w taktach ósemkowych i ćwierćnutowych

Mówiąc o metrum, nie sposób pominąć zagadnienia taktów ósemkowych. Odróżnianie ich od taktów ćwierćnutowych warto rozpocząć od porównania słuchowego. Takty ósemkowe, trójdzielne, mają na ogół szybsze tempo i – co najważniejsze – kołyszący charakter. Ten sam rytm zagrany w takcie 3/4 i 6/8 ma zupełnie inny charakter. Pierwszy brzmi marszowo, drugi kołysząco.

Jednym z zadań pojawiających się na lekcjach kształcenia słuchu jest przekształcanie, a w zasadzie przegrupowywanie taktu 6/8 na 3/4 i odwrotnie. W szkole pierwszego stopnia rytmy w zadaniach tego typu powinny być łatwe, tak by nawet mniej zdolne matematycznie dzieci zrozumiały i zapamiętały zasadę zamiany.

Najłatwiejszym sposobem realizacji tego tematu jest układanie prostych rytmów z wartości rytmicznych zapisanych na kartonikach i umieszczanie ich we właściwym takcie – 3/4 lub 6/8.

Przegrupowywanie ma walor rozwijania myślenia, aczkolwiek w muzyce nie pojawia się zbyt często, może jako rodzaj przetworzenia wariacyjnego. Na lekcjach rytmiki z kształceniem słuchu rytmy w taktach 6/8 i 3/4 wykonujemy krokami z taktowaniem, ze zmianą taktu w określonym momencie, np. po dwóch powtórzeniach lub – w wersji trudniejszej – na hasło „Hop!“. W starszych klasach rytmy w obu metrach można mówić na wybranej sylabie lub realizować tataizacją, taktując przy tym na trzy lub na dwa, w zależności od oznaczenia metrycznego.

■ Tworzenie tekstu do rytmu w takcie ósemkowym i ćwierćnutowym

Realizując rytmy w takcie ósemkowym i ćwierćnutowym, można pokusić się o dodanie do nich tekstu. Uczniowie zauważą wtedy, że takty te różnią się od siebie, mimo że wydają się takie same. Tekst pasujący do jednego nie będzie pasował do drugiego, bo akcenty wewnątrz taktu nie będą pokrywały się z akcentami słownymi.

Ósemki

Urszula Cebula

Chords: C, Dm, G, C, C, Dm, G, C

Chords: F, C, Dm, G, C, F, C, Dm, G, C

W powyższym zapisie brakuje grupowania. Zadaniem uczniów może być pogrupowanie wartości rytmicznych zgodnie z oznaczeniem taktowym. Na przykładzie tej piosenki można też omówić zjawisko zmiany metrum.

Ósemki

Urszula Cebula

Chords: C, Dm, G, C, C, Dm, G, C

Chords: F, C, Dm, G, C, F, C, Dm, G, C

■ *Sześć ósemek* – piosenka z identycznym rytmem w taktach 6/8 i 3/4

Na przykładzie piosenki, której pierwsza część utrzymana jest w takcie 6/8, a druga w takcie 3/4 – mimo że wartości rytmiczne są w obu częściach identyczne – możemy uświadomić dzieciom, jak duży wpływ na brzmienie rytmu ma rozkład akcentów w takcie.

Sześć ósemek

Urszula Cebula

Sześć ó - se - mek tań-co-wa - ło od ra - na sa - me - go, w trój-kach ład - nie wy-wi - ja - ło

o - ber - ka skocz - ne - go. Po - tem się wpa - ry złą - czy - ły

po dwie znów ska - ka - ły, ra-zem do no - cy tań-czy - ły zgrab-nie wi - ro - wa - ły.

Synkopa

Ćwiczenia przygotowawcze

Zaczynamy od ćwiczenia w takcie 2/4: na „raz” klasnąć, na „dwa” krok. Kolejnym etapem jest dodanie ugięcia nogi w kolanie na kłaśnięcie. Następnie dzieci wykonują krok tylko na „dwa”, taktując przy tym na dwa. Na koniec dodają ugięcie kolana z równoczesnym przesunięciem palców po podłodze na „raz”.

Wprowadzenie zagadnienia

Gdy zagadnienie synkopy opanowane zostało ruchowo, możemy wprowadzić je teoretycznie. Zapisujemy na tablicy rytm, który dzieci realizowały krokami z taktowaniem.

A. Synkopa wyrażona za pomocą łuku przez kreskę taktową

Początkowo uczniowie chodzą w rytmie ćwierćnut. Następnie dodają ugięcie kolana i przeciągnięcie palców po podłodze na pierwszą ćwierćnutę w takcie drugim. Na koniec realizują synkopę z taktowaniem na cztery.

Do rytmu można dodać tekst stworzony przez dzieci lub zaproponowany przez nauczyciela, na przykład:

*Przyszła już wiosna do nas,
Wesoła i zielona.
Radośnie ptaszek nuci,
Że zima nie powróci!*

B. Synkopa wyrażona przez wartość (synkopa „krakowiakowa”)

Synkopę przez wartość można wprowadzić na przykładzie melodii ludowej i zabawy tanecznej *Nożyce, nożyce*.

■ Zabawa taneczna *Nożyce, nożyce*⁵

Nożyce, nożyce

melodia ludowa

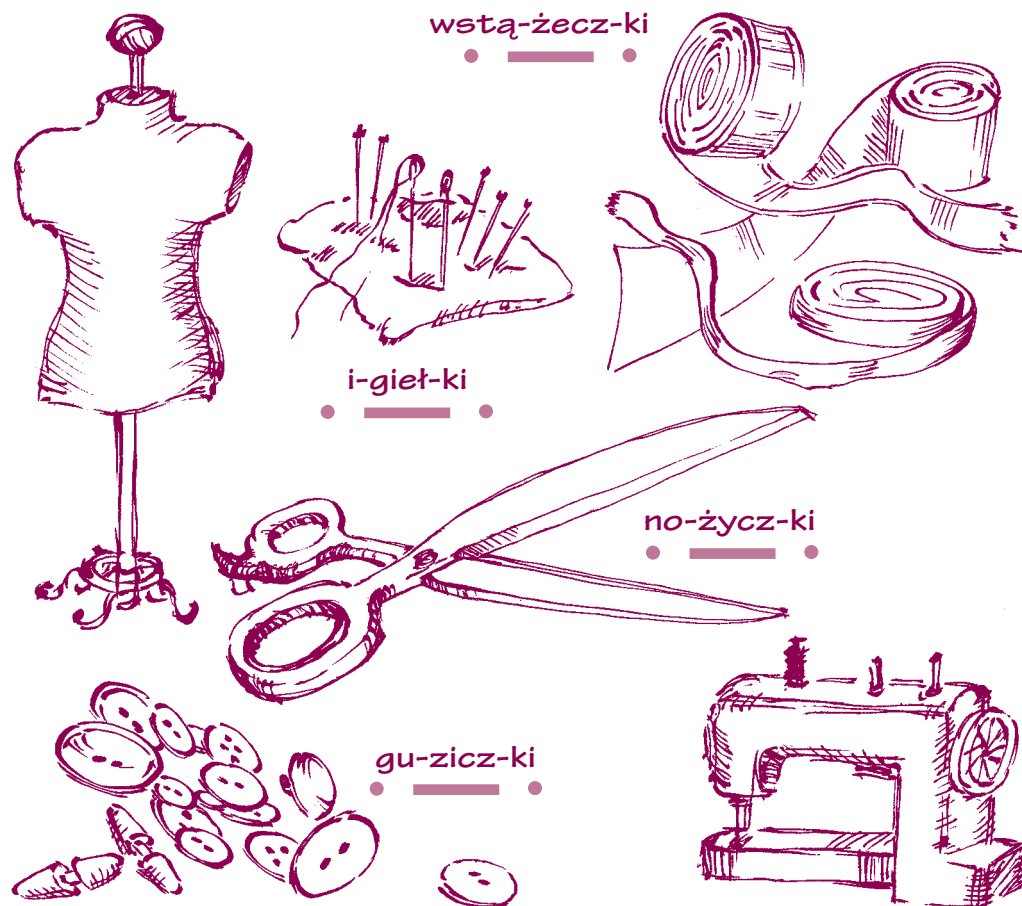
No - ży - ce, no - ży - ce, gdzieś - cie się zgu - bi - ły?

Mo - że bę - dą u was, gos - po - da - rzu mi - ły?

⁵ Ćwiczenie to stanowi modyfikację zabawy opisanej w książce *Mało nas, mało nas* Jadwigi Gorzechowskiej i Marii Kaczurbiny.

Wspólnie z dziećmi wyszukujemy trzysylabowe słowa, związane z warsztatem krawieckim, które pasują do rytmu synkopy.

Dzieci w tajemnicy przed „krawcem” (wybrany uczniem) ustalają, kto jest jakim przedmiotem z warsztatu krawcy: igłami, nićmi, szpulkami, wstążkami, napastrkami itp. Zabawa polega na tym, że „krawiec” śpiewa przyśpiewkę, wstawiając do dwóch pierwszych taktów piosenki nazwę przedmiotu, który chce znaleźć, np. „Igiełki, igiełki, gdzieście się zgubiły...”, „Wstążeczki, wstążeczki...” itd. Wzywane dziecko woła: „Moja rada: u sąsiada” i szybko próbuje zamienić się miejscem z jakimś kolegą. Wtedy „krawiec” zajmuje wolne miejsce, ale jeśli nie zdąży przed „igiełkami” („wstążeczkami”, „nożycami” itd.), nadal pozostaje „krawcem”.

Postrzeganie i wyrażanie struktur melodycznych i harmonicznych

Małgorzata Fiszer-Szczepańska

Poprzez rytmikę, czyli aktywność ruchową przy muzyce, będącą niezbędnym czynnikiem rozwoju każdego dziecka, można kształcić i doskonalić wiele dyspozycji muzycznych. Mając na względzie wiek uczniów rozpoczynających naukę w szkole muzycznej I stopnia (sześciolatki), wiedzę należy podawać im w formie zabawy, tak by udział w zajęciach był dla nich przyjemnością.

Z zadaniami muzycznymi w formie zabaw ruchowych przy muzyce dzieci spotykają się już w przedszkolu, a nawet w żłobku. Nauka w szkole muzycznej, zwłaszcza w klasach I–III, powinna być kontynuacją powyższego sposobu obcowania z muzyką, poszerzoną o elementy języka muzycznego. W związku z tym większość zadań powinna mieć swoją nazwę lub nawiązywać do jakiejś historyjki czy bajki. Z czasem same dzieci będą wymyślać opowieści i tytuły do realizowanych zabaw. Dzięki takim ćwiczeniom zapoznają się z nowym zagadnieniem i może nawet odkryją, że na lekcji instrumentu już się z nim spotkały. Należy pamiętać o tym, by każda zabawa była przemyślana i dobrze zaplanowana, a stopień trudności był dostosowany do danego etapu nauki. Warto też zadbać o przestrzeganie wprowadzonych zasad i reguł. Dobra organizacja spowoduje, że dzieci chętnie będą brały udział w kolejnych przedsięwzięciach, a nauczyciel będzie wzbudzał ich zaufanie.

Możliwość aktywnego przeżywania muzyki jest niezwykle cennym doświadczeniem. Dzięki różnorodnym aktywnościom, takim jak śpiew, ruch czy gra na instrumencie, i zastosowaniu różnego rodzaju pomocy i rekwizytów pobudzających wyobraźnię, dziecko będzie się na zajęciach dobrze bawiło i lepiej zapamięta omawiane zagadnienie. Odpowiednio dobrane ćwiczenia powinny rozwijać umiejętność koncentracji i wyzwalać chęć do dalszego działania – odkrywania świata muzyki. Cel ten pomogą osiągnąć m.in. zabawy polegające na współzawodnictwie zespołowym i indywidualnym. Warto zadbać o to, by uczniowie czuli się współodpowiedzialni za przebieg lekcji, np. poprzez aktywny udział w rozkładaniu czy sprzątaniu instrumentów perkusyjnych i innych pomocy dydaktycznych. Działania te sprawią, że dzieci będą uczestniczyły w zajęciach z jeszcze większym zapałem.

Zaproponowane poniżej ćwiczenia i zabawy nauczyciel może wykorzystać w sposób dowolny, modyfikując je w zależności od własnej inwencji twórczej, potrzeb wynikających z przebiegu lekcji, a także stopnia zaawansowania uczniów. Dzięki temu staną się one przydatne nie tylko do wprowadzania i utrwalania nowych zagadnień,

lecz także do sprawdzania wiedzy i umiejętności uczniów. Najważniejsze jest jednak według mnie to, by zajęcia były urozmaicone, a uczniowie dobrze się na nich bawili, nabywając przy tym wiedzę i umiejętności muzyczne. Życzę zatem nauczycielom owocnej pracy, a uczniom – miłej zabawy.

Dźwięki wyższe i niższe

A. Ruch

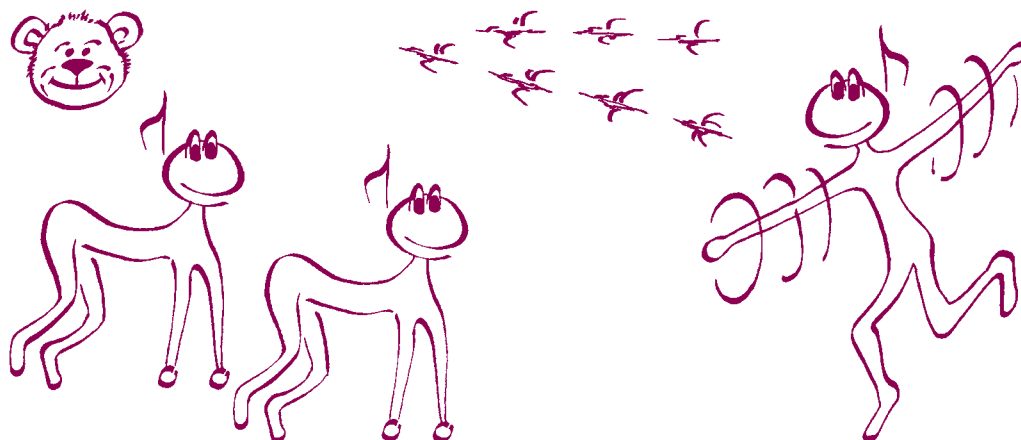
■ Zabawa *Ptaszki i misie*

Przygotowanie:

Nauczyciel demonstruje na fortepianie: w górnym rejestrze śpiew ptaków, w dolnym – dźwięki wydawane przez misie.

Wykonanie:

Dzieci poruszają się zgodnie ze słuchaną muzyką – spacerują lub biegają po lesie. Na pojedynczy dźwięk w rejestrze wysokim zastygają w pozie lecącego ptaka, a na dźwięk w rejestrze niskim schylają się i stają na czworakach. Każde dziecko powinno stanąć gdzie indziej, lecz nikt nie może zająć miejsca na środku sali. Jest ono bowiem przeznaczone dla większej liczby zwierząt (ptaków lub misiów). Jeżeli więc zabrzmi więcej dźwięków w rejestrze wysokim lub niskim, wtedy wszystkie dzieci powinny stanąć na środku w odpowiedniej pozie.

B. Śpiew

■ Zabawa *Rozmowa ptaszków i misiów*

Pomoce dydaktyczne:

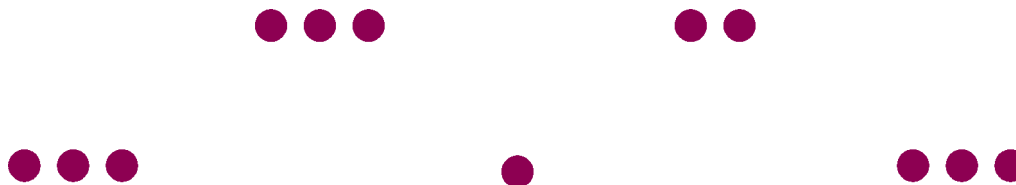
Ułożony na podłodze wzór z dużych kropek umieszczonych na dwóch wysokościach.

Przygotowanie:

Podział uczniów na dwie grupy – ptaszki i misie.

Wykonanie:

Dwie grupy uczniów – ptaszki i misie, improwizują głosem zgodnie z zapisem kropkowym. Następnie dzieci zamieniają się rolami. Kolejnym etapem zabawy może być śpiewanie wzoru przez dwoje dzieci, a także przez jedno dziecko.

C. Gra na instrumentach

■ Zabawa *Leśne echo*

Pomoce dydaktyczne:

Instrumenty perkusyjne – bębenki i trójkąty.

Przygotowanie:

Podział uczniów na dwie grupy – ptaszki z trójkątami i misie z bębenkami.

Wykonanie:

Uczniowie poruszają się do muzyki improwizowanej przez nauczyciela w środkowym rejestrze. Kiedy usłyszą kilka dźwięków w jednym ze skrajnych rejestrów, zatrzymują się i w zależności o rejestru odzywają się – ptaszki na trójkątach lub misie na bębenkach. Dzieci powinny zagrać na instrumencie tyle razy, ile usłyszały dźwięków.

Zabawy sprawdzające

■ Zabawa *Szyfr*

Pomoce dydaktyczne:

Woreczki gimnastyczne, skakanka ilustrująca linię.

Wykonanie:

Uczniowie siedzą na podłodze w parach: jedno dziecko dowolnie improwizuje głosem dźwięki wyższe i niższe, a drugie układa melodię za pomocą woreczków: nad linią (skakanką) – dźwięki wyższe, pod linią – niższe. Potem następuje zamiana ról.

Kierunek linii melodycznej

A. Ruch

■ Zabawa *W górę, w dół*

Przygotowanie:

- Zademonstrowanie przez nauczyciela na fortepianie, jak brzmi melodia wędrówki pod górę i melodia schodzenia w dół.
- Przedstawienie i omówienie z uczniami utworu z literatury dziecięcej (zaprezentowanego z nagrania lub wykonanego przez nauczyciela na fortepianie), w którym wyraźnie słyhać melodię o kierunku wznoszącym i/lub opadającym.

Wykonanie:

Dzieci słuchają utworu i z pomocą nauczyciela analizują kształt jego linii melodycznej. Następnie realizują to, co usłyszały: we fragmentach, w których melodia się wznosi, szybko tworzą koło wiązane i unoszą ręce w górę, ilustrując w ten sposób wysoką górę; tam zaś, gdzie melodia opada, również tworzą koło wiązane i powoli przyklękają na jedno kolano, zbliżając ręce do podłogi. W pozostałych fragmentach maszerują i klaszczą, realizując puls lub rytm utworu.

B. Śpiew

■ Zabawa *Wędrówka po górach I*

Pomoce dydaktyczne:

Przybory rytmiczne: kilka lasek i woreczków ułożonych w szlak górski.

Przygotowanie:

Podział uczniów na trzy grupy: doliny – dźwięki niskie, wyżyny – dźwięki wysokie, góry – melodia wznosząca (wejście pod górę) lub opadająca (zejście z góry).

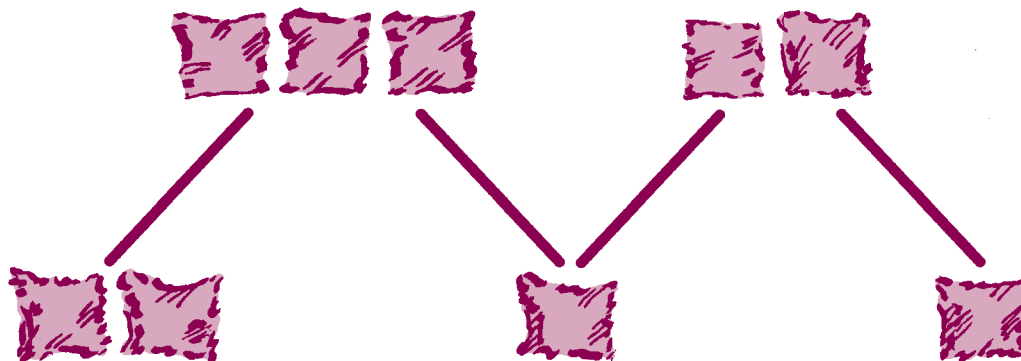
Wykonanie:

Uczniowie z pomocą nauczyciela układają trasę górskiej wędrowki, a następnie realizują ją głosem zgodnie z podziałem na role:

- doliny – *bum, bum...*,
- wyżyny – *pam, pam...*,
- góry – *uuu...* (pod górę) lub *aaa...* (z góry),

na przykład:

bum, bum–uuu–pam, pam, pam–aaa–bum–uuu–pam, pam–aaa–bum.

C. Gra na instrumentach**■ Zabawa Wędrowka po górach II****Pomoce dydaktyczne:**

Instrumenty perkusyjne: dzwonki, trójkąty i bębny; przybory rytmiczne – jak w poprzednim ćwiczeniu.

Przygotowanie:

Podział uczniów – jak w poprzednim ćwiczeniu.

Wykonanie:

Nauczyciel lub uczniowie układają trasę wędrowki, a następnie realizują ją na instrumentach: doliny – bębny – najniższy dźwięk, wyżyny – trójkąty – najwyższy dźwięk, pod górę lub z góry – dzwonki – *glissando* wznoszące lub opadające.

Zabawy sprawdzające

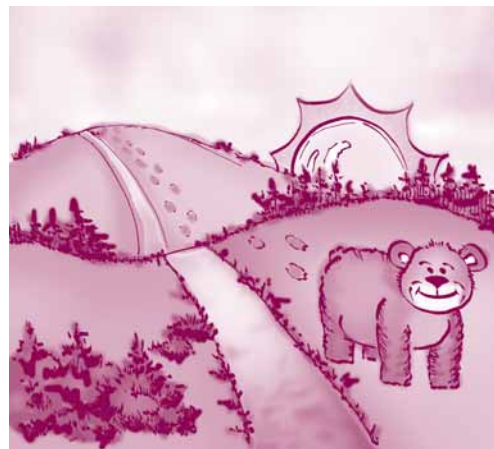
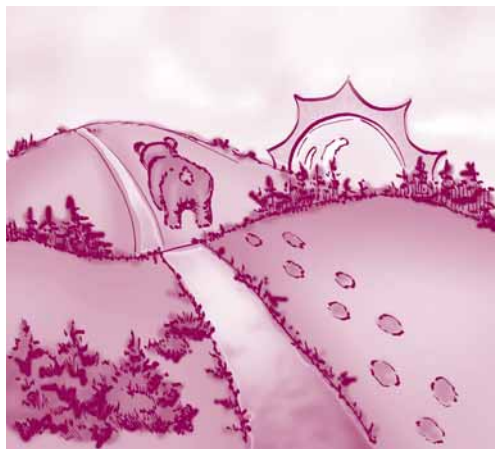
■ Zabawa *Wędrówka po górach III*

Pomoce dydaktyczne:

Dwa duże obrazki ilustrujące wspinaczkę pod górę i schodzenie z góry, umieszczone w dwóch przeciwległych kątach sali; sztabkowy instrument melodyczny, np. dzwonki diatoniczne lub ksylofon.

Wykonanie:

Dzieci poruszają się zgodnie ze słuchaną muzyką. Na przerwę w muzyce jedno wcześniej wybrane dziecko gra na dzwonkach dowolną melodię wznoszącą lub opadającą, zaś pozostali uczniowie podbiegają do odpowiedniej ilustracji.

Pięciolinia

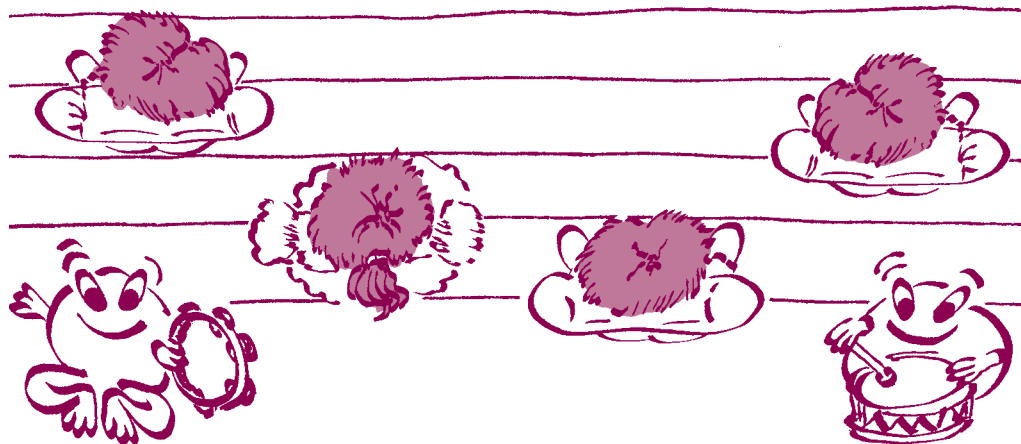
■ Zabawa *Linie i pola*

Pomoce dydaktyczne:

Instrumenty perkusyjne: bębenek i tamburyn; klucz wiolinowy i pięć skakanek ułożonych w pięciolinię.

Przygotowanie:

Wybór dwóch uczniów grających na bębnie i tamburynie.

Wykonanie:

Zabawa polega na zajmowaniu miejsc przez uczniów na pięciolinii w zależności od liczby i barwy usłyszanych dźwięków. Dźwięki zagrane na tamburynie (od 1 do 5) dotyczą linii, a na bębnie (od 1 do 4) dotyczą pól. Na przykład: trzy dźwięki zagrane na tamburynie oznaczają, że uczeń powinien zająć miejsce na trzeciej linii, zaś cztery dźwięki zagrane na bębnie to sygnał do zajęcia miejsca na czwartym polu. Zabawę wykonują po kolei wszyscy uczniowie. Potem następuje zmiana uczniów grających na instrumentach.

Wysokości dźwięków: sol – mi

A. Ruch

■ Zabawa *Dwie kukułki*

Przygotowanie:

Demonstracja głosem i na fortepianie przez nauczyciela, jak kuka kukułka: sol–mi, i opowieść o drugiej kukułce, która kukała inaczej: mi–sol.

Wykonanie:

Na przerwę w muzyce, w zależności od kolejności usłyszanych dźwięków, uczniowie klaszczą: w ręce i w kolana, gdy usłyszą sol–mi, lub odwrotnie: najpierw w kolana, a potem w ręce, gdy usłyszą mi–sol.

B. Śpiew

■ Zabawa *Dyrygent*

Pomoce dydaktyczne:

Dźwięki sol i mi zapisane na tablicy np. ćwierćnutami; wskaźnik – batuta.

Wykonanie:

Jedno dziecko – dyrygent – wskazuje na tablicy dźwięki sol lub mi, a pozostali uczniowie je śpiewają. Dyrygent może powtarzać ten sam dźwięk kilka razy.

C. Gra na instrumentach

■ Zabawa *Wyżej – niżej*

Pomoce dydaktyczne:

Kartoniki w dwóch kolorach z nazwami dźwięków – sol oraz mi; instrumenty perkusyjne: dzwonki lub ksylofon, najlepiej z wyjmowanymi sztabkami.

Przygotowanie:

Uczniowie dobierają się w pary.

Wykonanie:

Jedno dziecko układa melodię z kartoników, a drugie wykonuje ją zgodnie z zapisem na instrumencie. Potem powinna nastąpić zamiana ról.

Zabawy sprawdzające

■ Zabawa *Podróżująca maskotka*

Pomoce dydaktyczne:

Pięciolinia ułożona na podłodze ze skakanek, maskotka.

Wykonanie:

Nauczyciel gra melodię złożoną z poznanych dźwięków, uczniowie powtarzają ją głosem, a potem wybrany uczeń układa melodię z maskotek na pięciolinii ze skakanek. Pozostali obserwują, czy zapis został ułożony prawidłowo. Później nauczyciel gra następną melodię i zadanie jest wykonywane przez kolejnego ucznia itd.

Uwaga:

W podobny sposób można realizować zabawy z kolejno wprowadzanymi dźwiękami.

Gama

A. Ruch

■ Zabawa *Koraliki*

Pomoce dydaktyczne:

Osiem kolorowych kartoników-koralików z nazwami dźwięków gamy – literowymi lub solmizacyjnymi.

Przygotowanie:

Wybór ośmiorga dzieci biorących udział w ćwiczeniu.

Wykonanie:

Uczniowie poruszają się w rytm muzyki, trzymając w rękę swój „koralik”. Gdy nastąpi przerwa w muzyce, zatrzymują się, słuchają, czy nauczyciel gra gamę w górę, czy w dół, i szybko ustawiają się w odpowiedniej kolejności, unosząc nad głowę swój „koralik”. Kiedy usłyszą niepełną gamę lub stopnie gamy zagrane w niewłaściwej kolejności, wówczas szybko siadają na podłodze (czyli „koraliki” rozsypują się).

■ Zabawa *Tańcząca wstążka*

Pomoce dydaktyczne:

Wstążka dla każdego dziecka.

Przygotowanie:

Uczniowie śpiewają gamę solmizacją, przypominając sobie jej brzmienie.

Wykonanie:

Nauczyciel gra gamę w kierunku wznoszącym lub opadającym, najpierw w równych wartościach rytmicznych, a potem w rytmach. Uczniowie ilustrują wstążką to, co słyszą – poruszają nią w górę lub w dół w rytm muzyki. Jeśli usłyszą „zepsutą” gamę, tzn. dźwięki gamy zagrane w niewłaściwej kolejności lub skoki interwałowe, opuszczają rękę i stoją bez ruchu do momentu, w którym znów zabrzmie gama.

B. Śpiew

■ Zabawa *Zaczarowana gama*

Pomoce dydaktyczne:

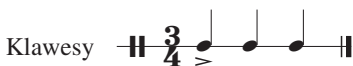
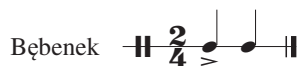
Trzy instrumenty perkusyjne, np. trójkąt, bębenek i klawesy.

Przygotowanie:

Wybór trzech uczniów grających na instrumentach perkusyjnych. Będą oni kolejno wystukiwać na swoim instrumencie puls ćwierćnotowy w różnych taktach: 2/4, 3/4 i 4/4. Mogą też wykonywać ustalone wcześniej jednotaktowe rytmy z zastosowaniem poznanych wartości i grup rytmicznych utrzymane w tym samym metrum.

Wykonanie:

Pozostali uczniowie chodzą po całej sali w umiarkowanym tempie przy akompaniamencie nauczyciela i śpiewają gamę solmizacją lub literami. Podczas przerwy w muzyce natychmiast ustawiają się w kole i śpiewają gamę w rytmie podanym przez ucznia grającego na instrumencie perkusyjnym, jednocześnie ten rytm wyklaskując. Należy zwrócić uwagę na zaznaczanie początku taktu poprzez głośniejsze klaśnięcie na „raz”. Na przykład:

albo

Zabawy sprawdzające

■ Zabawa *Winda*

Pomoce dydaktyczne:

Fortepian lub melodyczny instrument sztabkowy.

Przygotowanie:

W zabawie bierze udział ośmioro dzieci. Siadają one na podłodze jedno obok drugiego. Każde z nich jest kolejnym stopniem gamy, czyli kolejnym piętrem, na które wjeżdża winda.

Wykonanie:

Nauczyciel (lub wybrane dziecko) gra kolejne stopnie gamy w górę lub w dół, powtarzając kilkakrotnie niektóre z nich (co oznacza, że winda się zacięła). Gdy winda ruszy, dziecko-piętro, słysząc swój dźwięk, unosi obie ręce do przodu i trzyma je tak długo, jak długo jest on powtarzany.

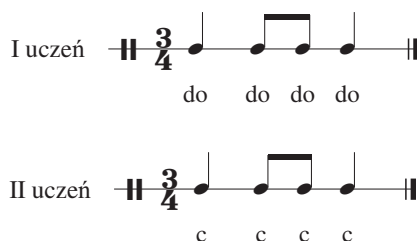
■ Zabawa *Rozmowa*

Pomoce dydaktyczne:

Piłka.

Wykonanie:

Uczniowie siedzą w kole. Jeden z nich wypowiada w dowolnym rytmie nazwę solmizacyjną dowolnego dźwięku, uderzając przy tym piłką o podłogę. Następnie turla piłkę do wybranego ucznia, a ten podaje w tym samym rytmie nazwę literową wywołanego dźwięku. Jeżeli odpowiedź będzie prawidłowa, teraz to on wybiera dźwięk i przekazuje piłkę następnemu dziecku, jeśli zaś błędna, piłka wraca do pytającego. Na przykład:

Tetrachordy

A. Ruch

■ Zabawa *Kolorowe pociągi*

Pomoce dydaktyczne:

Szarfy w dwóch kolorach, np. czerwone i zielone.

Przygotowanie:

Podział uczniów na dwie grupy: szarfy czerwone – tetrachord dolny, szarfy zielone – tetrachord górny. Każde dziecko jest samodzielnym pociągiem.

Wykonanie:

Kolorowe pociągi – czerwone i zielone, poruszają się w rytm muzyki. Gdy zabrzmiał jeden z tetrachordów, wszystkie pociągi zatrzymują się, a wywołana grupa dzieci (dolny lub górny tetrachord) „wjeżdża” na peron czterema krokami do przodu, jeśli tetrachord był w kierunku wznoszącym, lub się z niego wycofuje czterema

krokami do tyłu, jeśli tetrachord miał kierunek opadający. Nauczyciel może zagrać kilkakrotnie ten sam tetrachord; uczniowie powinni wówczas odpowiednio zareagować, czyli powtórzyć swoje działania. Później następuje zamiana ról – tetrachordów.

B. Śpiew

■ Zabawa *Pieski i kotki*

Pomoce dydaktyczne:

Dwa instrumenty sztabkowe, np. dwie pary dzwonek altowych lub sopranowych.

Przygotowanie:

Podział uczniów na dwie grupy: pieski i kotki, oraz wybór spośród nich mamy piesków oraz mamy kotków. Mamy będą grały na dzwonekach; należy ustawić je tak, by były niewidoczne dla pozostałych dzieci.

Wykonanie:

Gdy mama piesków woła swoje dzieci – grając dolny tetrachord w górę lub w dół – małe pieski odpowiadają jej śpiewem na sylabie „hau”, powtarzając melodię, którą usłyszały. Tak samo reagują kotki na sylabie „miau” na głos swojej mamy, czyli na górny tetrachord. Mamy piesków i kotków mogą rytmizować swoje tetrachordy. Później powinna nastąpić zamiana ról, tak by każde dziecko mogło stać się mamą swojego stada.

Zabawy sprawdzające

■ Zabawa *Szyfr*

Pomoce dydaktyczne:

Po jednym małym kartoniku oraz po dwie kredki w różnych kolorach dla każdego dziecka.

Wykonanie:

Dzieci poruszają się po całej sali zgodnie z muzyką. Gdy muzyka milknie, nauczyciel gra raz lub dwa razy dolny lub górny tetrachord, a uczeń samodzielnie „szyfruje” usłyszaną melodię – rysuje pionową kreskę w kolorze czerwonym, jeśli był to tetrachord dolny, lub w kolorze niebieskim, jeśli był to tetrachord górny.

Wariant I:

Kreski można zastąpić strzałkami; kierunek grotu strzałki będzie pokazywał wówczas, czy dany tetrachord zagrany był w górę, czy w dół.

Wariant II:

Nauczyciel może zrytmizować melodię tetrachordu; uczniowie zapisują wówczas jego rytm kredką w odpowiednim kolorze.

Tonika

A. Ruch

■ Zabawa *Rzeźby*

Przygotowanie:

Zaśpiewanie gamy wznoszącej i opadającej z kilkakrotnym powtórzeniem toniki górnej i dolnej.

Wykonanie:

Zabawa rozpoczyna się od przybrania przez każdego ucznia pozy przypominającej kulę z gliny. Nauczyciel lub wybrany uczeń wciela się w rolę rzeźbiarza i w spokojnym tempie improwizuje melodię na stopniach gamy. W tym czasie „głina” leży nieruchomo na podłodze. Kiedy pojawi się dźwięk toniczny, wszystkie kule natychmiast zamieniają się w jakąś rzeźbę, która od razu zastyga w bezruchu. Jeśli jest to tonika górna – rzeźba powinna być wysoka, jeśli dolna – rzeźba powinna znajdować się blisko podłogi. Za każdym razem, gdy zabrzmie tonika, rzeźby zmieniają swój wygląd.

B. Śpiew

■ Zabawa *Słowiki i uparte osiołki*

Pomoce dydaktyczne:

Gama zapisana na tablicy (np. całymi nutami) lub ułożona z woreczków na pięciolinii ze skakanek; batuta dla dyrygenta.

Przygotowanie:

Podział uczniów na dwie grupy: słowiki – wszystkie dźwięki gamy oprócz toniki, oraz osiołki – dźwięk toniczny. Jedno dziecko jest dyrygentem.

Wykonanie:

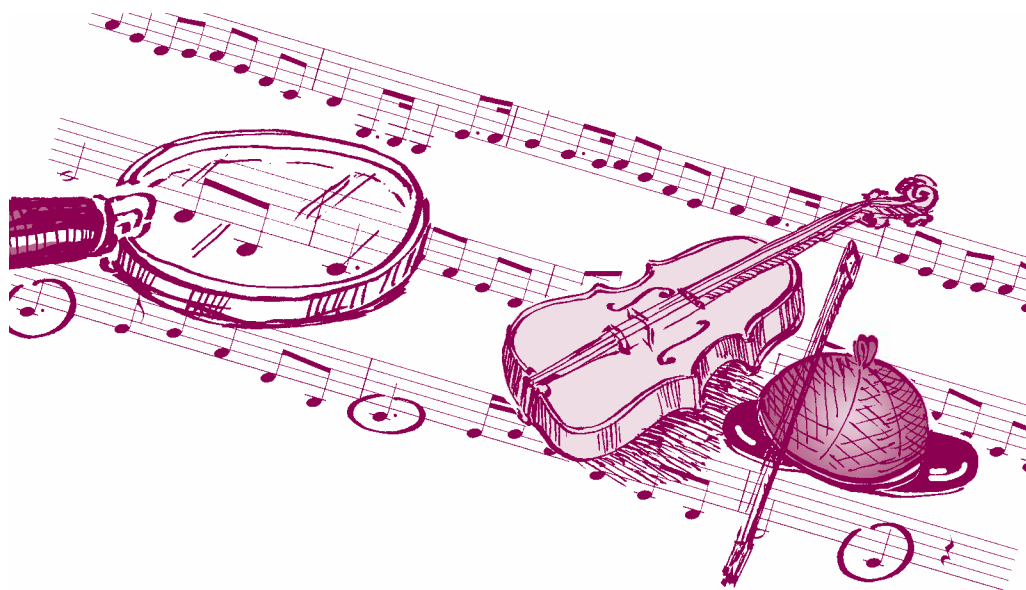
Dyrygent wskazuje dowolne dźwięki gamy, a uczniowie śpiewają je według ustalonego podziału. Początkowo melodia powinna składać się z kolejnych stopni gamy i zawierać liczne powtórzenia poszczególnych dźwięków. Melodię można stopniowo komplikować, dostosowując jej stopień trudności do stopnia zaawansowania uczniów.

Zabawy sprawdzające■ **Zabawa *Detektyw*****Pomoce dydaktyczne:**

Kartka z zapisaną melodią na pięciolinii w określonej tonacji dla każdego ucznia-detektywa.

Wykonanie:

Pierwszym etapem zabawy jest „wyśledzenie okiem” przez detektywa dźwięków tonicznych, które ukryły się w melodii, i obrysowanie ich kółkiem. Drugi etap to wysłuchanie zapisanej melodii i „wyśledzenie uchem”, czy wszystkie dźwięki toniczne zostały prawidłowo zaznaczone przez detektywa (i ewentualna korekta swoich błędów).

Półton i cały ton

A. Ruch

■ Zabawa *Klaskany*

Przygotowanie:

Przypomnienie brzmienia całego tonu i półtonu i zaśpiewanie tych odległości.

Wykonanie:

Na przerwę w muzyce dzieci ustawiają się parami naprzeciw siebie. Po usłyszeniu całego tonu i półtonu (lub odwrotnie) uczniowie śpiewają i klaszczą: najpierw w obie ręce kolegi – cały ton, potem w jedną rękę – półton (lub odwrotnie, jeśli najpierw zabrzmi półton, a potem cały ton).

■ Zabawa *Latarnia morska*

Pomoce dydaktyczne:

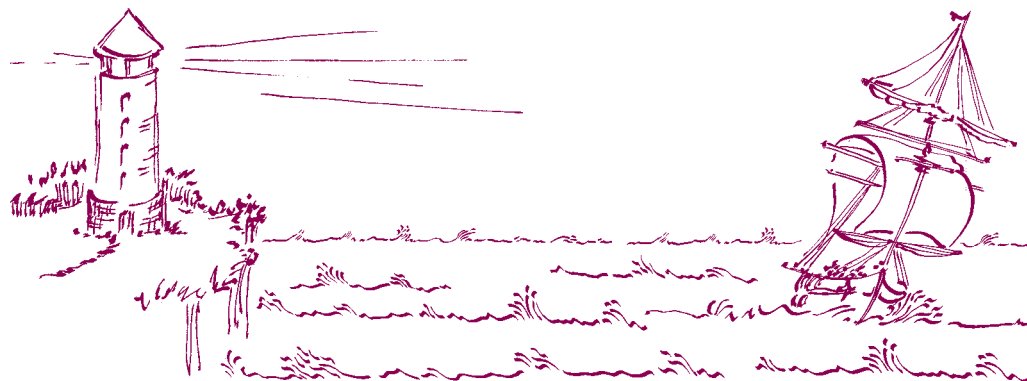
Mała plastikowa obręcz gimnastyczna, plastikowy krążek gimnastyczny (średnica ok. 30 cm).

Przygotowanie:

Uczniowie dobrani w pary: jeden trzyma małą obręcz – półton – mały sygnał świetlny, drugi trzyma krążek – cały ton – duży sygnał świetlny.

Wykonanie:

Uczniowie swobodnie poruszają się po sali w rytm akompaniamentu nauczyciela. Na przerwę w muzyce zatrzymują się i słuchają sygnałów wysyłanych przez

płynące statki. Nauczyciel gra półton i cały ton (lub odwrotnie) od tego samego dźwięku melodycznie. Dzieci jak echo powtarzają na sylabach „sta-tek” sygnały, które usłyszały, i na hasło nauczyciela: „Hop!” dają znaki statkowi, aby ten mógł trafić do portu. Jeśli najpierw zabrzmiał półton, to dziecko z obręczą podnosi ją do góry, a uczeń z krążkiem wykonuje przysiad. Jeżeli interwały te zabrzmiały w odwrotnej kolejności, uczniowie powinni zareagować odwrotnie. Jeżeli po czterech sygnałach nikt się nie pomyli, to znaczy, że statek dopłynął do portu. Później dzieci zamieniają się krążkami i obręczami i próbują doprowadzić do portu następny statek.

B. Śpiew

■ Zabawa *Blżej – dalej*

Pomoce dydaktyczne:

Dwa kółka: jedno zamalowane w całości – cały ton, a drugie tylko do połowy – półton; mogą być one namalowane na tablicy albo na kartce i przyklejone magnesami do tablicy.

Wykonanie:

Jeden wybrany uczeń – dyrygent – wskazuje na kółka, a pozostali uczniowie śpiewają półton i cały ton w takiej kolejności, jaką sugeruje dyrygent. Nauczyciel podaje wysokość dźwięku, od którego dzieci intonują wskazane interwały. W rolę dyrygenta wcielają się kolejno wszyscy uczniowie.

Wariant:

Zasady jak wyżej, z tym że odległości śpiewa tylko jeden uczeń. Jeśli zrobi to poprawnie, idzie do tablicy i wskazuje wybranemu koledze kolejność intonowania interwałów.

■ Zabawa *Klepany*

Pomoce dydaktyczne:

Dzwonki lub inny instrument sztabkowy.

Przygotowanie:

Zaspiewanie gamy C-dur z określeniem całych tonów i półtonów: *do-re-do, ca-ły ton* itd. (por. przykład nutowy poniżej). Uczniowie siedzą na podłodze w siadzie skrzyżnym.

Wykonanie:

Wybrane dziecko gra gamę na dzwoneczkach według przykładu nutowego. Pozostali uczniowie śpiewają: *do-re-do, ca-ły ton*, klepiąc dłońmi o kolana zgodnie z rytmem gamy. Na hasło nauczyciela: „Stop!” uczniowie przestają śpiewać, ale nie przestają wystukiwać rytmu. Na kolejne hasło nauczyciela: „Już!” dzieci znowu zaczynają śpiewać. Ważne jest, by dzieci wiedziały, że wtedy, kiedy nie śpiewają, powinny tę czynność wykonywać w myśli.

Do re do, ca - ły ton, re mi re, ca - ły ton,

5 mi fa mi, pół to - nu, fa sol fa, ca - ły ton, sol la sol, ca - ły ton,

11 la si la, ca - ły ton, si do si, pół to - nu, do do do, do do do.

Zabawy sprawdzające**■ Zabawa Ręce****Pomoce dydaktyczne:**

Kolorowe rękawiczki.

Przygotowanie:

Dzieci, leżąc z zamkniętymi oczami na podłodze, słuchają całych tonów i półtonów granych od tego samego dźwięku; na rękach mogą mieć kolorowe rękawiczki.

Wykonanie:

Uczniowie mają za zadanie zapamiętać, która odległość była pierwsza: jeżeli półton, to podnoszą w górę jedną rękę, jeżeli cały ton – obie ręce. Podnoszenie rąk powinno odbywać się na hasło nauczyciela, np. „Hop!”.

■ Zabawa *Dzień – noc*

Pomoce dydaktyczne:

Dwa zestawy po dwa kółka wycięte z kartonu – granatowo-żółte symbolizujące noc (półton) oraz żółte symbolizujące dzień (cały ton).

Przygotowanie:

Dzieci siedzą w dwóch rzędach.

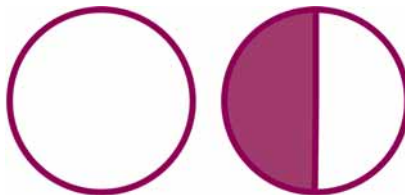
Wykonanie:

Kiedy nauczyciel zagra od jednego dźwięku cały ton i półton lub odwrotnie, pierwszy uczeń w każdym rzędzie układa kartoniki w odpowiedniej kolejności. Wygrywa ten rząd, w którym będzie więcej prawidłowych odpowiedzi. Na przykład:

Nauczyciel gra:

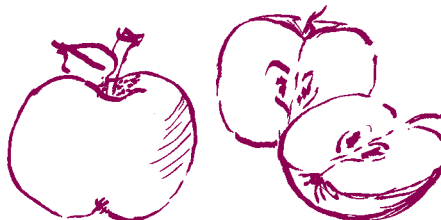

Uczniowie układają:

Wariant:

Zasady te same, lecz uczniowie mają za zadanie rozpoznać tylko jedną odległość – cały ton lub półton.

Znaki chromatyczne

A. Ruch

■ Zabawa *Szewc*

Pomoce dydaktyczne:

Po jednym plastikowym krążku dla każdego dziecka.

Przygotowanie:

Objaśnienie działania krzyżyka i bemola, czyli jak „brzmi” but, któremu szewc podwyższył lub obniżył obcas; nauczyciel prezentuje to na dowolnej sylabie (grając i śpiewając jednocześnie), a uczniowie powtarzają po nim.

Wykonanie:

Uczniowie swobodnie poruszają się po sali zgodnie ze słuchaną muzyką. Gdy nauczyciel przerwie akompaniament i zagra pojedynczy dźwięk oraz jego podwyższenie lub obniżenie, np.: g-gis lub g-ges, dzieci powtarzają to głosem i wykonują odpowiedni ruch: stają na krążku, podwyższając obcas, jeśli dźwięk został podwyższony, lub stają obok krążka, obniżając obcas, jeśli dźwięk został obniżony.

B. Śpiew

■ Zabawa *Kierunki*

Pomoce dydaktyczne:

Pięciolinia ze skakanek, a na niej dźwięki od c do h ułożone z klocków lub woreczków.

Wykonanie:

Dyrygent wskazuje kolejne dźwięki, a uczniowie śpiewają je literami. Po dwukrotnym zaśpiewaniu danego dźwięku dyrygent wskazuje kierunek – nad lub

pod dźwiękiem, i wtedy uczniowie podwyższają go lub obniżają, odpowiednio go nazywając. Na przykład: c-c, c-cis lub c-c, c-cis.

Zabawy sprawdzające

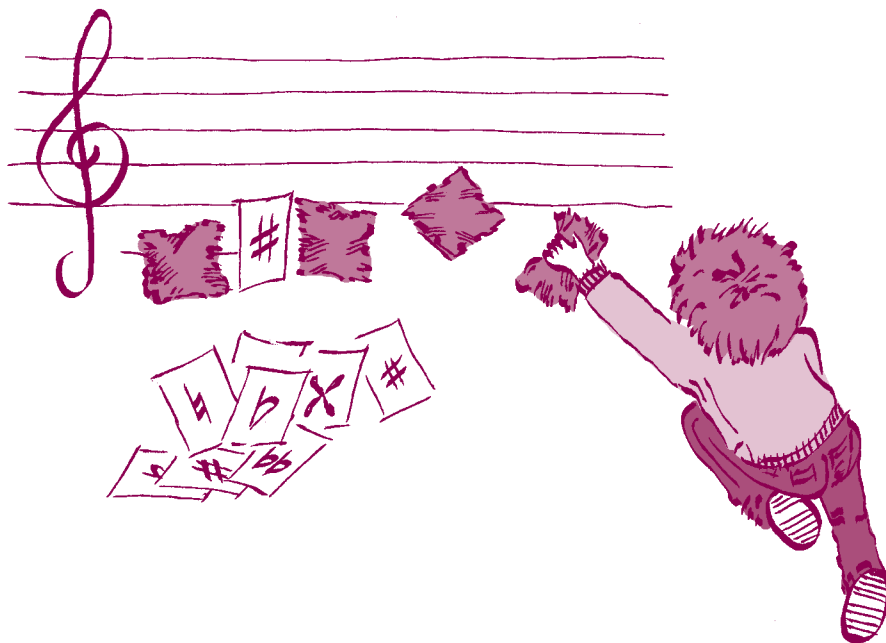
■ Zabawa Układanki

Pomoce dydaktyczne:

Klucz wiolinowy, pięć skakanek, cztery woreczki, kartoniki ze znakami chromatycznymi, kilkanaście kartoników z nazwami literowymi czterech dźwięków (z użyciem poznanych znaków chromatycznych), dzwonki chromatyczne.

Wykonanie:

Uczniowie losują kolejno po jednym kartoniku z zapisem literowym czterech dźwięków i układają wylosowane dźwięki na pięciolinii ze skakanek przy pomocy woreczków i kartoników znaków chromatycznych. Na przykład: uczeń wylosował kartonik z dźwiękami: c, dis, e, dis. Układa je na pięciolinii ze skakanek, pamiętając o zasadach obowiązywania znaków chromatycznych w obrębie taktu:

Później może zrealizować zapis, grając na dzwonkach chromatycznych.

Gama a-moll naturalna i harmoniczna

A. Ruch

■ Zabawa z piłkami

Pomoce dydaktyczne:

Piłki dla wszystkich uczniów, rozłożone na podłodze po całej sali.

Wykonanie:

Uczniowie swobodnie poruszają się po sali zgodnie ze słuchaną muzyką. Na przerwę w muzyce każdy uczeń podnosi piłkę, przy której właśnie się znalazł, i słucha gamy granej przez nauczyciela: jeżeli jest to gama naturalna – śpiewa ją literami lub solmizacją i uderza piłką o podłogę w takim samym rytmie, jaki usłyszał; jeśli harmoniczna – postępuje tak samo, z tą tylko różnicą, że na siódmym stopień podnosi piłkę do góry, a na ósmy znów uderza piłką o podłogę. Na przykład:

Nauczyciel gra:

Uczniowie śpiewają i uderzają:

Wariant zabawy:

Na przerwę w muzyce nauczyciel wypowiada imię ucznia i gra gamę, powtarzając dwukrotnie każdy stopień w rytmie – dwie ćwierćnuty, pauza półnotowa. Uczniowie tworzą koło, jeden wybrany uczeń podnosi piłkę i przerzuca ją z ręki do ręki, a na pauzie rzuca ją do następnego dziecka, które realizuje kolejny stopień, itd. Podczas zabawy wszyscy śpiewają gamę. W odmianie harmonicznej podczas śpiewania siódmego stopnia gamy uczeń powinien wykonać dwa skoki obunóż (trzymając piłkę w rękach).

B. Śpiew

■ Zabawa *Koło*

Przygotowanie:

Zaśpiewanie gamy a-moll naturalnej i harmonicznej w górę i w dół.

Wykonanie:

Uczniowie swobodnie poruszają się po sali zgodnie ze słuchaną muzyką utrzymaną w spokojnym tempie. Na przerwę w muzyce szybko tworzą koło, chwytając się za ręce, zaś nauczyciel wypowiada odmianę gamy (naturalna lub harmoniczna) i gra tonikę dolną lub górną w określonym pulsie. Uczniowie śpiewają daną gamę literami lub solmizacją w górę (jeśli podana została tonika dolna) lub w dół (jeśli podana została tonika górna). Jeśli będzie to odmiana harmoniczna, śpiewając siódmy stopień, uczniowie powinni szybko puścić ręce i wykonać zwrot w tył, a na ósmy odwrócić się z powrotem.

C. Gra na instrumentach

■ Zabawa *Sygnały*

Pomoce dydaktyczne:

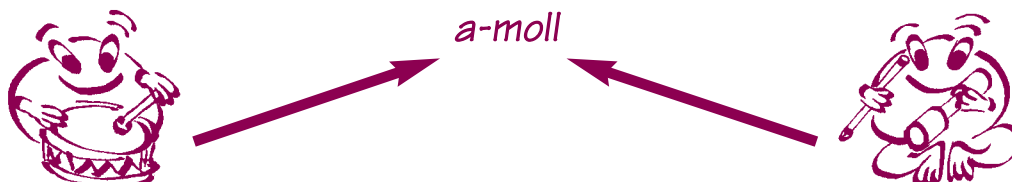
Instrumenty perkusyjne: bębenek i blok chiński; kilka jednotaktowych rytmów zapisanych na kartonikach lub na tablicy.

Przygotowanie:

Wybór dwóch uczniów grających na instrumentach.

Wykonanie:

Uczniowie swobodnie poruszają się po sali zgodnie ze słuchaną muzyką. Na przerwę w muzyce słuchają sygnałów. Jeżeli usłyszą rytm grany na bębnie, odwracają się w jego kierunku i odtwarzają go, klaszcząc w ręce, a następnie w tym samym rytmie śpiewają gamę a-moll naturalną w górę i w dół. Jeśli zabrzmiał blok chiński, postępują tak samo, z tym że po wyklaskaniu rytmu śpiewają gamę a-moll harmoniczną.

Zabawy sprawdzające

■ Zabawa *Pary*

Pomoce dydaktyczne:

Szarfy w kolorze żółtym i zielonym; fortepian lub instrument sztabkowy.

Przygotowanie:

Uczniowie dobrani parami, jeden obok drugiego: uczeń z żółtą szarfą realizuje tetrachord dolny, uczeń z zieloną szarfą – tetrachord górny.

Wykonanie:

Nauczyciel lub uczeń gra na fortepianie lub instrumencie sztabkowym zrytmizowaną gamę molową w górę lub w dół z wyraźną przerwą między tetrachordami. Zadaniem dzieci jest wykonanie czterech ruchów zgodnie z tym, co usłyszały. Jeśli będzie to gama naturalna, uczniowie realizujący dolny tetrachord wykonują cztery kłaśnięcia, zaś uczniowie realizujący górny tetrachord – cztery skoki w miejscu obunóż. Jeżeli będzie to odmiana harmoniczna, uczniowie wykonujący dolny tetrachord klaszczą w dłonie (tak jak w odmianie naturalnej), a uczniowie realizujący górny tetrachord wykonują cztery podskoki wokół własnej osi (jeden obrót). Jeśli uczniowie wykonają ćwiczenie poprawnie, można stopniowo zwiększać jego tempo.

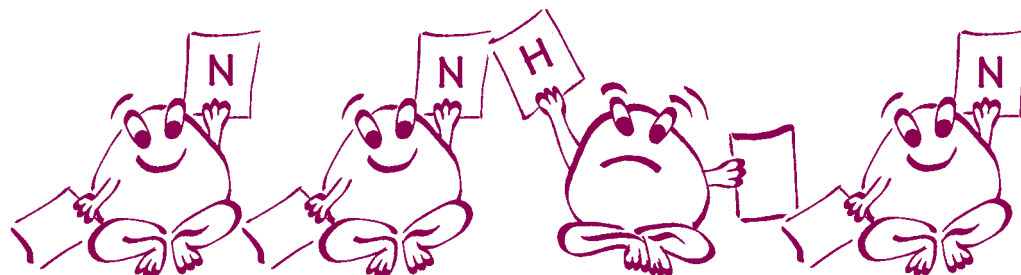
■ Zabawa *N i H*

Pomoce dydaktyczne:

Dwa rodzaje kartoników: z literami N i H, dla każdego ucznia.

Wykonanie:

Uczniowie słuchają melodii granej przez nauczyciela opartej na jednej z dwóch odmian gamy molowej. Na hasło nauczyciela wszyscy równocześnie podnoszą do góry kartonik z odpowiednią literą.

Interwały

A. Ruch

■ Zabawa *Skakany*

Przygotowanie:

Przypomnienie nazw interwałów i ich cyfrowych symboli.

Wykonanie:

Uczniowie poruszają się w rytm akompaniamentu. Na przerwę w muzyce nauczyciel wypowiada nazwę dowolnego interwału, a uczniowie realizują go skokami obunóż, przy czym liczba skoków powinna być równa symbolowi interwału, np. tercja – trzy skoki.

■ Zabawa *Bocian i żabki*

Pomoce dydaktyczne:

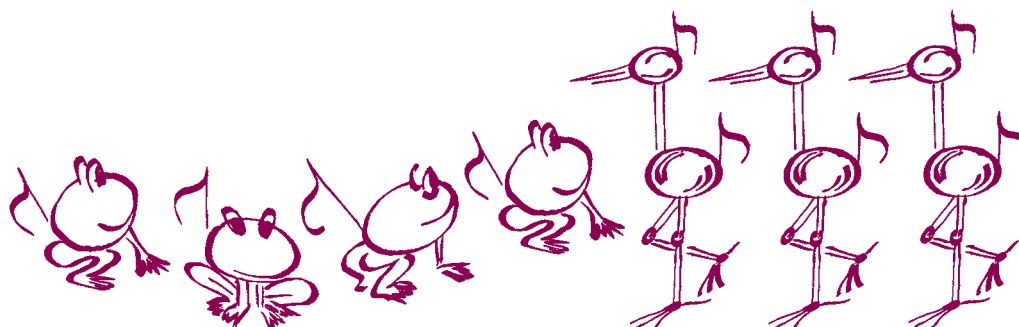
Szarfy w dwóch kolorach.

Przygotowanie:

Podział uczniów na dwie grupy: bociany – sekundy, żabki – tercje.

Wykonanie:

Nauczyciel gra akompaniament do marszu. Na przerwę w muzyce wszyscy się zatrzymują i reagują na interwały melodyczne zagrane przez nauczyciela. Jeśli są to sekundy, bociany wykonują dwa kroki, podnosząc nogi wysoko w górę, a żabki stoją nieruchomo. Jeśli natomiast nauczyciel gra tercje, wtedy żabki wykonują trzy skoki, a bociany się nie ruszają. Nauczyciel może zagrać dany interwał kilkakrotnie lub zagrać go w jakimś rytmie.

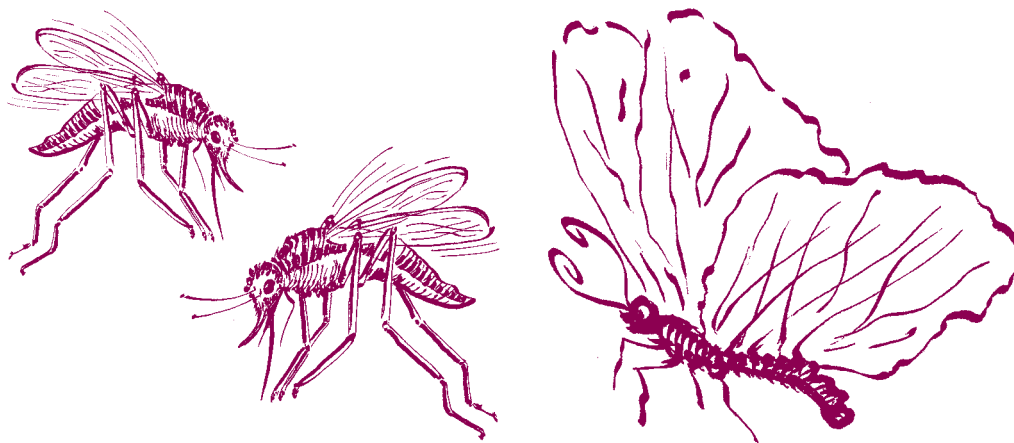
■ Zabawa *Komary i motylki*

Przygotowanie:

Prezentacja na fortepianie brzmienia harmonicznego sekund – komarów – i tercji – motylków.

Wykonanie:

Nauczyciel gra w bardzo spokojnym tempie ciąg prezentowanych wcześniej interwałów, np.: kilka sekund, kilka tercji, znowu sekundy, tercje itd. Gdy dzieci słyszą sekundy, klaszczą w różnych miejscach przestrzeni, łapiąc w ten sposób komary, a gdy tercje – klaszczą szerokim, „motylim” ruchem w ręce najbliższego go dziecka, za każdym razem innego.

■ Zabawa *Roboty*

Przygotowanie:

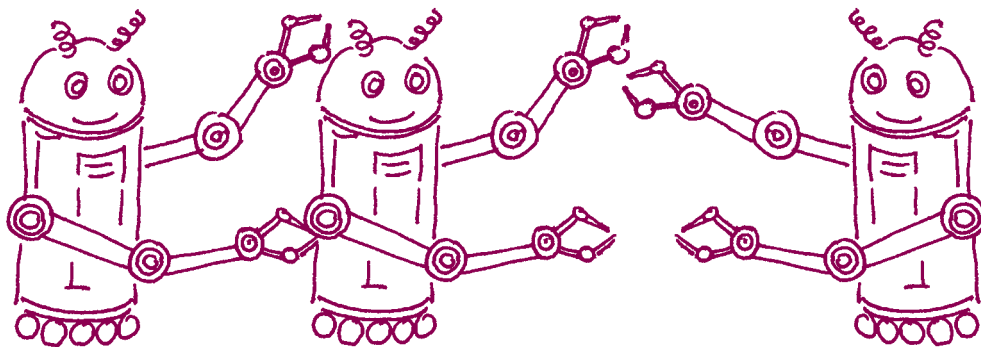
Przypomnienie brzmienia sekundy i tercji granych melodycznie w górę i w dół.

Wykonanie:

Dzieci-roboty poruszają się tak, jak poprowadzi je muzyka. Jeżeli usłyszą:

- sekundę zagrąną w górę – idą dwa kroki do przodu,
- sekundę zagrąną w dół – idą dwa kroki w tył,
- tercję zagrąną w górę – idą trzy kroki do przodu,
- tercję zagrąną w dół – idą trzy kroki w tył.

Po zagraniu przez nauczyciela interwału uczniowie mogą go powtórzyć głosem na umówionej wcześniej sylabie.

■ Zabawa *Układanki*

Pomoce dydaktyczne:

Pięciolinia ułożona ze skakanek na podłodze, dwa woreczki, zabawki ilustrujące znaki chromatyczne, kartoniki z symbolami poznanych interwałów.

Przygotowanie:

Dzieci siadają na podłodze w dwóch równoległych rzędach.

Wykonanie:

Dziecko z jednego rzędu układa na pięciolinii za pomocą dwóch maskotek określony interwał, a dziecko z drugiego rzędu podnosi kartonik z odpowiednim symbolem interwału. Po wykonaniu zadania rzędy zamieniają się rolami.

■ Zabawa *Wyścig*

Pomoce dydaktyczne:

Tekst nutowy dla każdego ucznia, kredki.

Wykonanie:

Uczniowie poruszają się zgodnie ze słuchaną muzyką. Gdy muzyka milknie, szybko kładą się na podłodze tam, gdzie leżą ich kartki z zapisaną melodią, i odznaczają w niej podany przez nauczyciela interwał, np. tercję, i zakreślają go kredką. Zadanie powinno być wykonywane tylko podczas przerw w akompaniamencie. Wygrywa ten, kto pierwszy zaznaczy wszystkie poszukiwane interwały.

Po wykonaniu zadania przez wszystkich uczniów powinno nastąpić wspólne sprawdzenie zaznaczonych interwałów, np. przy pomocy maty podłogowej z nadrukowaną klawiaturą. Wówczas można wyłonić prawdziwego zwycięzcę wyścigu.

B. Śpiew

■ Zabawa *Pary*

Pomoce dydaktyczne:

Szarfki w dwóch kolorach.

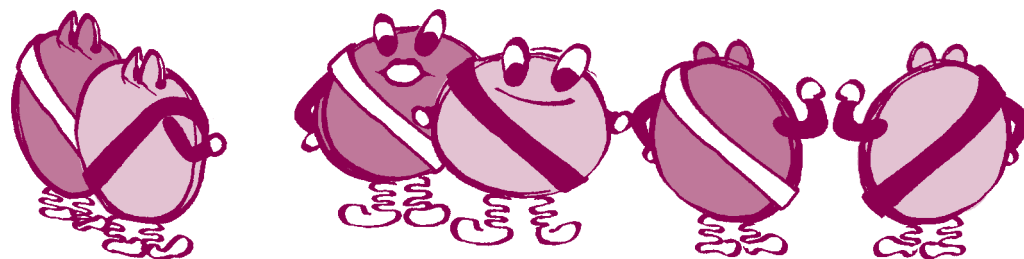
Przygotowanie:

Uczniowie dobrani parami z szarfami w dwóch kolorach, np. żółtym i niebieskim; przypomnienie brzmienia interwałów w układzie harmonicznym.

Wykonanie:

Uczniowie swobodnie poruszają się po sali zgodnie ze słuchaną muzyką. Gdy nauczyciel przerywa akompaniament i gra harmonicznie wybrany interwał, uczeń z niebieską szarfą śpiewa górny dźwięk usłyszanego interwału, a uczeń z żółtą szarfą dośpiewuje jego dolny dźwięk lub odwrotnie. Później następuje zamiana ról.

W powyższy sposób można realizować interwały: prymy, tercji, kwarty, kwinty i oktawy. Interwał sekundy można próbować wykonać jedynie z pomocą nauczyciela.

Uwaga:

Wszystkie interwały powinny być wprowadzane na bazie piosenek. Poniższa zabawa to dodatkowe ćwiczenie mające na celu ułatwienie śpiewania danego interwału poprzez wypełnienie go kolejnymi stopniami gamy durowej.

■ Zabawa *Wypełnianki*

Pomoce dydaktyczne:

Kartoniki z symbolami interwałów dla każdego ucznia.

Przygotowanie:

Zaśpiewanie przez uczniów gamy durowej: C-dur, G-dur lub F-dur.

Wykonanie:

Nauczyciel gra w obrębie danej gamy dowolny interwał melodyczny. Zadaniem uczniów jest powtórzenie na umówionej sylabie tego, co usłyszeli, a następnie wypełnienie tej odległości głosem. Potem każdy powinien podnieść kartonik z symbolem realizowanego interwału. Na przykład:

Nauczyciel gra:

uczeń śpiewa:

i podnosi kartonik z cyfrą 3.

Nauczyciel gra:

uczeń śpiewa:

i podnosi kartonik z cyfrą 4.

C. Gra na instrumentach

■ Zabawa *Granie – losowanie*

Pomoce dydaktyczne:

Kartoniki z symbolami interwałów, dzwonki.

Wykonanie:

Wybrany uczeń losuje kartonik i od dźwięku wskazanego przez nauczyciela gra na dzwoneczkach zapisany interwał. Po wykonaniu zadania kartonik wraca do losowania.

Zabawy sprawdzające

■ Zabawa *Dzwonkowe echo*

Pomoce dydaktyczne:

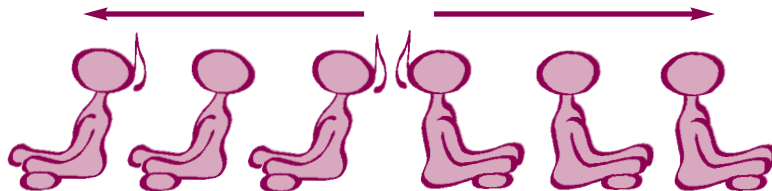
Kartoniki z symbolami graficznymi interwałów, dzwonki.

Przygotowanie:

Uczniowie siedzą w dwóch rzędach odwróceniu do siebie tyłem.

Wykonanie:

Uczeń z jednego rzędu losuje kartonik i od dźwięku wskazanego przez nauczyciela gra na dzwoneczkach zapisany interwał melodycznie i harmonicznym. Uczeń z drugiego rzędu wiedząc, od jakiego dźwięku zagrał jego poprzednik, powtarza to, co usłyszał, na zasadzie echa. Po wykonaniu zadania rzędy zamieniają się rolami.

■ Zabawa *Pozy*

Przygotowanie:

Brzmienie każdego interwału ma swoje odzwierciedlenie w określonej pozie, np.:

— pryma – postawa na baczność,

— sekunda mała – klęknięcie na jedno kolano,

— sekunda wielka – klęknienie na obydwu kolana,

— tercja mała – klęknienie na obydwu kolana z rękami w bok, dłonie opuszczone w dół,

— tercja wielka – klęknienie na obydwu kolana z rękami w bok, dłonie są przedłużeniem ramion,

— kwarta – wyprost z rękami skrzyżowanymi (jak drugi ruch taktowania),

— kwinta – wyprost z rękami wyprostowanymi do przodu,

— oktawa – wyprost z rękami wyciągniętymi do góry.

Wykonanie:

Uczniowie swobodnie poruszają się po sali zgodnie ze słuchaną muzyką. Gdy nauczyciel przerwie akompaniament i zagra wybrany interwał melodycznie i/lub harmonicznie, uczniowie na hasło „Już!” ilustrują go odpowiednim ruchem.

Trójdźwięk

A. Ruch

■ Zabawa *Zaczarowane trójki*

Przygotowanie:

Przypomnienie brzmienia trójdźwięku w układzie melodycznym.

Wykonanie:

Uczniowie swobodnie poruszają się po sali zgodnie ze słuchaną muzyką. Kiedy nauczyciel zagra trójdźwięk, uczniowie szybko tworzą trójki i zastygają w bezruchu. Gdy powraca skoczny akompaniament, trójki zostają „odczarowane” i zabawa toczy się dalej.

Wariant:

Zasady jak wyżej, z tym że gdy nauczyciel zagra trójdźwięk w górę – dzieci dodatkowo podnoszą ręce w górę, a gdy w dół – przykucają. Nauczyciel może także

zagrać trzy dźwięki, które nie stanowią trójdźwięku, i wtedy uczniowie powinni szybko usiąść na podłodze.

B. Śpiew

■ Zabawa w chowanego

Pomoce dydaktyczne:

Dowolny przedmiot, np. piórnik.

Przygotowanie:

Zapis na pięciolinii składników trójdźwięku.

Wykonanie:

Uczniowie śpiewają trójdźwięk w górę i w dół. Jedno wybrane dziecko stoi przy tablicy i od czasu do czasu piórnikiem zakrywa jeden ze składników trójdźwięku. Zadaniem dzieci jest przemilczenie tego dźwięku (należy zaśpiewać go „w myśli”).

Zabawy sprawdzające

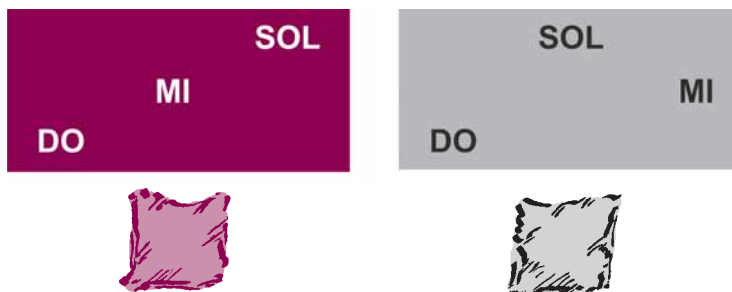
■ Zabawa Wybieranka

Pomoce dydaktyczne:

Kolorowe kartoniki ze składnikami trójdźwięku zapisanymi w różnej kolejności i na różnych wysokościach (zgodnie z zapisem na pięciolinii) umieszczone na tablicy za pomocą magnesów; woreczki w dwóch kolorach (po dwa dla każdego ucznia).

Przygotowanie:

Uczniowie podzieleni na dwa rzędy siedzą naprzeciw tablicy. Każdy ma dwa woreczki w dwóch różnych kolorach (w prawej i lewej ręce).

Wykonanie:

Nauczyciel gra jeden z dwóch wariantów trójdźwięku, a dziecko siedzące jako pierwsze w swoim rzędzie dokonuje wyboru, który wariant został zagrany, poprzez podniesienie ręki z woreczkiem w kolorze kartonika. Każda prawidłowa odpowiedź to jeden punkt.

Trójdźwięk durowy i molowy

A. Ruch

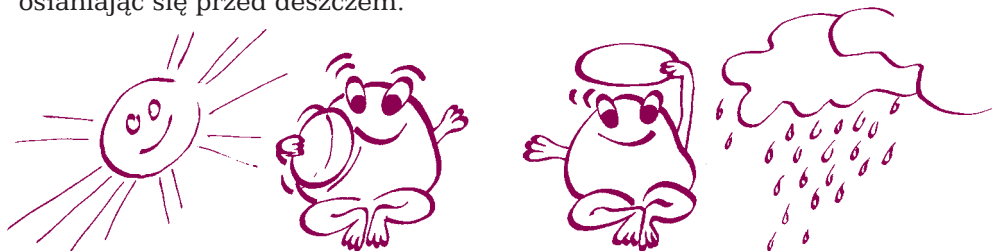
■ Zabawa *Słońce i deszcz*

Pomoce dydaktyczne:

Krażki – po jednym dla każdego ucznia.

Wykonanie:

Uczniowie swobodnie poruszają się po sali zgodnie ze słuchaną muzyką. Na przerwę w muzyce nauczyciel gra trójdźwięk harmonicznie. Jeśli jest to trójdźwięk durowy – wszyscy wachlują się krążkiem jak wachlarzem, bo świeci słońce i jest gorąco; jeśli molowy – podnoszą krążek i trzymają go nad głową jak parasol, osłaniając się przed deszczem.

B. Śpiew

■ Zabawa *Wesoło – smutno*

Pomoce dydaktyczne:

Dowolne teksty: przysłowia, wierszyki, wyliczanki.

Wykonanie:

Nauczyciel śpiewa dowolny tekst na dźwiękach trójdźwięku durowego lub molowego. Zadaniem uczniów jest powtórzenie tego, co usłyszeli, i odgadnięcie trybu

trójdźwięku poprzez zaśpiewanie: do-**mi**-sol (jeśli trójdźwięk był durowy) lub do-**mu**-sol (jeśli trójdźwięk był molowy).

Zabawy sprawdzające

■ Zabawa *Wesoły czy smutny?*

Pomoce dydaktyczne:

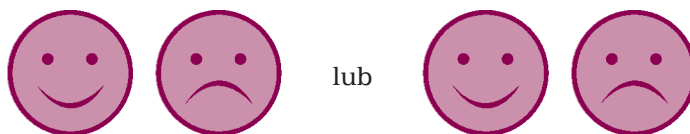
Dwa zestawy kartoników z dwiema buźkami: wesołą i smutną.

Przygotowanie:

Uczniowie siedzą na podłodze w dwóch rzędach tyłem do siebie.

Wykonanie:

Nauczyciel gra trójdźwięki durowe i molowe w różnych rejestrach fortepianu, a uczniowie układają kartoniki zgodnie z tym, co słyszą. Wygrywa ten rząd, który miał więcej prawidłowych odpowiedzi. Można także ocenić każdego ucznia indywidualnie.

Triada harmoniczna

A. Ruch

■ Zabawa *Trzy kąty*

Pomoce dydaktyczne:

Trzy skakanki.

Przygotowanie:

W trzech miejscach sali nauczyciel układa ze skakanek symbole trójdźwięków triady – T, S i D.

Wykonanie:

Uczniowie swobodnie poruszają się po sali zgodnie ze słuchaną muzyką. Po chwili nauczyciel przerywa akompaniament i gra w spokojnym tempie i w dowolnej

kolejności wszystkie trzy trójdźwięki triady. Zadaniem uczniów jest zapamiętanie pierwszego trójdźwięku i zajęcie miejsca w odpowiednim miejscu sali.

B. Śpiew

■ Zabawa *Trójkąty*

Pomoce dydaktyczne:

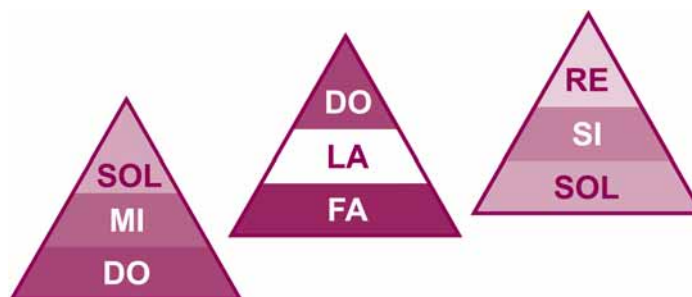
Trzy kolorowe trójkąty z literami: T, S, D z jednej strony i nazwami (solmizacyjnymi lub literowymi) dźwięków każdego trójdźwięku na odwrocie.

Przygotowanie:

Wybór dyrygenta.

Wykonanie:

Dyrygent wskazuje jeden z trójkątów, a uczniowie śpiewają zapisany na nim trójdźwięk w górę i w dół (solmizacją lub literami). Dyrygent pokazuje, ile razy należy zaśpiewać dany składnik trójdźwięku lub który składnik należy przemilczeć. Może też zmieniać kolejność wykonania składników trójdźwięku.

Zabawy sprawdzające

■ Zabawa *T, S, D*

Pomoce dydaktyczne:

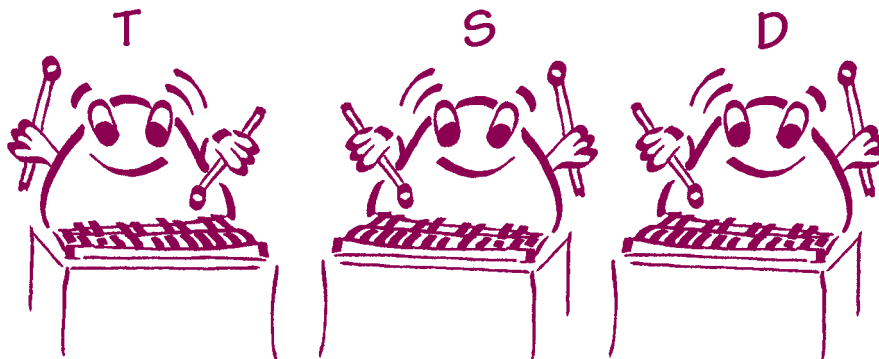
Trzy instrumenty sztabkowe, np. dzwonki.

Przygotowanie:

Wybór trzech uczniów grających na dzwoneczkach i przyporządkowanie każdemu z nich jednego trójdźwięku triady.

Wykonanie:

Nauczyciel gra melodycznie i/lub harmonicznie jeden z trójdźwięków triady. Uczeń, który usłyszy swój trójdźwięk, powtarza go na dzwonkach. Po dwukrotnym pojawieniu się wszystkich trójdźwięków triady następuje zmiana uczniów biorących udział w zabawie.

■ Zabawa *Owoce*

Pomoce dydaktyczne:

Trzy owoce, np. banan, jabłko i cytryna (owoce można zastąpić trzema dowolnymi przedmiotami).

Przygotowanie:

Każdy uczeń otrzymuje trzy różne owoce odpowiadające trzem trójdźwiękom triady, np.: banan – tonika, jabłko – subdominanta, cytryna – dominanta.

Wykonanie:

Nauczyciel gra trójdźwięki triady w dowolnej kolejności. Zadaniem uczniów jest ułożenie owoców we właściwej kolejności. Punkt zdobywa ten, kto pierwszy ułoży poprawnie swoje owoce.

Notki o autorach

■ Urszula Cebula

Absolwentka rytmiki w Akademii Muzycznej im. Ignacego Jana Paderewskiego w Poznaniu. Od 2000 roku pracuje w Państwowej Szkole Muzycznej I stopnia w Kolbuszowej, jednej ze szkół objętych pilotażem reformy szkolnictwa artystycznego; uczy rytmiki, kształcenia słuchu i audycji muzycznych. Współpracuje z CENSA i CEA. Jest autorką piosenek dla dzieci (*Śpiewam z nut – piosenki dziecięce*, zeszyt 1 i 2, Wydawnictwo Muzyczne Contra) i baśni muzycznych.

■ Małgorzata Fiszer-Szczepańska

Absolwentka Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie oraz Akademii Muzycznej w Krakowie. Od 1982 roku pracuje w Państwowej Szkole Muzycznej I stopnia w Lubaczowie; uczy rytmiki, kształcenia słuchu, gry na fortepianie i prowadzi zespoły orffowskie. Jej doświadczenie pedagogiczne obejmuje również pracę z dziećmi przedszkolnymi i niepełnosprawnymi umysłowo oraz nauczanie muzyki w szkołach ogólnokształcących. Jest pomysłodawczynią i organizatorką Lubaczowskich Impresji Muzycznych – międzyregionalnego przeglądu dla najmłodszych uczniów klas fortepianu, a także autorką ćwiczeń do przedmiotu rytmika z kształceniem słuchu. Odznaczona przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego odznaką honorową „Zasłużony dla Kultury Polskiej”.

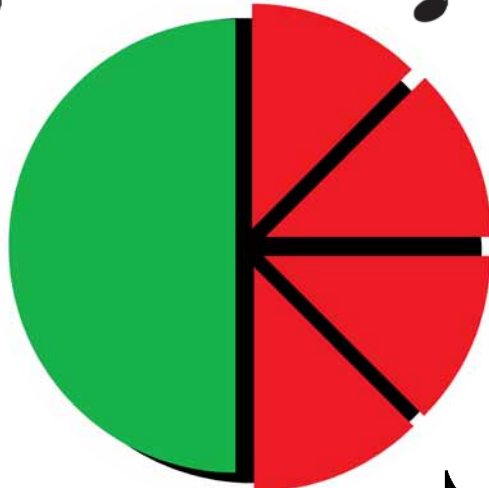
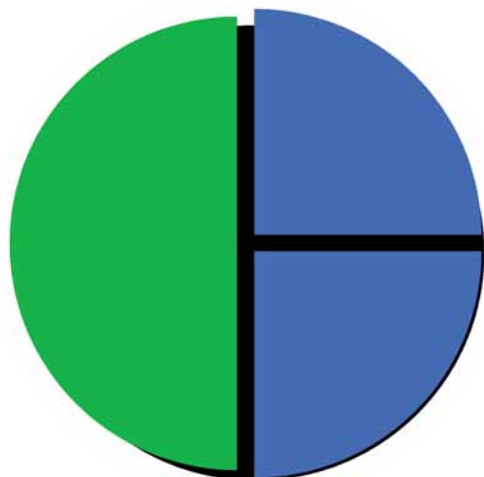
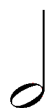
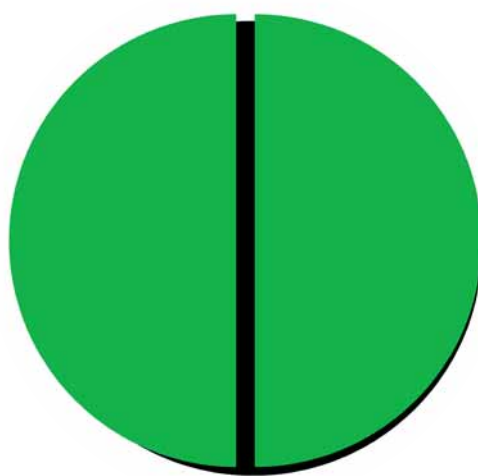
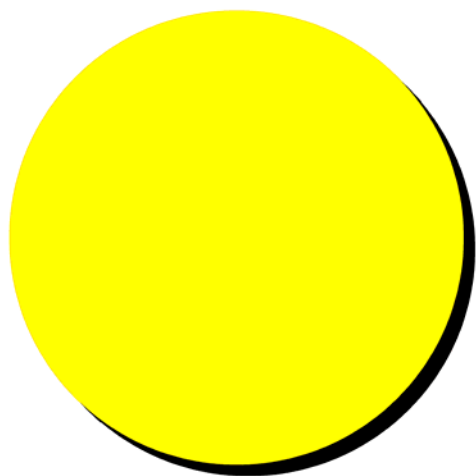
■ Lucyna Kubicka

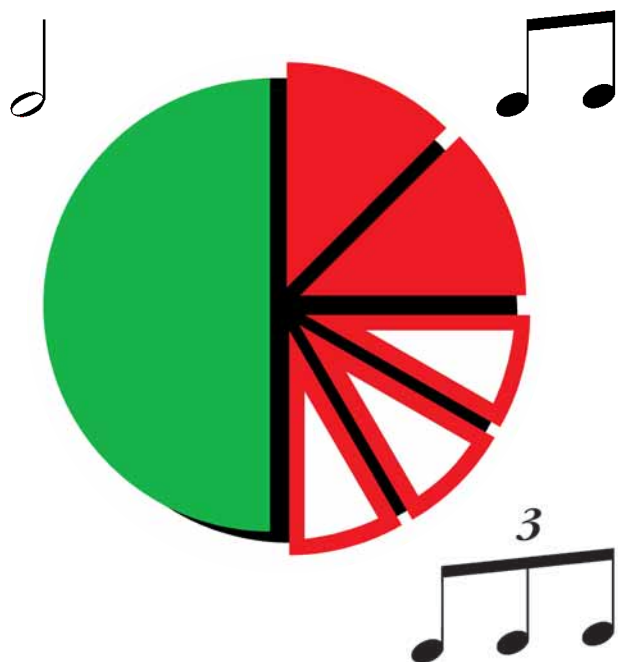
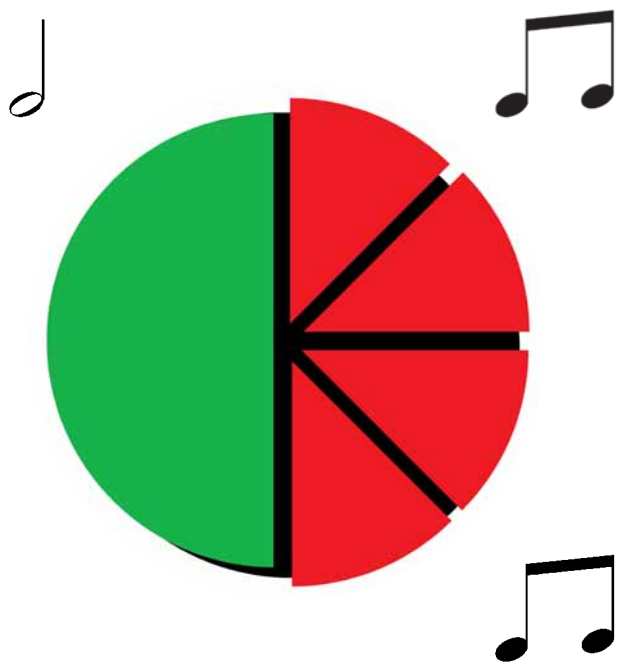
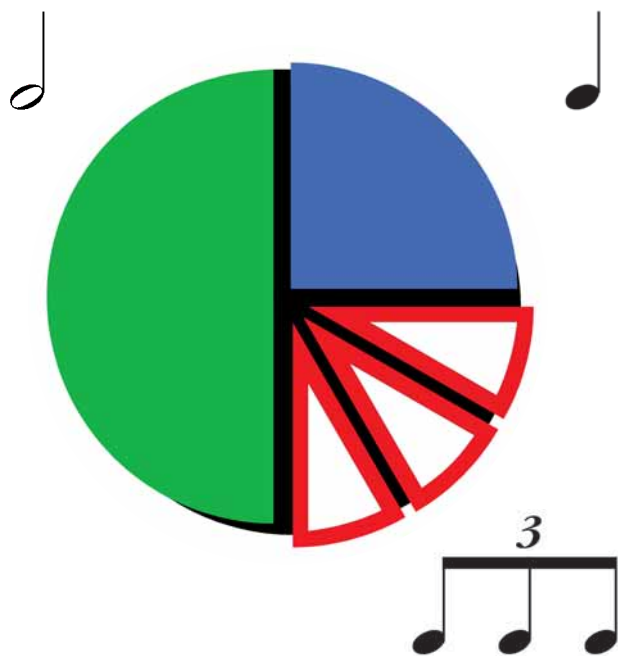
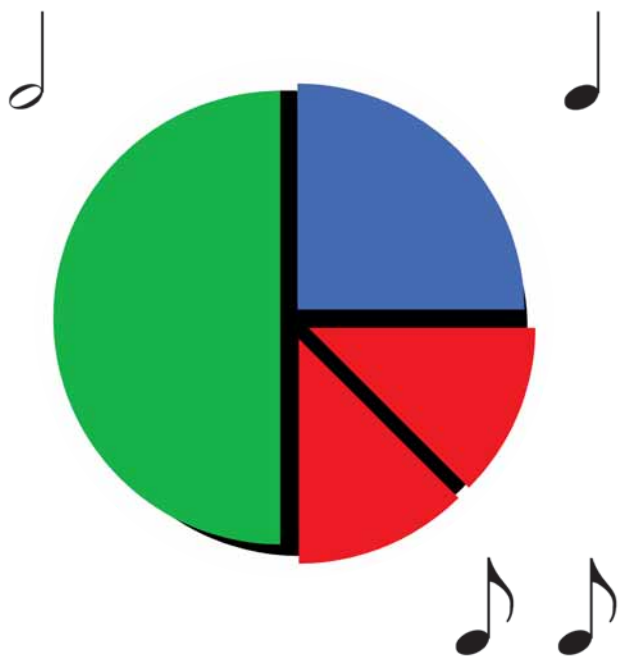
W 2003 roku ukończyła z wyróżnieniem studia na Uniwersytecie Muzycznym Fryderyka Chopina w Warszawie (specjalność rytmika) oraz w Akademii Muzycznej im. Grażyny i Kiejstuta Bacewiczów w Łodzi (specjalność muzykoterapia). Jest nauczycielem przedmiotów ogólnomuzycznych na szczeblach: przedszkolnym,

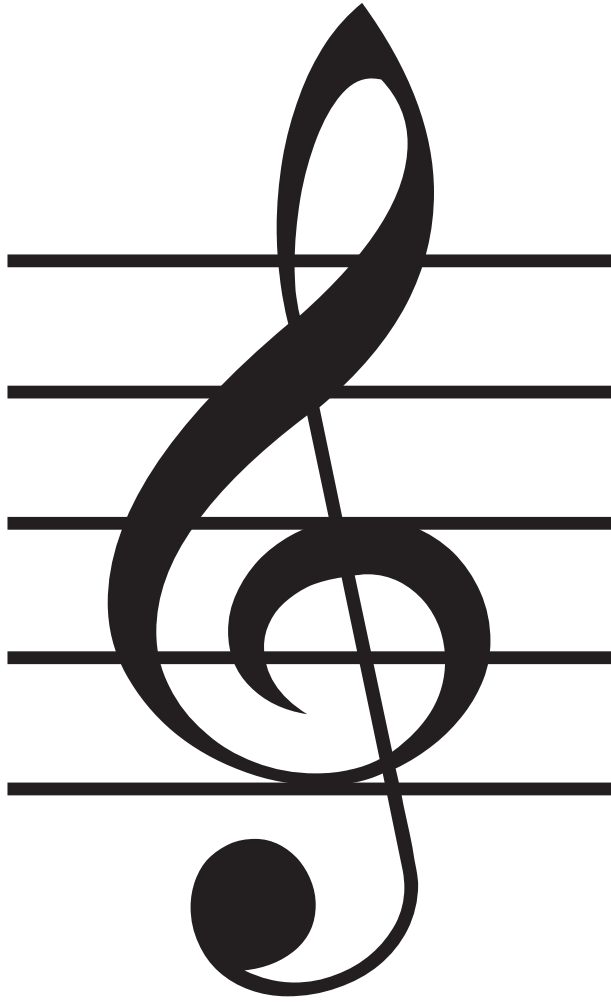
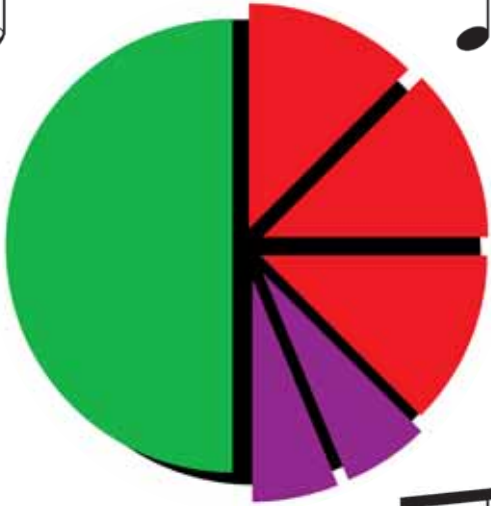
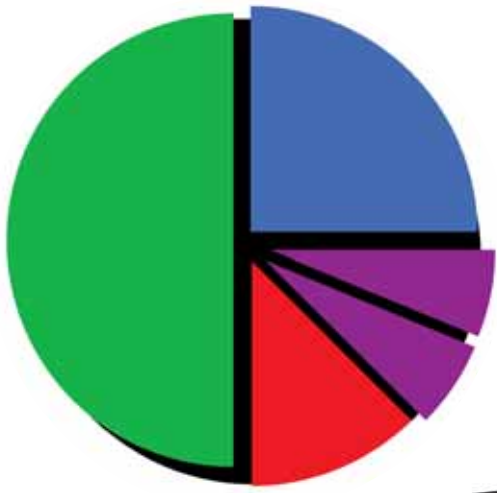
pierwszego i drugiego stopnia; obecnie pracuje z najmłodszymi dziećmi w Państwowej Szkole Muzycznej I stopnia nr 5 w Warszawie. Współpracuje z CENSA i CEA. Jest autorką tekstów i piosenek dla dzieci.

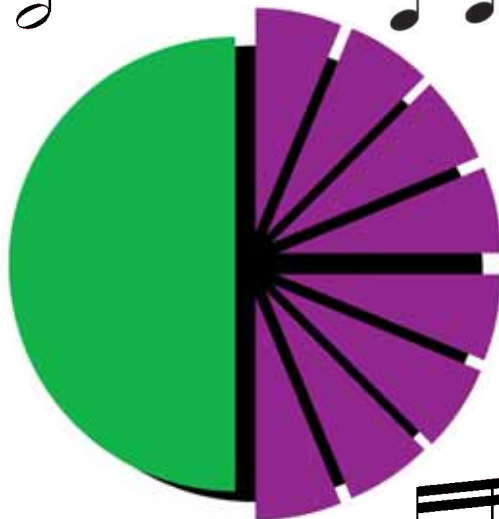
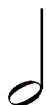
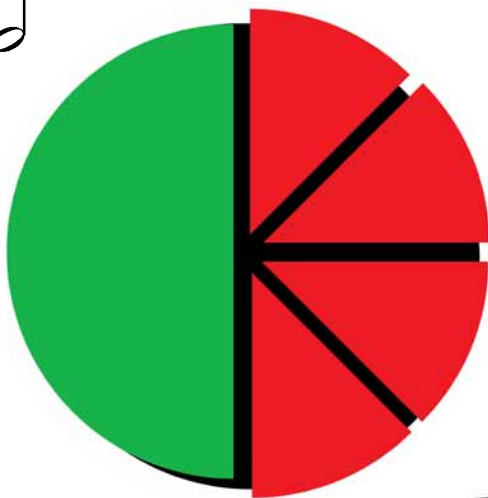
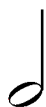
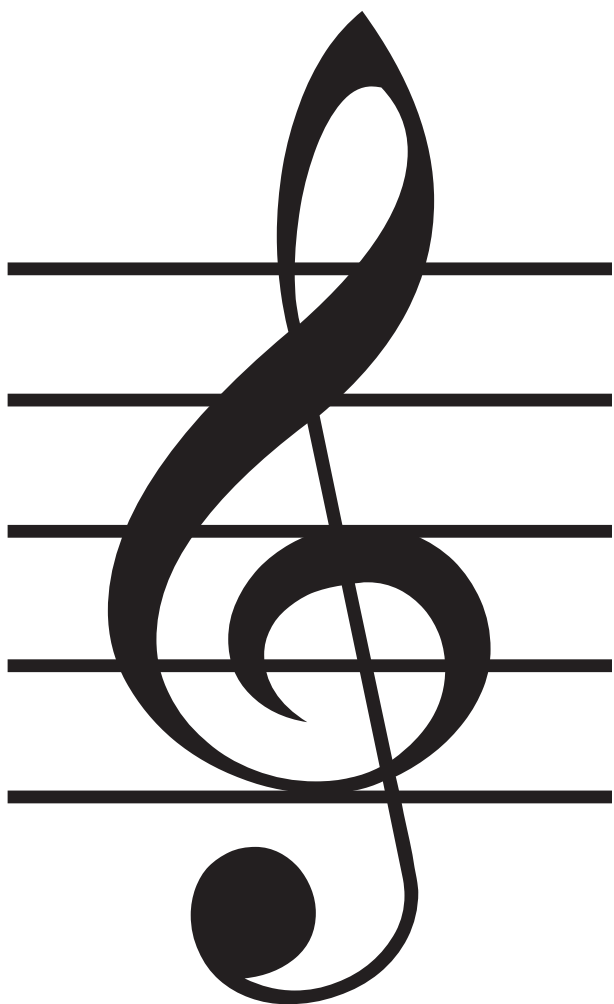
■ Joanna Tomkowska

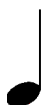
W 1993 roku ukończyła Akademię Muzyczną im. Fryderyka Chopina w Warszawie (specjalność rytmika), a następnie Studium Wychowania Muzycznego Carla Orffa. Jest nauczycielem dyplomowanym Państwowej Szkoły Muzycznej I i II stopnia im. Fryderyka Chopina w Olsztynie, edukatorem CENSA, konsultantem CEA do spraw rytmiki oraz ekspertem MEN do spraw awansu zawodowego. Od 1999 roku prowadzi autorskie warsztaty metodyczne dla nauczycieli z całej Polski. W roku 2008 wydała płytę DVD *Tańczące dźwięki* z układami choreograficznymi dla dzieci w wieku 3–10 lat.

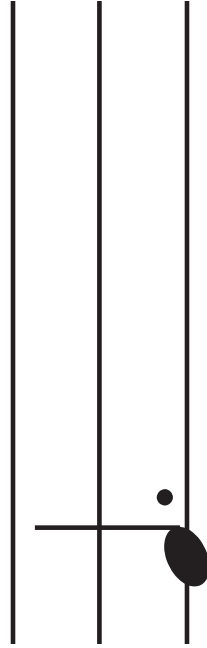

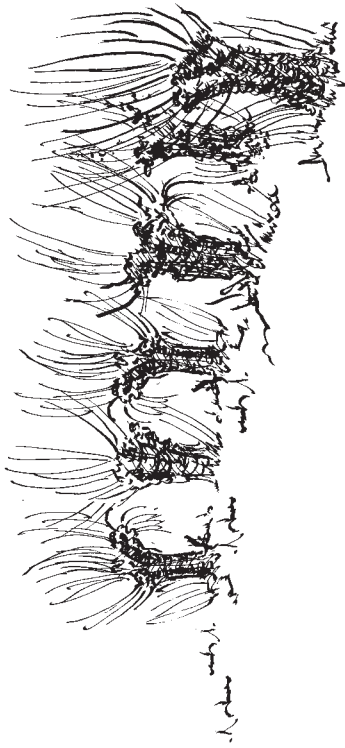
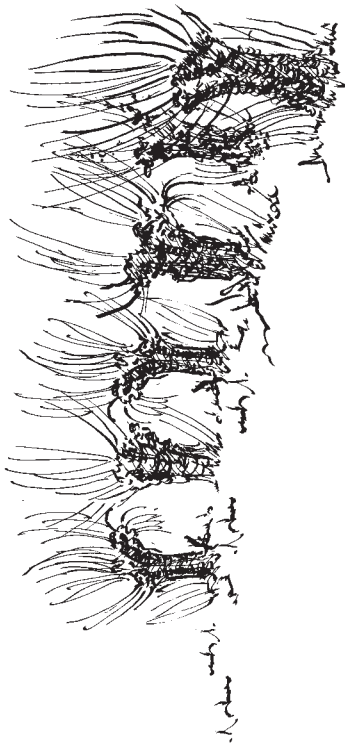
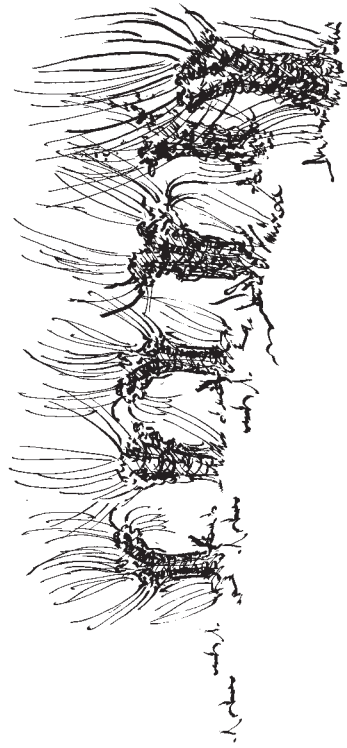
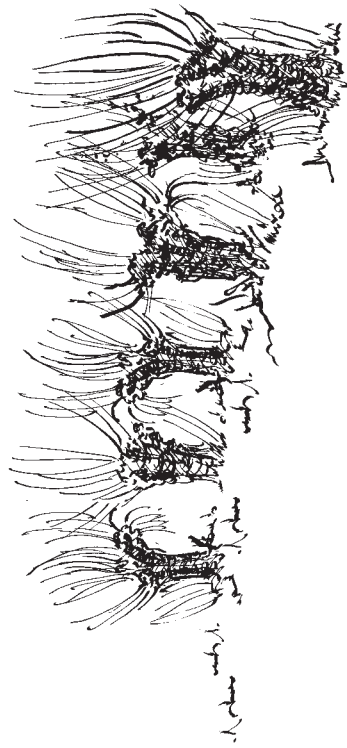

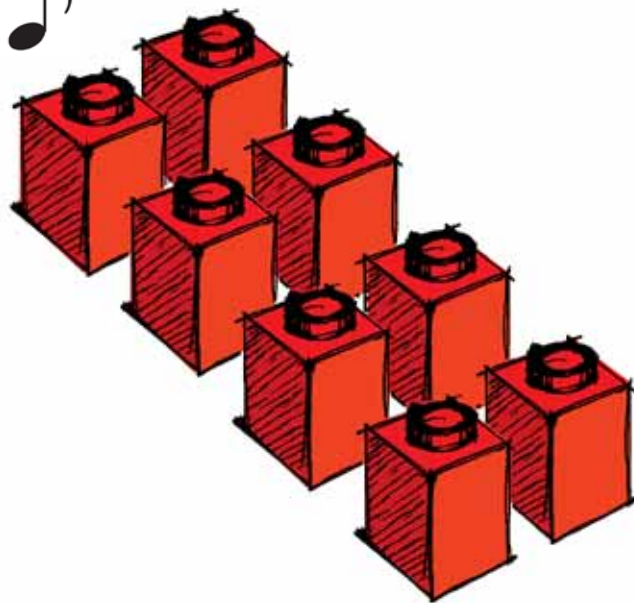
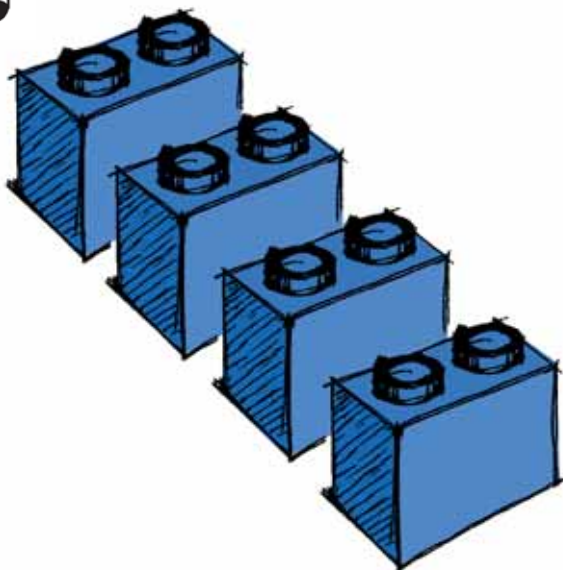
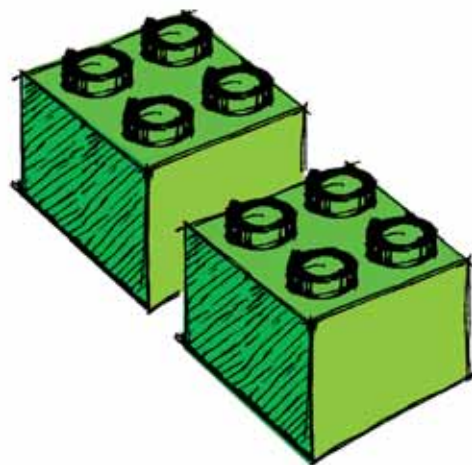
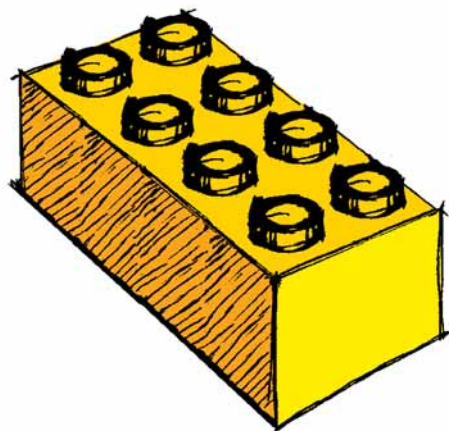

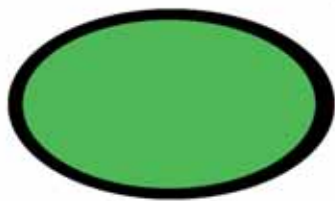
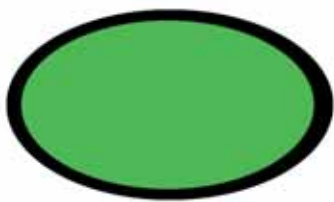
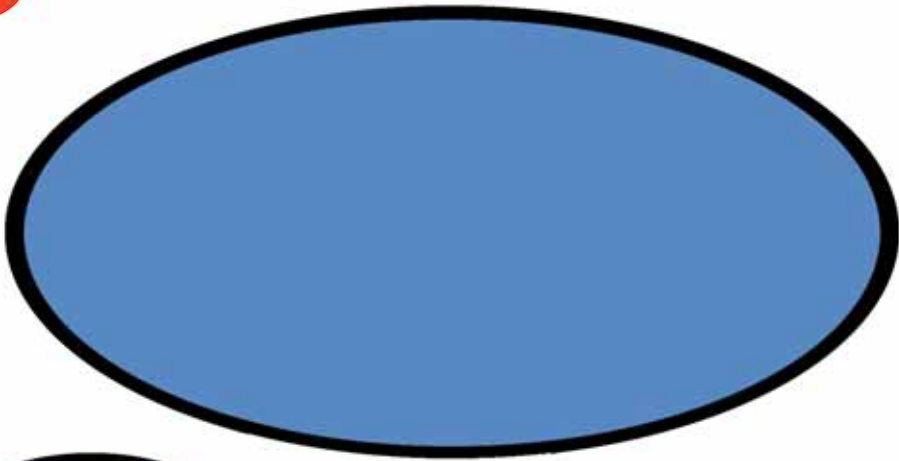
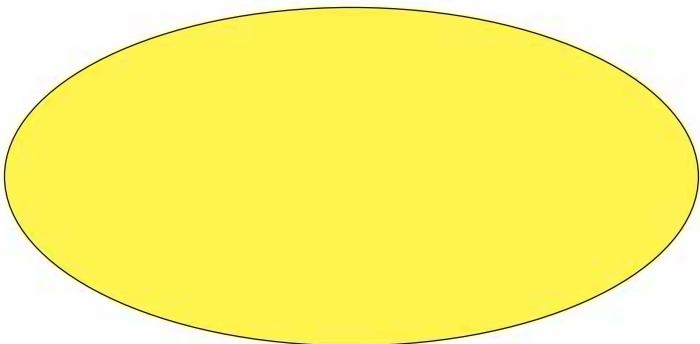

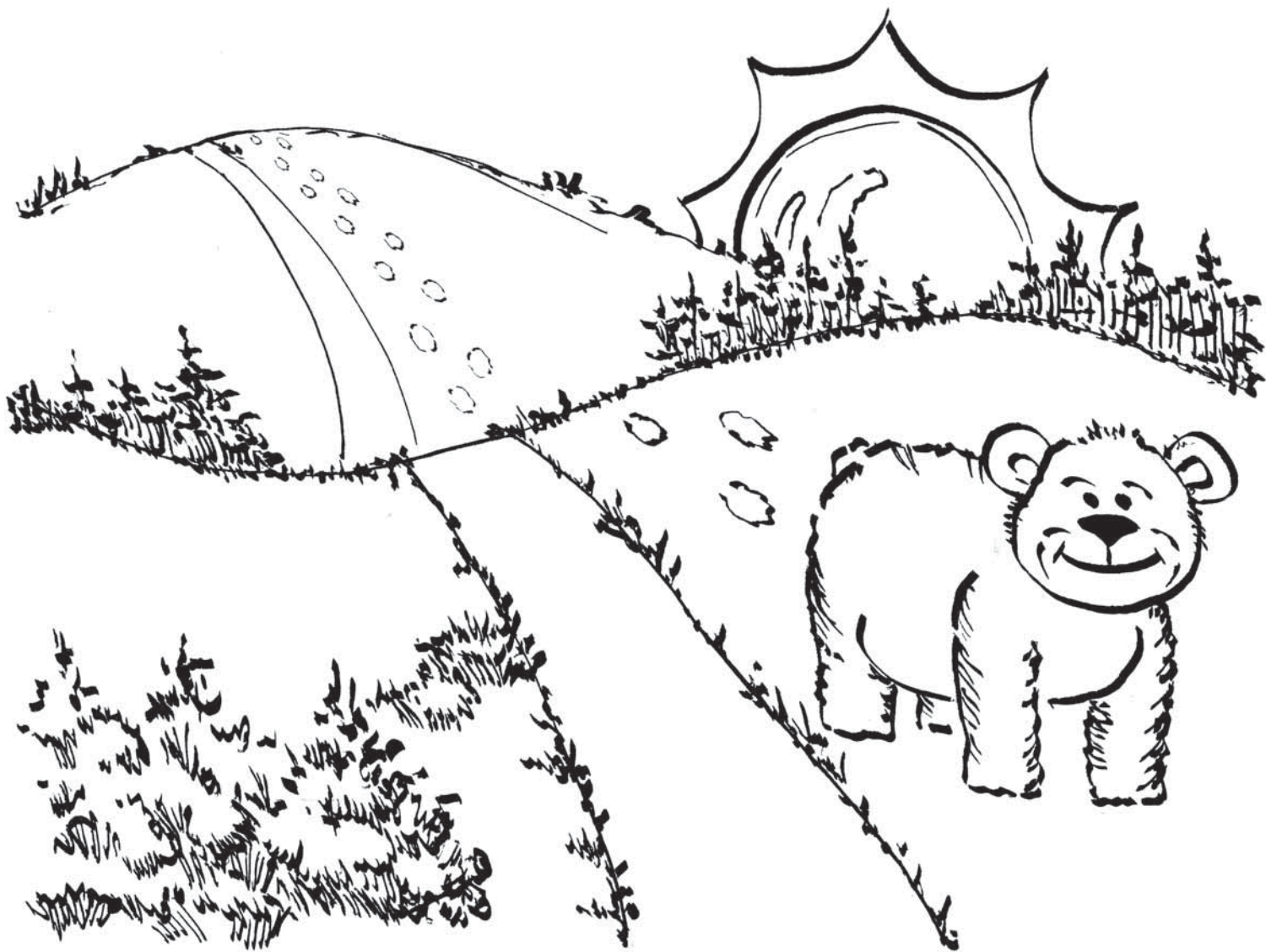

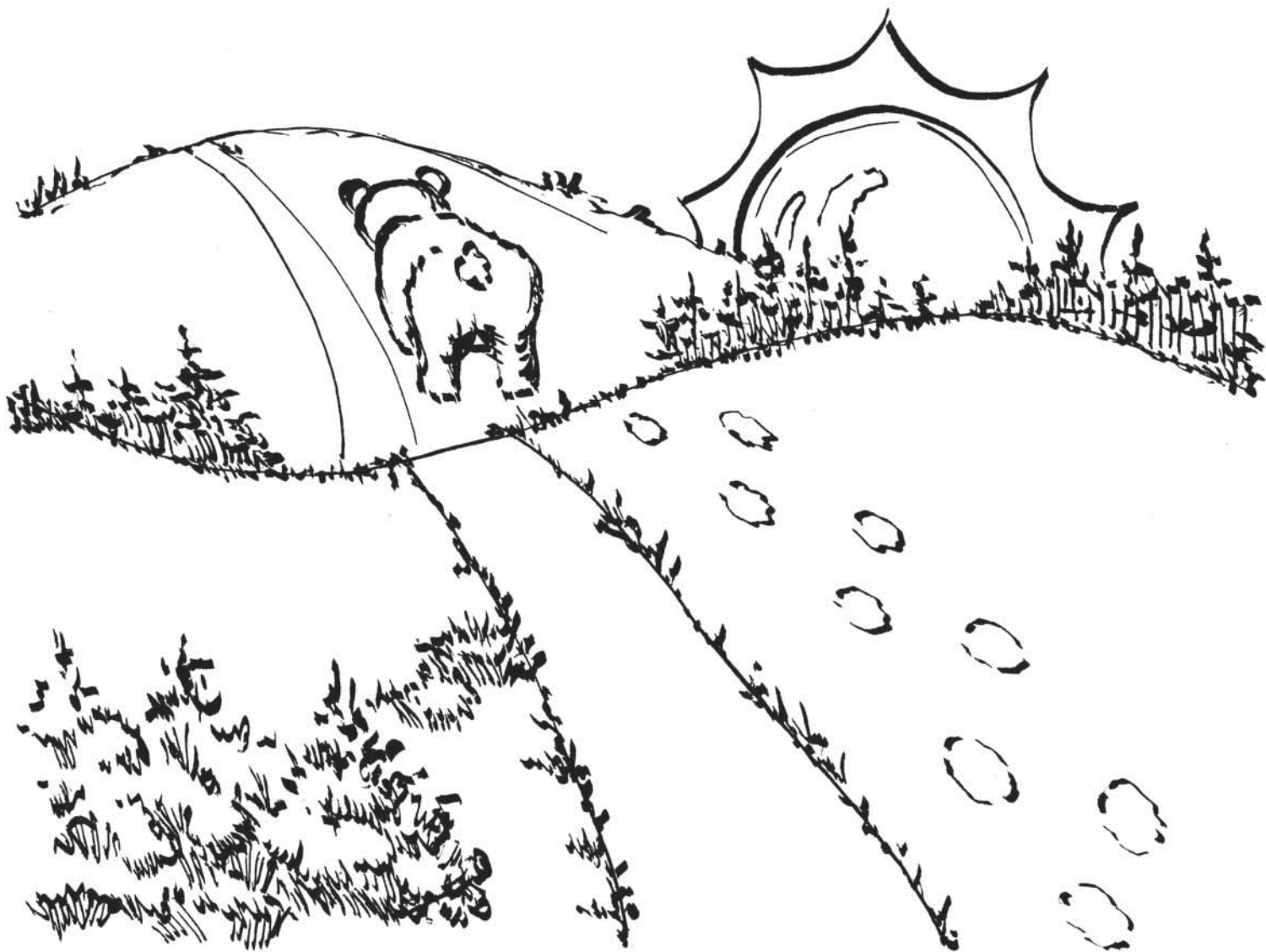

RE

MI

FA

SOL

LA

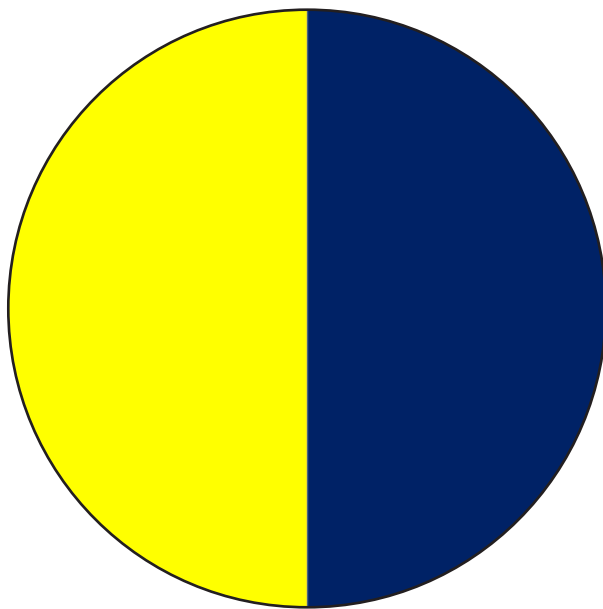
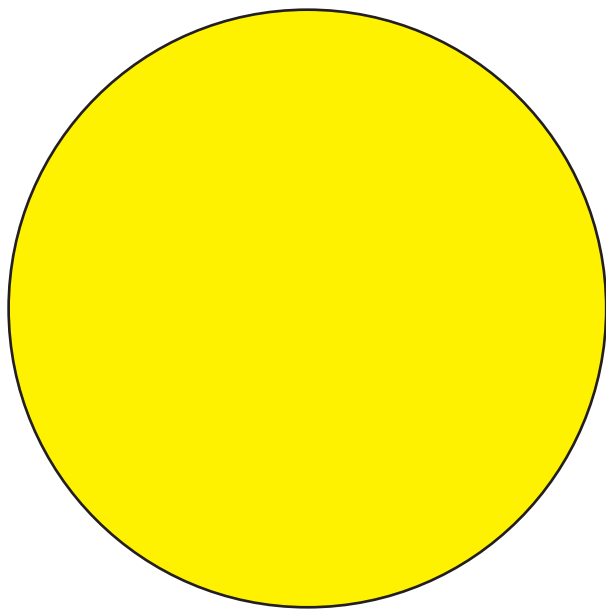
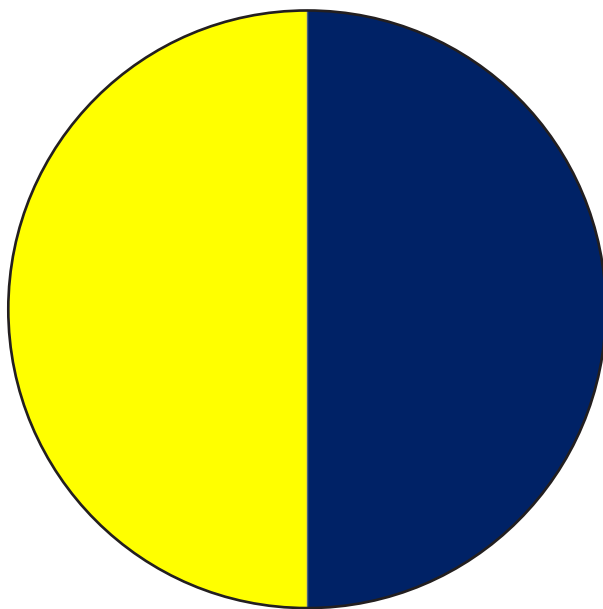
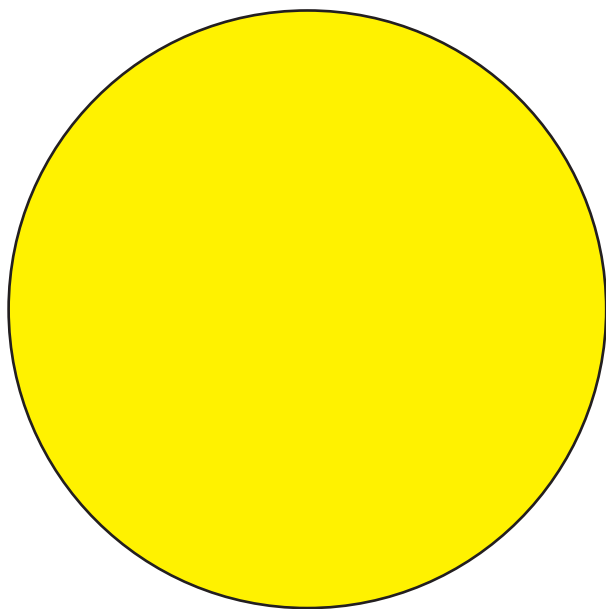

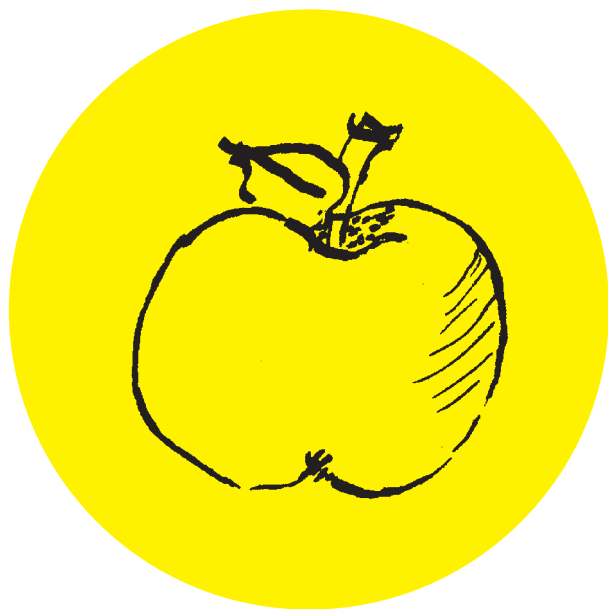
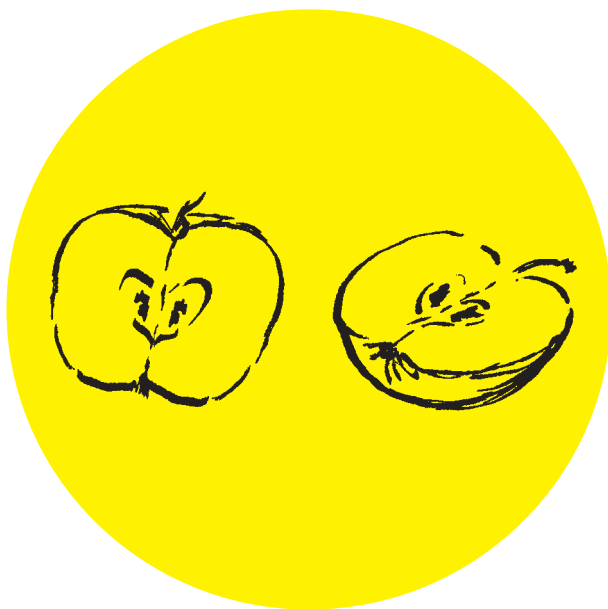
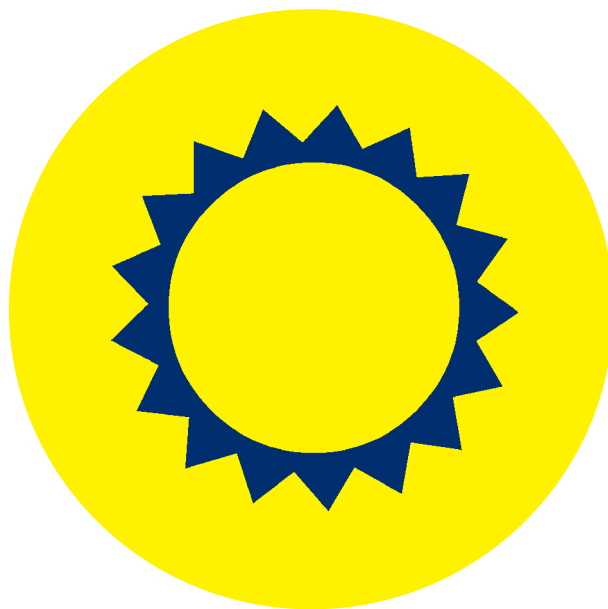
SI

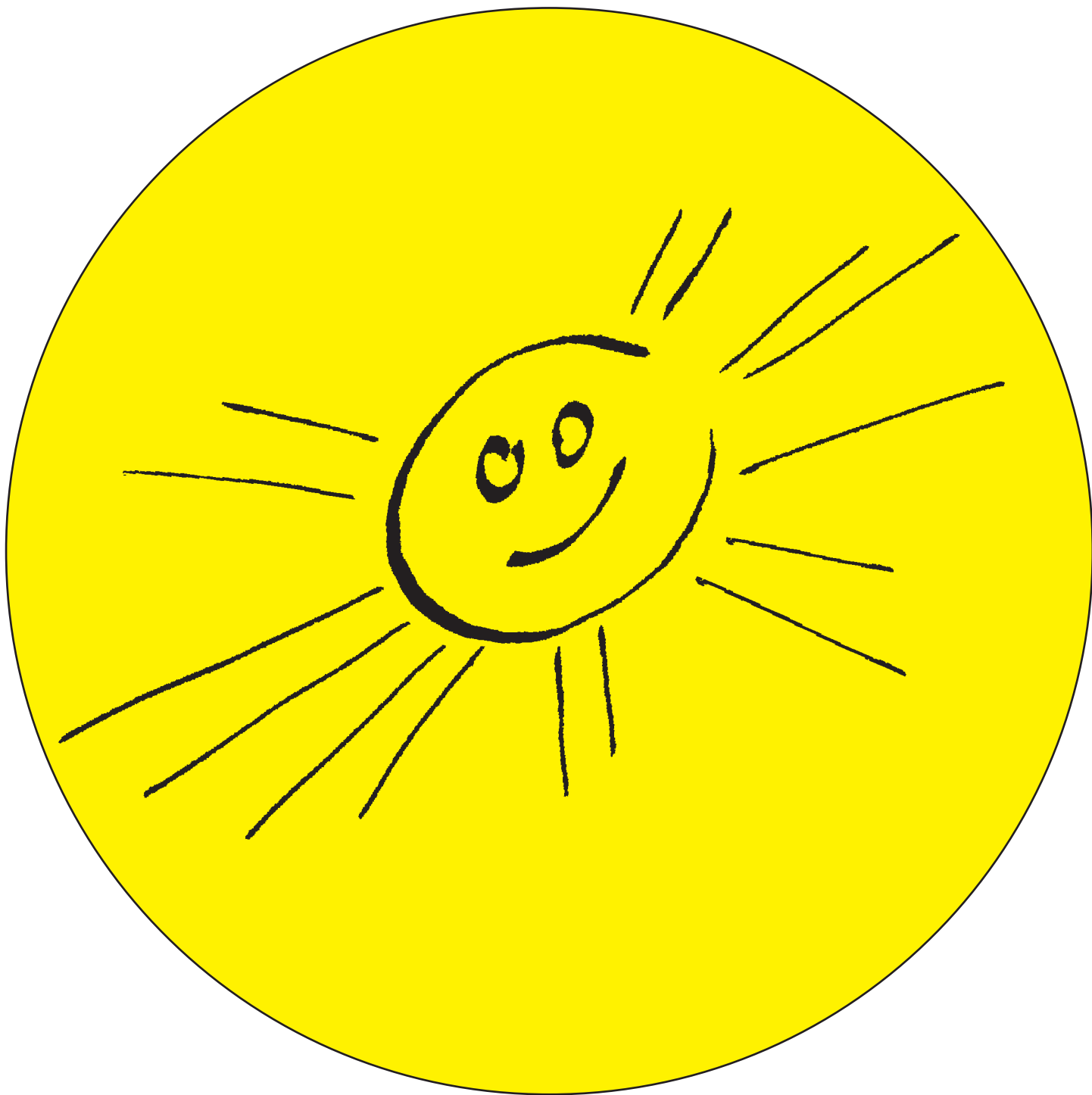

SOL

MI

DO

TONIKA

DO

LA

FA

S

SUBDOMINANTA

RE

SI

SOL

D

DOMINANTA

b

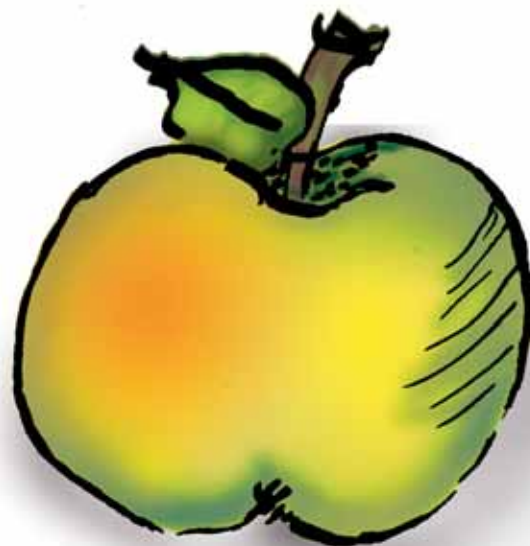
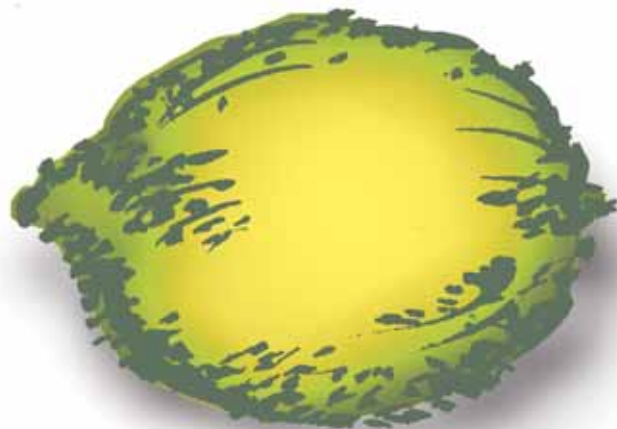
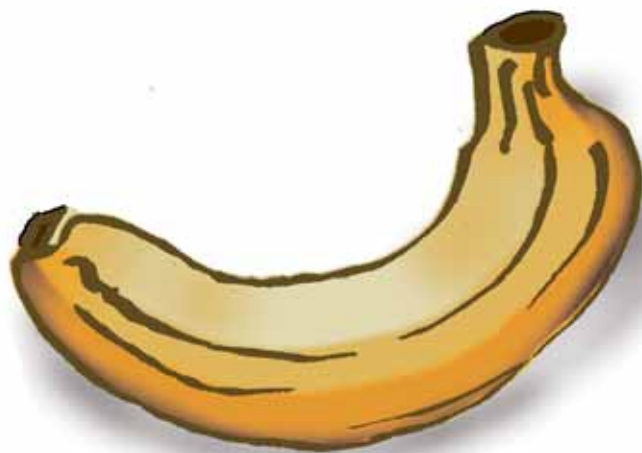
bb

#

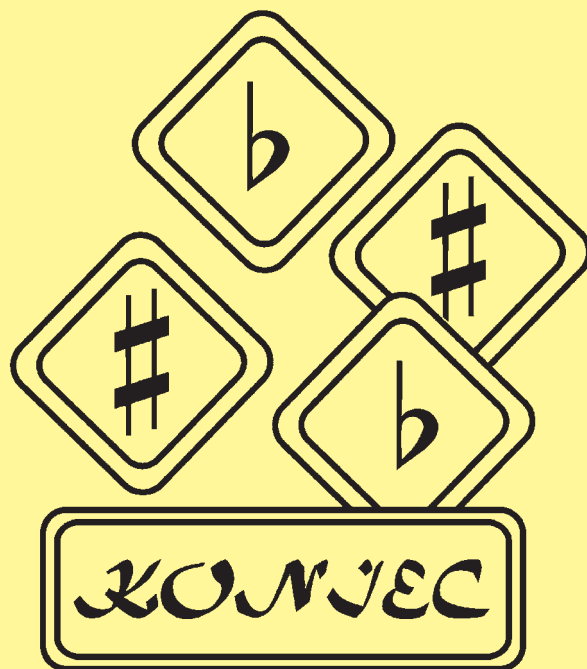
x

T

S

D